

สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

นายวันเฉลิม ศรีฤตา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
เลขที่หนังสือ..... 264583
เลขทะเบียน..... ๑.
เลขเรียกหนังสือ..... 300.๗ ๑1.5๙ 25๖3

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2563

สงวนสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

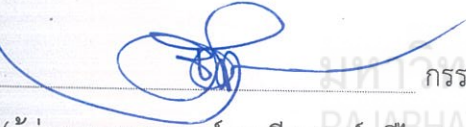

ใบอนุมัติวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ นายวันเฉลิม ศรีกุกตา แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศึกษา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ว่าที่ร้อยตรี ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรัญ ชูยกระเดื่อง)

 กรรมการ กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง) (อาจารย์ ดร.ชนะชัย อานวง)

 กรรมการ กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ) (รองศาสตราจารย์ธีรชัย บุญมาธรรม)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ว่าที่ร้อยโท
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐชัย จันทขุม) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล วรรค้ำ)
คณบดีคณะครุศาสตร์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน 12 มี.ค. 2564 ปี.....

- ชื่อเรื่อง** : สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
- ผู้วิจัย** : นายวันเฉลิม ศรีภูตา
- ปริญญา** : ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศึกษา)
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- อาจารย์ที่ปรึกษา** : อาจารย์ ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ
รองศาสตราจารย์ธีรชัย บุญมาธรรม
- ปีการศึกษา** : 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ (2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผลการนำเสนอผลการศึกษาด้วยสถิติเชิงพรรณนา ดังนี้ (1) สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น จำนวน 8 แหล่ง มีความพร้อมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา และพบว่าภาพรวมสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$) เรียงตามลำดับการใช้จากมากไปน้อย พบว่าประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$), ประเภทกิจกรรมทางสังคมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$), ประเภทบุคคล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.56$), และประเภททรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) (2) แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ภาพรวมพบว่า ควรยึดความสนใจใฝ่รู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและบริบท

ของสถานศึกษา ต้องจัดระบบการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนา ระบบข้อมูล งบประมาณ

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้; การจัดการเรียนรู้; สังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

Title : The conditions of learning resources for learning management in social studies of institutions, the secondary education area, Kalasin district 24, Mueang district, Kalasin province.

Author : Mr.Wanchalerm Srikuta

Degree : Master of Education (Social Studies)
Rajabhat Maha Sarakham University

Advisors : Dr.Tatchawat Laosuwan
Associate Professor Theerachai Boonmatham

Year : 2019

ABSTRACT

The purposes of this research were : (1) to study the conditions and local learning resources that can be used in social studies management of institutions, the secondary education area, Kalasin district 24, Mueang sub-district, Mueang district, Kalasin province. ; (2) To study of guidelines for the development of learning management by using educational resources of institutions, the secondary education area, Kalasin district 24. The instruments using for gathering data consisted of questionnaires and interview forms.

The results of the study by using descriptive analysis method as follows:
(1) There are 8 Local resources had already prepared for social studies teaching, which found that it can be used in social studies teaching of institutions at a high level ($\bar{X} = 3.55$), Ordering by using level from high to low, it found that human-made type was at a high level ($\bar{X} = 3.71$), the social activity type was at the high level ($\bar{X} = 3.57$), the individual type was at the high level ($\bar{X} = 3.56$) and the natural resource type was at a medium level ($\bar{X} = 3.35$). ; (2) Guidelines for learning management in social studies by using resources institutions, the secondary education area, Kalasin district 24. The results of the study for learning resources found that we should attend to

pursue knowledge and needs of learners is the most important, choose learning sources that consistent with the local area and institutional context including management, learning resources management consistent with the curriculum, learning management, Measurement and Evaluation, Internal supervision, Human resource development, research and development, information systems and statement.

Keywords: learning resources, learning management, social studies

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาชี้แนะและช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ธีรชัย บุญมาธรรม และ อาจารย์ ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ ร.ต.ดร.อรัญ ชูยกระเตื้อง และอาจารย์ ดร.ชนะชัย อวนวัง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องมาโดยตลอด ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.อพันธ์ พูลพุทธา อดีตผู้อำนวยการสุรปริชา ลาภบุญเรือง อดีตศึกษานิเทศก์กุสุมาลย์ ถิ่นอภัย คุณครูสมลักษณ์ ภูปลี้ม และคุณครูสิทธิชัย ยุบลวัฒน์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลและตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือ รวมทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ด้านเนื้อหา ให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมืองานวิจัยสำเร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อำนวยการชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์ ศึกษานิเทศก์นฤมล ธรรมประชา ผู้อำนวยการชูชัย ประทุมพันธ์ พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย พระอาจารย์อุตล อคฺคธมโม คุณยายคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ คุณตาพร อัฐนาค ดร.เกษร แสนศักดิ์ ดร.พรเพ็ญ จันทสิทธิ์ ผู้ใหญ่สมบัติ สมสวย ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ คุณครูศิริพร ประทุมพันธ์ คุณครูลภัสพร โคตรโสภณ คุณครูวิไลรักฐาตา จอมรวรงค์ ที่ให้ข้อมูล ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวินิจฉัย

ขอบคุณ ผู้บริหาร คณะครู องค์กรสถานักเรียน นักเรียน โรงเรียนอนุกุลนารี ที่ช่วยเหลือผลักดัน เป็นกำลังใจและสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเอง ขอขอบคุณคุณสิทธิชัย ระหาญนอก นักวิชาการศาสนา ที่คอยสนับสนุนข้อมูลวิจัยและร่วมลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลการวิจัย

กราบนมัสการขอบพระคุณ พระอธิการปริญญา ปริญญาโณ เจ้าอาวาสวัดชัยสุนทร และขอบพระคุณ บิดามารดา ที่สนับสนุนและให้กำลังใจในการพัฒนาวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาพระคุณบิดามารดาและบูรพาจารย์ทุกท่าน ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ และเมตตาแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด จนการศึกษาวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

นายวันเฉลิม ศรีภูตา

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	7
2.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	7
2.2 การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา.....	15
2.3 แหล่งเรียนรู้.....	27
2.4 บริบททั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24	48
2.5 บริบทแหล่งเรียนรู้ที่มีความโดดเด่น ในจังหวัดกาฬสินธุ์.....	48
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	87
2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย	91
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	92
ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์	92

ระยะเวลาที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์.....	97
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	100
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิจัย	100
4.2 ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิจัย	100
4.3 ผลการวิจัยข้อมูล	101
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	142
5.1 สรุป	142
5.2 อภิปรายผล	148
5.3 ข้อเสนอแนะ	171
บรรณานุกรม.....	173
ภาคผนวก	180
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	181
ภาคผนวก ข แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	184
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์	195
การเผยแพร่ผลงานวิจัย	206
ประวัติผู้วิจัย	207

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง..... 93
4.1	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม 123
4.2	สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน 124
4.3	สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทบุคคล..... 125
4.4	สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภททรัพยากรธรรมชาติ 126
4.5	สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทกิจกรรมทางสังคม..... 127
4.6	สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น..... 128
4.7	สรุปแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา ของสถานศึกษา..... 138

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1	สรุปขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน 42
2.2	บรรยายธรรมของพระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย 49
2.3	การปลูกพืชตามแนวคิดหลุมพอเพียง..... 51
2.4	การปลูกพืชตามแนวทางของพระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย 52
2.5	นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ ประณีตศิลป์-ทอผ้า 54
2.6	ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอแพรวา..... 57
2.7	ดาวเทียมเชื่อมลำปาง จาก Google 59
2.8	วิวแดง บริเวณศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าลำปาง..... 62
2.9	วนอุทยานน้ำตกตาดสูง 65
2.10	น้ำตกตาดสูง วนอุทยานน้ำตกตาดสูง..... 66
2.11	ลักษณะพื้นที่อาณาเขตเมืองฟ้าแดดสงยาง 67
2.12	ลักษณะของซากโบราณสถานในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง 68
2.13	ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระธาตุยาคู..... 70
2.14	ลักษณะของโบสถ์เมืองฟ้าแดดสงยาง 71
2.15	ลักษณะของโบสถ์ “พิมพ์พิลาป” ที่เก็บไว้ยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น 72
2.16	ลักษณะของหลุมขุดค้นพบซากไดโนเสาร์ บริเวณวัดสักกะวัน..... 74
2.17	ห้องนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 76
2.18	กิจกรรมหนึ่งห้องเรียน หนึ่งวิถีชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมผู้ไทย 78
2.19	กิจกรรมฐานเรียนรู้ พิธีกรรมหมอเหยา 78
2.20	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงรำผู้ไทย (ภูไท) 79
2.21	พระอาจารย์อุดล อัครมโม ซึ่งนั่งหน้ากลองกิ่ง 82
2.22	การเปิดงานเสียงกลองร้องคำ กาทสินธุ์..... 83
2.23	การแข่งขันเสียงกลองร้องคำ กาทสินธุ์..... 83
2.24	พระอาจารย์อุดล อัครมโมและลูกศิษย์ทำกลองเสียง กลองกิ่ง..... 86

ภาพที่	หน้า
2.25 กรอบแนวคิดการวิจัย	91
4.1 พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย บรรยายให้ความรู้กับนักเรียนโรงเรียนอนุคุณนารี	102
4.2 อาคารสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนชุมชนโพนพิทยาคม ที่เปิดสอนการทอผ้าไหมแพรวา.....	105
4.3 นางคำสอน สระทอง เป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมแพรวาให้ กับนักเรียนที่สนใจ	107
4.4 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจักสาน	117
4.5 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดำนาร่วมกับชาวบ้าน.....	118

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น มนุษย์เกิดการติดต่อสื่อสารอย่างไร้พรมแดน ทำให้พลเมืองมีความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งมีผลต่อทุกชาติทุกภาษา เป็นเหตุให้ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การจัดการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์พร้อม คือ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข มีการพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มุ่งให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ รู้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ อย่างมีเหตุผล และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2542, น. 6-7) สอดคล้องกับ วิชัย ตันศิริ (2547, น. 26) กล่าวไว้ว่า การปฏิรูประบบการจัดการเรียนรู้ ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง จากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไปในแต่ละครั้งที่สอน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กล่าวคือ เป็นผู้กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน เกิดการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพ ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล และต้องจัดกิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้ศึกษา ค้นคว้า และลงมือปฏิบัติจริง ฝึกการคิด วิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์ และค้นพบด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้า มิใช่ความรู้ที่ได้รับจากครูผู้สอนเพียงแหล่งเดียว โดยครูผู้สอนต้องสอนวิธีการแสวงหาความรู้มากกว่าสอนตัวความรู้ สอนการคิดมากกว่าสอนให้ท่องจำ สอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากกว่าเน้นเนื้อหาวิชา วิธีการเหล่านี้จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความสนใจใฝ่หาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ อันนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้หรือจากสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่น ชุมชน ผู้เรียนสามารถนำมาประยุกต์ ปรับใช้กับชีวิตประจำวันของตนเอง ทั้งในแง่ศิลปวัฒนธรรม การละเล่น ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ชุมชนจึงนับได้ว่าเป็นนวัตกรรม ที่เป็นเครื่องมือ นำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างหลากหลาย ดังนั้นสถานศึกษาและชุมชน จึงต้องเห็น ความสำคัญในการจัดแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 จึงมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการนำเอาทรัพยากรท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มากขึ้น เพื่อให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพจริงในชุมชนและสังคมของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ ไปปรับใช้ในท้องถิ่นหรือสังคมของตนอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้หลักสูตรและการสอนสังคมศึกษายุคศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งเน้นให้ครูผู้สอนสังคม ศึกษารู้จักนำนวัตกรรมที่สามารถบูรณาการการใช้เทคโนโลยี และส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง สนับสนุน ให้รวมทรัพยากรของชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน ตลอดจนการพัฒนาสื่อ อาชีพไปสู่การปฏิบัติในชั้นเรียน จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการทำโครงการหรือโครงการงาน กระตุ้นความคิดด้วยการอภิปราย การเสวนา การอธิบายเรื่องราว การเรียนรู้นอกห้องเรียน ที่สะท้อน ถึงการมีความรู้ความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษาโดยแท้จริง ซึ่งครูผู้สอนมีส่วนพัฒนาความสามารถให้ ผู้เรียนค้นพบความถนัด ความสามารถของตนเองผ่านการสังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม ผู้สอนจึงควร เลือกใช้กลยุทธ์ เทคนิคต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายและสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนความแตกต่าง ความแตกต่างเหล่านั้น ส่งเสริมผู้เรียนให้รู้จักแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชน สนับสนุนการเรียนรู้ ชุมชนมีอาชีพที่ช่วยให้การศึกษาเพื่อการทำงานร่วมกัน เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (วิภาพรรณ พินลา และวิภาดา พินลา, 256, น. 17-18)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการใช้ห้องเรียนเป็นฐาน เป็นหนึ่งในกระบวนการ เรียนการสอน ที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ เพียงการบรรยาย อธิบาย หรือ การจัดกิจกรรมผ่านสื่อการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างเดียวนั้น อาจไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้เรียน ได้รับรู้ ได้สัมผัส เกิดประสบการณ์ตรง จากสถานการณ์หรือพื้นที่จริง นำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ องค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนภายนอกห้องเรียนหรือการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่ง เรียนรู้ จึงเป็นทางเลือกในการพัฒนาการเรียนการสอนในทุกรายวิชา โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกห้องเรียนอย่างยิ่ง

เพราะธรรมชาติของเนื้อหา สังคมศึกษา เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องมนุษย์ ชุมชน สังคมและประเทศชาติ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกย่อมจะทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์สูงสุดในการจัดการเรียนรู้

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 (กาฬสินธุ์)

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 (กาฬสินธุ์)

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยโดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีขอบเขตดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 55 คน และครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 249 คน ปีการศึกษา 2561 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 รวมทั้งสิ้น 304 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 48 คน ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 152 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 190 คน ได้มาโดย การสุ่มตัวอย่างตามลำดับขั้นตอน โดยใช้ตาราง Krejcie and Morgan และการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มี 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทบุคคล ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และประเภทกิจกรรมทางสังคม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำนวน 55 แห่ง

4. ขอบเขตด้านเวลา เดือนพฤษภาคม 2561-กันยายน 2561

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 โดยมีขอบเขตดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มผู้บริหาร การศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มผู้บริหารแหล่งเรียนรู้หรือผู้รับผิดชอบแหล่ง เรียนรู้ ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยและครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 14 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวทางการพัฒนาจัดการเรียนรู้ ในแหล่งเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มี 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทบุคคล ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และประเภทกิจกรรมทางสังคม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำนวน 3 คน ผู้บริหารแหล่งเรียนรู้ จำนวน 8 คน และอาจารย์ มหาวิทยาลัยหรือครูผู้แทนสังคมศึกษา จำนวน 3 คน

4. ขอบเขตด้านเวลา เดือนพฤษภาคม 2563 - เมษายน 2563

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แหล่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหา ความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้ แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็น ธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สภาพการนำสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากร และวัสดุในชุมชน รวมทั้งความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งาน เพื่อพัฒนาและ ดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น แบ่งเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วยประเภทบุคคล/ประเภททรัพยากรธรรมชาติ /ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและประเภทกิจกรรมทางสังคม

ประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลทั่วไปที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้ เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ช่างฝีมือ พ่อค้า นักธุรกิจ พนักงานบริษัท ข้าราชการ ภูมิปัญญา ศิลปิน นักกีฬา

ประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น พื้นที่ป่า พืชพันธุ์ไม้ สัตว์นานาชนิด ต้นน้ำลำธาร และแหล่งน้ำที่สำคัญ

ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ ตลาด ร้านค้า ห้างร้าน บริษัท ธนาคาร ห้องสมุด

ประเภทกิจกรรมทางสังคม หมายถึง ประเพณี ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

ครูผู้สอนสังคมศึกษา หมายถึง ข้าราชการครูหรือครูผู้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานสอนวิชาสังคมศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 หมายถึง หน่วยงานบริหารที่บริหารจัดการตามภารกิจที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวนสถานศึกษาในสังกัด 55 แห่ง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้ทราบถึงสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ของครูสังคมศึกษาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

1.5.2 ทำให้ทราบแนวทางในการพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

1.5.3 สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศให้กับหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง
และเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้ แก้ไขปรับปรุง พัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานตาม
ความต้องการของสถานศึกษาและชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัย เรื่อง สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา
3. แหล่งเรียนรู้
4. บริบททั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24
5. บริบทแหล่งเรียนรู้ที่มีความโดดเด่น ในจังหวัดกาฬสินธุ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาทุกคนต้องเรียน เป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจในว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก ชี้ให้เห็นว่าสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สามารถพัฒนาพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และให้มนุษย์เข้าใจในความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย และช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่าง ๆ ไว้ 5 สาระดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, น. 1)

2.1.1 ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาดตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2.1.2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคม ปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝัง ค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

2.1.3 เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.1.4 ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีตความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

2.1.5 ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย 5 สาระวิชา ได้ (1) ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม (2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม (3) เศรษฐศาสตร์ (4) ประวัติศาสตร์ และ (5) ภูมิศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามสาระวิชาเหล่านี้ สามารถส่งเสริมผู้เรียน ให้มีทักษะการพัฒนาบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร สามารถพัฒนาทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรม ที่แสดงออกต่อตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาบุคคลให้มีสมรรถภาพในการดำเนินชีวิต โดยอาศัยความรู้ความสามารถ

ด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน จนสามารถเกิดทักษะความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความมุ่งมั่น กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม รู้จักใช้เหตุผล คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ก้าวทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก รู้จักใช้ทรัพยากรและ บูรณาการความรู้และประยุกต์ใช้ ชีวิตจริงได้ ส่งผลต่อการพัฒนาร่างกายและจิตใจ ให้ผู้เรียนรู้จักภูมิใจในตนเองเห็นคุณค่าในตนเองเชื่อมั่น ในตนเองพึงพอใจในชีวิต มองโลกในแง่ดี โดยอาศัยทักษะความรู้ประสบการณ์จากสาระการเรียนรู้ดังกล่าว

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความ เข้าใจว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตาม สภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่นมี ความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนิน ชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

2.1.1 ความหมายของสังคมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของสังคมศึกษาว่า หมายถึง การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนให้ อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ เช่นเดียวกับ บุญนาค ตีรกุล (2532, น. 2) กล่าวว่า สังคมศึกษา หมายถึง วิชาที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบเป็นเบื้องต้น เป็นวิชาที่ศึกษา ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในเขตพื้นที่และวัฒนธรรมที่เลือกไว้ โดยศึกษาทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ช่วยพัฒนาความสามารถทางสติปัญญา สังคม และบุคลิกภาพของผู้เรียน เพื่อให้ มีศักยภาพในการเข้าร่วมต่อการตัดสินใจและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, น. 159) ระบุว่าสังคมศึกษา หมายถึง หมวดวิชาที่ประกอบด้วยวิชาด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เช่นเดียวกับ ประนอม เดชชัย (2563, น. 7-8) ได้ให้ความหมายของสังคมศึกษาว่า หมายถึง การให้ การศึกษาวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนที่ประกอบด้วยเนื้อหาที่มีลักษณะบูรณาการ (Integrate) กล่าวคือ มีเนื้อหาผสมผสานกับการคัดเลือกเนื้อหาจากสาขาต่าง ๆ เช่น สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จริยศาสตร์และปรัชญา ฯลฯ แล้วจัดรวมเป็นหลักสูตรสังคมศึกษาโรงเรียน ในแง่ความหมาย ของพนัส หันนาคินทร์ (2518, น. 6) กล่าวว่า สังคมศึกษา หมายถึง เนื้อหาวิชาเกี่ยวข้องโดยตรงกับ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

นอกจากนี้ ความหมายของนักวิชาการต่างประเทศ Preston (1960, pp. 1-2) ได้ให้ความหมายของสังคมศึกษา หมายถึง เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ John Jarolim (1967, p. 4) กล่าวว่า “สังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม ทั้งกล่าวถึงวิธีที่มนุษย์จะใช้สิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความต้องการของตนในการดำรงชีวิต” รวมถึง Good (1973, p. 541) ให้ความหมายว่า “สังคมศึกษาเป็นส่วนต่าง ๆ ของเนื้อหาสาระของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และภูมิศาสตร์ โดยเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่การศึกษาในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา และมีการพัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาต่าง ๆ เพื่อการศึกษาไม่ว่าจะบูรณาการแล้วหรือไม่ และต้องมีทั้งเนื้อหาสาระและจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม หรือไม่ก็อยู่ในขอบข่ายที่แคบไปหรือแน่นอนตายตัวของการศึกษาในแบบผสมผสาน

จากความหมายได้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สังคมศึกษา หมายถึง การศึกษาที่ได้บูรณาการของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสมรรถภาพความเป็นพลเมือง อันประกอบไปด้วยสาขาวิชามานุษยวิทยา โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ปรัชญา รัฐศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนาและสังคมวิทยา โดยมีการจัดให้เหมาะสมกับสาระเนื้อหาวิชาจากมนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทั้งนี้ในรายวิชาสังคมศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ให้เป็นผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด หลักการสำคัญของวิชาต่าง ๆ ในสาขาสังคมศึกษาตามขอบเขตที่กำหนดในแต่ละระดับชั้นในลักษณะบูรณาการต่าง ๆ ทั้งทักษะวิชาการและทักษะทางสังคม ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม และทักษะการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมถึงให้ผู้เรียนได้พัฒนาเจตคติและค่านิยมที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า สังคมศึกษา หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่สามารถบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาใช้ศึกษาเรื่องราวของมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงเป็นวิชาที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับศาสตร์หลายสาขา ทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (Schuncke, 1988, pp. 34-53; Maxim, 2010, pp. 8-11)

2.1.2 แนวทางการจัดการศึกษาวิชาสังคมศึกษา

2.1.2.1 แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้บัญญัติแนวทางการจัดการศึกษา โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ หรือ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระบบหรือรูปแบบใด ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามสาระของปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ดังนี้

หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา ซึ่งสาระที่สำคัญในหมวดนี้ ครอบคลุมหลักการจัดการศึกษา สาระและกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้มีแนวทางการมีส่วนร่วม สร้างสรรค์ วิสัยทัศน์ทางการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

มาตรา 22 หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 สาระการเรียนรู้เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์เรื่องจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้รวมทั้งเรื่องจัดการด้านความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง มีทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 กระบวนการจัดการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 บทบาทรัฐในการส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ประเมินผู้เรียน พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ให้ใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อและให้นำผลการประเมินผู้เรียนใช้ประกอบการพิจารณา

มาตรา 27-28 การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาแต่ละระดับให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 29 บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม บูรณาการการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน

ชุมชน และสังคม ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายวิธี ประเมินผลที่เน้นการประเมินในสภาพที่แท้จริงมีสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายตามความเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้เน้นการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาสอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวันและส่งเสริมการเรียนรู้การพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ และเต็มความสามารถ

2.1.2.2 แนวทางการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษา ได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ทำให้เห็นถึงความต้องการในการพัฒนาการเรียนของผู้เรียนที่ชัดเจนตลอดแนวซึ่งจะสามารถช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นและสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาหลักสูตรได้อย่างมั่นใจ ทำให้การจัดทำหลักสูตรในระดับสถานศึกษามีคุณภาพและมีความเป็นเอกภาพยิ่งขึ้น การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ในการวางแผนดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการสำคัญดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกราชของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

นอกจากนี้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังกำหนดความมุ่งหมายสำหรับการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี ปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดมั่นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปได้ว่า เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่กำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมการมี

จิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะ ที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขฉะนั้นหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความสอดคล้องกับการนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.2 การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

2.2.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้

Hough and Duncan (1970, p. 144) อธิบายความหมายของการจัดการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักและเหตุผล เป็นกิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้และความผาสุก ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่าง ๆ 4 ด้านคือ

1. ด้านหลักสูตร (Curriculum) หมายถึง การศึกษาจุดมุ่งหมายของการศึกษา ความเข้าใจในจุดประสงค์รายวิชาและการตั้งจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน ตลอดจนการเลือกเนื้อหาได้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

2. ด้านการจัดการเรียนรู้ (Instruction) หมายถึง การเลือกวิธีสอนและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

3. ด้านการวัดผล (Measuring) หมายถึง การเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสมและสามารถวิเคราะห์ผลได้

4. ด้านการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ (Evaluating) หมายถึง ความสามารถในการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ทั้งหมดได้

Shorse, Louis (1960, p. 11) กล่าวว่า สื่อการจัดการเรียนรู้ เครื่องมือที่ช่วยสื่อความหมาย จัดขึ้นให้ครูผู้สอนและผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ อีกทั้งเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ทุกชนิดจัดเป็นสื่อการเรียนรู้ เช่น หนังสือในห้องสมุด โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สไลด์ फिल्मสตริป รูปภาพ แผนที่ และทรัพยากรจากแหล่งชุมชน นอกจากนี้ในความหมายของ Brown (1980, p. 42) กล่าวว่า สื่อจำพวกอุปกรณ์ทั้งหลายที่สามารถช่วยเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียน จนเกิดผลการเรียนรู้ที่ดี

ทั้งนี้รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เฉพาะแต่สิ่งที่เป็นวัตถุหรือเครื่องมือเท่านั้น เช่น การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การแสดง การสาธิต การทดลอง ตลอดจนการสัมภาษณ์และการสำรวจ

วิภาพรรณ พินลา (2560, น. 13-14) ได้เสนอแนะว่า การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษามีความจำเป็นต้องการพัฒนาทักษะของผู้เรียน จึงต้องมีการออกแบบและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันในแต่ละด้าน ดังนี้

1. พัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้มีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชา ผู้เรียนต้องสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในบริบททั้งในและนอกห้องเรียน เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องไกลตัว ผู้เรียนต้องศึกษามาก่อนว่า มีแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นที่มีความสำคัญ ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูล และทำความเข้าใจกับข้อมูลได้ด้วยวิธีใด เช่น จากการสังเกต สัมภาษณ์ ฟังจากวิทยากร การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจดบันทึก การอ่านจากเอกสาร ตำรา เป็นต้น จากนั้นผู้เรียนจัดระเบียบข้อมูล นำไปสู่การหาแนวทางในการนำเสนอและอภิปรายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำมาเขียนเป็นรายงานและนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์และการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนต่อไป

2. การพัฒนาทักษะทางสังคมเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียน มีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อสร้างทักษะชีวิตพื้นฐาน ผู้เรียนสามารถนำทักษะในการทำงานมาเป็นแนวทางให้งานประสบความสำเร็จจากการร่วมมือแสดงความคิดเห็น การอภิปราย และการสรุป เพื่อใช้ในการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล กระบวนการทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ทั้งหมด การประสานงานกับบุคคลภายนอก การดำเนินทาง และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างออกไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

3. การพัฒนาเจตคติพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียน มีทักษะการพัฒนาค่านิยมและเจตคติที่ดีในการปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะจากการปฏิบัติที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมค่านิยมและเจตคติในการรับข้อมูลด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนรู้สึกรักถึงคุณค่าความสำคัญ และเห็นศักยภาพของท้องถิ่น เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ตลอดจนเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยและประเทศสืบไป

การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับของจริง สถานการณ์จริงจากชุมชนใกล้ ๆ บริเวณสถานศึกษา โดยผู้เรียนได้ศึกษาและปฏิบัติกิจกรรมที่ได้ร่วมกันวางแผนระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เช่น ให้ได้สัมผัสกับบุคคล สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียน โดยใช้กิจกรรม การศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นมาให้ความรู้ การสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแหล่งความรู้และการนำวัสดุอุปกรณ์ในชุมชนหรือท้องถิ่นมาใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้

จากความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ข้างต้น ทำให้แหล่งเรียนรู้ถึงเป็นเทคนิคและวิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการสัมผัสกับการเรียนรู้ที่เป็นสภาพจริงแล้ว ยังจะสามารถทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการสังเกต การศึกษาค้นคว้าและสืบเสาะเพื่อหาเหตุผลในการกระทำของประชากรแต่ละชุมชนโดยการกระทำจริง ผู้เรียนจะสามารถเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ สภาพสังคม วัฒนธรรมของบุคคลในชุมชน สามารถใช้ความรู้จากนอกห้องเรียนมาใช้ในพัฒนาทักษะทางปัญญา การพัฒนาทักษะทางสังคม การพัฒนาเจตคติพิสัยและคุณลักษณะ เป็นต้น

2.2.2 การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำเนินชีวิตในสังคมและการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข โดยจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะความคิด ทักษะการตัดสินใจและทักษะการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา หรือสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่ช่วยเสริมเติมเต็มประสบการณ์ ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดี ตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัย ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน

2.2.2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมต้องคำนึงถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จำเป็นต้องอาศัยวิธีการจัดการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยคำนึงถึงสภาพผู้เรียน ความถนัด ความสนใจ สิ่งแวดล้อม และความต้องการเป็นหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการทัศนในการจัดการเรียนศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมให้มีประสิทธิภาพ จากนั้นวิชาการสรุปได้ดังนี้

ประกาศ เทียนศรี (2556, น. 16) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
ศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการบรรยายหรือการอธิบาย ใช้ภาษาที่ง่าย มีอุปกรณ์ใช้ได้ทั้งภาพ
บุคคล และตัวอย่าง

2. กิจกรรมการตั้งปัญหา เพื่อสร้างความสนใจ

3. กิจกรรมค้นคว้าทำรายงาน ให้ผู้เรียนค้นคว้าข้อเท็จจริงด้วยตนเอง

4. กิจกรรมเชิญวิทยากรมาให้ความรู้

5. กิจกรรมการเล่าเรื่องประสบการณ์โดยผู้เรียนเป็นผู้เล่า

6. กิจกรรมการวิเคราะห์ข่าวและเหตุการณ์

7. กิจกรรมการแสดงบทบาทประกอบเรื่องหรือสุภาสิต

8. กิจกรรมการใช้นิทานชาดกและการยกอุทาหรณ์

9. กิจกรรมการฝึกมารยาทและการลงมือปฏิบัติจริง

10. กิจกรรมการทำเป็นตัวอย่าง

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ครูสังคมศึกษาจำเป็นต้อง
เน้นให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองจากการเรียนรู้สู่การลงมือปฏิบัติ สถานการณ์ที่ครูกำหนดขึ้นต้อง
สอดคล้องกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งครูผู้สอน
ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมจากการเรียนรู้ได้ทั้งในห้องเรียนและ
นอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.2.2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

การจัดการเรียนรู้สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ให้บรรลุ
เป้าหมายนั้น ครูผู้สอนต้องใช้กระบวนการ เทคนิค วิธีสอนที่มีขั้นตอนเน้นสู่การปฏิบัติจริง อีกทั้งต้อง
ใช้กระบวนการคิดที่หลากหลายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงควรแสวงหา และเลือกใช้
กระบวนการ เทคนิค วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม นักวิชาการสรุปได้ดังนี้

ถวิลวดี บุรีกุล (2555, น. 85) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่
พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ดังนี้

1. กิจกรรมการกระตุ้นให้ผู้เรียนให้ผู้เรียนสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง
2. กิจกรรมการอาศัยกิจกรรมในโรงเรียนที่มีอยู่แล้ว เช่น การเลือกตั้งหัวหน้าชั้นเรียน การเลือกตั้งประธานนักเรียน กิจกรรมลูกเสือ ฯลฯ เป็นเวทีฝึกปฏิบัติการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย
3. กิจกรรมการเรียนรู้โดยโรงเรียนเป็นศูนย์กลางรวบรวม แลกเปลี่ยน และถ่ายทอดข้อมูลความรู้ให้แก่เยาวชนโดยเชื่อมโยงกับครอบครัว สถานศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสื่อมวลชนในท้องถิ่น
4. กิจกรรมการเรียนรู้โดยหน่วยงานอื่น ๆ ในพื้นที่ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสื่อมวลชน ควรเข้าไปร่วมสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน โดยการสนับสนุนข้อมูลเพิ่มเติม การเข้าไปบรรยายให้ความรู้ ตลอดจนร่วมอภิปรายและเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน

ประกาศ เทียนศรี (2556, น. 19) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง ครูผู้สอนสามารถสอนเนื้อหาตามหลักสูตร โดยการอธิบาย สร้างสถานการณ์จำลองเพื่อให้คิดแก้ปัญหา
2. กิจกรรมการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสม เช่น การใช้ข่าว บทความมาช่วยกันคิดวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล โดยเน้นให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ
3. กิจกรรมการจัดส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น การจัดตั้งสถานักเรียน กรรมการสหกรณ์ ร้านค้าโรงเรียน การบำเพ็ญประโยชน์ปลูกฝังจิตสาธารณะ การให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญ ฯลฯ

สรุปการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมข้างต้น สรุปได้ว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการสร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเอง โดยเปิดโอกาสให้การลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ การจัดประสบการณ์ โดยมีกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้รู้จักคิดค้น สร้างและลงมือปฏิบัติจริงเพื่อค้นหาคำตอบสรุปความคิด ความรู้ด้วยตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และนำความรู้ไปใช้ได้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การจัดการเรียนรู้โดยใช้ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ที่ฝึกให้ผู้เรียน

ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ได้มีโอกาสสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียนรู้ หรือมีกัลยาณมิตร ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำประสบการณ์จากการเรียนรู้

2.2.2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์

การจัดการเรียนรู้สาระเศรษฐศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำเป็นต้องเน้นผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยการได้ลงมือปฏิบัติจริง คิดเอง ทำเอง อย่างละเอียดรอบคอบเป็นระบบ ด้วยวิธีการที่หลากหลายในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ทั้งนี้ครูผู้สอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ สร้างองค์ความรู้และสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อฝึกทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการในการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น ตลอดจนการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าและบริการที่ตนได้รับความพอใจสูงสุด ภายใต้ระดับรายได้ที่มีอยู่ รู้จักการออม การแสวงหารายได้และรายจ่ายอย่างคุ้มค่า รวมทั้งรู้จักปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคตอย่างชาญฉลาด

ยกตัวอย่างกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบอุปนัย เป็นการสอนที่ครูผู้สอนต้องนำเสนอตัวอย่างหลาย ๆ ตัวอย่างที่มีหลักการที่ครูผู้สอนต้องการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นรูปแบบและได้เรียนรู้โดยอาศัยการสังเกต เปรียบเทียบดูสิ่งที่มีลักษณะร่วมกัน แล้วสามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดจากตัวอย่างต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกสังเกต เปรียบเทียบความคล้ายคลึง และความต่างขององค์ประกอบในตัวอย่าง และได้นำลักษณะเด่นมาสรุปเป็นองค์ความรู้ ความคิดรวบยอดเป็นของตนเองต่อไป โดยได้แบ่งขั้นตอนไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้ (สุพิน บุญชูวงศ์ 2554, น. 152)

ขั้นที่ 1 การเตรียม เป็นการเตรียมตัวผู้เรียนเพื่อทบทวนความรู้เดิม กำหนดจุดมุ่งหมาย และอธิบายความมุ่งหมายให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างชัดเจน

ขั้นที่ 2 การสอน หรือขั้นตอนแสดง เป็นการเสนอตัวอย่างหรือกรณีต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้พิจารณา เพื่อเปรียบเทียบ สรุปกฎเกณฑ์ได้ การเสนอตัวอย่างควรเสนอหลาย ๆ ตัวอย่างให้มากพอที่จะสรุปได้

ขั้นที่ 3 การเปรียบเทียบและรวบรวม เป็นขั้นตอนหาองค์ประกอบรวมที่ผู้เรียนได้มีโอกาสพิจารณาความคล้ายคลึงกันขององค์ประกอบในตัวอย่าง เพื่อสรุปเป็นกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 4 การสรุป เป็นการนำข้อสังเกตต่าง ๆ จากตัวอย่างแล้วนำมาสรุปเป็นกฎเกณฑ์ นิยามหลักการหรือสูตรด้วยตัวผู้เรียนเอง

ขั้นที่ 5 การนำไปใช้ เป็นขั้นตอนทดลองความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ หรือข้อสรุปที่ได้มาแล้วว่าสามารถนำไปใช้ในปัญหาหรือแบบฝึกหัดอื่น ๆ

จากแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ ข้างต้น สรุปได้ว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยการลงมือปฏิบัติจริง คิดเอง ทำเองอย่างละเอียดรอบคอบ ด้วยการใช้วิธีที่หลากหลายหลายในการร่วมกันทำงานกลุ่ม ครูผู้สอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง เพื่อสร้างทักษะกระบวนการแก้ไขปัญหา ทักษะกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

2.2.2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีความสำคัญเพื่อการเรียนรู้ตนเองของมนุษย์ ซึ่งเป็นความคิดพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ต้องรู้ก่อนว่าตนเองแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ประวัติศาสตร์ ทำให้มนุษย์ได้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นมาของความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525, น. 24 - 26) ได้เสนอคุณค่าของประวัติศาสตร์ไว้ทั้งหมด 4 ประการ คือ

- 1) ประวัติศาสตร์ วิธีที่ทำให้เข้าใจถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มนุษย์ในสังคมคนหนึ่ง ๆ ดำเนินการเป็นประโยชน์ของตนเอง และโยชน์ของสังคมได้ จากการรู้กำเนิดและพัฒนาการของสิ่งนั้น ๆ
- 2) ประวัติศาสตร์สอนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ทราบว่ามนุษย์สามารถสร้างเครื่องมือใช้อะไรได้ในการดำรงชีวิต และไม่สามารถทำอะไรได้ มนุษย์ทำอะไรมาแล้ว ภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง ฯลฯ
- 3) มนุษย์มีอดีตของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับอดีตเหล่านี้ แม้ไม่ได้ผ่านการศึกษาชั้นเรียน แต่มนุษย์มีอยู่โดยอาศัยการบอกเล่า การอบรมสั่งสอนประวัติศาสตร์สอนให้รู้ถึงอดีต ทำให้คนมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ เข้าใจความคิดของคนอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ ให้กระจ่างแจ้ง
- 4) ประวัติศาสตร์ สอนวิธีคิดที่มีเหตุผลและวางอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง และเน้นความสำคัญในการขจัดอคติ โดยรู้จักทำการตรวจสอบและวัดน้ำหนัก ความเชื่อถือของหลักฐาน การคิดอย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง และมีการแก้ปัญหาอย่างฉลาดเท่าที่ทำได้

วันเพ็ญ วรณโกมล (2542, น. 125-127) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด ดังนี้

1. กิจกรรมการสอนให้คิดเป็น คือ ให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล สามารถสรุปผลสะท้อนถึงเหตุการณ์ รู้จักเปรียบเทียบเหตุการณ์เพื่อประเมินค่าด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริง โดยคำถามอะไร ที่ไหน ใคร ทำไม

2. กิจกรรมการสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ คือ ให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการในเนื้อหาที่เชื่อมโยง และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

3. กิจกรรมการสอนเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนรู้จักบุคคลสำคัญต่าง ๆ ซึ่งได้ฝากผลงานที่มีคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้ยึดถือเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม ความดี เพื่อเป็นหลักการปฏิบัติและพัฒนาตนให้เป็นบุคคลตัวอย่าง เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, สมเด็จพระปิยมหาราช, มหาตมะ คานธี, จอร์จ วอชิงตัน ฯลฯ

4. กิจกรรมการสอนเกี่ยวกับศัพท์ทางประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนเข้าใจศัพท์ทางประวัติศาสตร์ เพราะบางคำไม่สามารถค้นในพจนานุกรมได้ หรือไม่ชัดเจน ต้องค้นคว้าจากตำราประวัติศาสตร์ ดังนั้นครูผู้สอนต้องให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถอธิบายคำศัพท์หรือ ข้อต่าง ๆ ได้ เช่น สิทธิสภาพนอกอาณาเขต บัพพาทนียกรรม ฯลฯ

5. กิจกรรมการสอนเกี่ยวกับสถานที่ในประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนรู้จักสถานที่ในประวัติศาสตร์จากไกลตัวมาให้ใกล้ตัวมากที่สุด ด้วยการอธิบายชื่อเมืองประเทศในอดีต ต้องเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับสภาพในปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ เช่น เมืองสองแคว (จังหวัดพิษณุโลก) อาณาจักรพุกาม (ส่วนหนึ่งของเมียนมา) ดอนมดแดง (จังหวัดอุบลราชธานี) นอกจากสถานที่ของประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ๆ ผู้เรียนควรได้สัมผัสด้วยตนเองโดยการพาไปทัศนศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ปราสาทหินพนมรุ้ง ผู้เรียนสามารถเข้าใจประวัติศาสตร์ในยุคต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ หากไม่สามารถนำไปทัศนศึกษาได้ให้ศึกษาจากวีดิทัศน์ ภาพยนตร์ และภาพ ฯลฯ

6. กิจกรรมการสอนเกี่ยวกับวัน เดือน ปีที่สำคัญในประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าเหตุการณ์แล้วนำมาอภิปราย และการจัดป้ายนิเทศ นิทรรศการช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในการสำคัญ ตลอดจนสนุกสนานกับการจัดกิจกรรมทางประวัติศาสตร์

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553, น. 210-216) การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ต้องมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่เรียน ได้เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง ได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเองได้ ฝึกปฏิบัติทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม ได้คิดจินตนาการ ได้แสดงออกอย่างชัดเจน ได้ค้นหา คำตอบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องไฝหหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีครูผู้สอนคอยจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่จูงใจ และเสริมแรงให้ผู้เรียน มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากกลุ่ม โดยครูผู้สอนคอยสังเกตให้คำถามกระตุ้นให้คิด ปรับปรุง พัฒนางานของผู้เรียน เพื่อประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จึงเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและต้องมีการวัดผลและประเมินผลการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและตามสภาพจริง

จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ข้างต้น สรุปได้ว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษาสามารถจัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเน้นให้ผู้เรียน กระตุ้นความคิดด้วยการอภิปราย การเสวนา การอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง การอ่าน และการเขียนประวัติศาสตร์ให้เกิดการแสวงหาข้อมูล รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถยืดหยุ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกทำกิจกรรมได้ตามความสามารถ สอดคล้องกับ วิภาพรณ พินลา และ วิภาดา พินลา (2560, น. 145-146) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน เน้นให้ผู้เรียน ดังนี้

1) กิจกรรมทัศนศึกษาตามรอยเส้นทางประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนไปทัศนศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ผ่านประสารทสัมพันธ์ทั้งห้า จากการสังเกต การสำรวจ การทดลอง การปฏิบัติจริง และเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในห้องเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยบูรณาการทักษะหลายด้านเข้าด้วยกัน เช่น การชมนิทรรศการ การชมพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ การเยี่ยมชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ การศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เส้นทางรถไฟสายมรณะหรือสายกาญจนบุรี การศึกษาสุสานโจโฉ นครวัด นครธม ฯลฯ และร่วมกันรับผิดชอบดูแลทะนุบำรุงรักษาให้เป็นมรดกไทยประจำถิ่น

2) กิจกรรมการจัดนิทรรศการประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนแสดงเรื่องราวและประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ เช่น สภาพที่ตั้ง การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนฝึกฝนให้ผู้เรียนต่อยอดองค์ความรู้ในการเป็นมัคคุเทศก์ แนะนำ

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการพัฒนาความสามารถทางภาษา การวางแผน กิจกรรมระหว่างการเดินทาง และการวางแผนแก้ปัญหา ฯลฯ

3) กิจกรรมการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย คือ ให้ผู้เรียน อนุรักษ์วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย เช่น การส่งเสริมสถานที่สำคัญของท้องถิ่น อาหารพื้นบ้าน การละเล่นโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมภาษาไทยที่ปลูกฝังการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง และการใช้เลขไทยที่ถูกต้อง ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญ เห็นคุณค่ามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ และก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในชาติบ้านเมืองของตน

4) กิจกรรมการชมภาพยนตร์ทางประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนเข้าใจประวัติความเป็นมาของชาติ เข้าใจความคิดความรู้สึกของคนในสังคมต่าง ๆ และในเวลาต่าง ๆ กัน เช่น ภาพยนตร์ ประวัติศาสตร์ชาติไทย ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สุริโยไท พระยาพิชัยดาบหัก บางระจัน รวมทั้งภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ ต่างประเทศ 12 Years A Slave (ปลดแอกคนย่ำคน) ในการลดทอน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฯลฯ เป็นการลดอคติและบทเรียนจาประวัติศาสตร์ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีตย่อมมีทั้งด้านดีและด้านเสีย พฤติกรรมที่นำความเสียหายมาสู่สังคมส่วนรวมในอดีต ซึ่งอาจส่งผลร้ายมาสู่ปัจจุบันและเชื่อมโยงไปถึงอนาคต

5) กิจกรรมการทำโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า สัมภาษณ์ ประวัติศาสตร์จากชาวบ้านในชุมชน และจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวกับขอบข่ายประวัติศาสตร์ทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนของตนเอง เช่น เรือกอและจิตรกรรม ชั้นเอกของทะเลใต้ ชุมชนชาวจีนในสมัยอยุธยา การนวดแผนไทยโบราณ การสานเสื่อกระจูด ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงาน การประสานงาน และการติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการวางแผนการทำงานกับชุมชนมากขึ้น

6) กิจกรรมการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยใช้ฐานข้อมูลปัญหา ข้อมูลทุนของชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ และเสริมสร้างพลังคนในชุมชนให้เข้มแข็งผ่านการทำเครื่องมือชุมชน 7 ชิ้น เช่น การทำแผนที่เดินดิน การทำผังเครือญาติ การทำโครงสร้างองค์กรชุมชน การทำระบบที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและสวัสดิภาพของประชาชนในชุมชน การทำปฏิทินชุมชน การทำและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน การศึกษาประวัติชีวิตบุคคล ฯลฯ

7) กิจกรรมทำหนังสือประวัติศาสตร์ คือ ให้ผู้เรียนถ่ายทอดเรื่องราวในเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของวีรบุรุษและวีรสตรี เช่น การทำสมุดภาพพระบายสี การทำสมุดภาพสามมิติ (Pop-up) การทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ อีกทั้งผู้เรียนได้ฝึกการคิดสร้างสรรค์ จินตนาการในการออกแบบ การวาดภาพ การระบายสี การใช้ภาษา หรือการใช้คำในการถ่ายทอดเรื่องราวให้ผู้อื่นเข้าใจ

8) กิจกรรมการเข้าค่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม คือ ให้ผู้เรียนสร้างความเข้าใจและปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Culture Diversity) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกในวิถีชีวิต ชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ ศาสนา และความเชื่อของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเกิดการเคารพและยอมรับในความแตกต่าง หรือลดการสร้างความเป็นอื่นอันนำไปสู่ความไวใจและมีความปรารถนาดีต่อกันอย่างสันติสุขในสังคม

จากแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ข้างต้น สรุปได้ว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษามีความจำที่ต้องศึกษาเทคนิคและวิธีการ รูปแบบ กระบวนการจัดการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อดึงดูดความน่าสนใจของผู้เรียนให้มีความสนใจในรายวิชาประวัติศาสตร์ สนุก และมีความสุขกับการเรียนรู้ โดยอาศัยเทคนิคของการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและทันสมัย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น และใช้ความรู้ความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ มีทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะชีวิตและทักษะการสื่อสารที่สร้างสรรค์

2.2.2.5 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิศาสตร์

การจัดการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์ ให้มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องเน้นให้ผู้เรียนและเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ส่งเสริมผู้เรียนให้มีทักษะการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ต่างๆ ทักษะการคิดขั้นสูงรวมถึงการสร้างเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์อื่น ๆ เช่น กิจกรรมการเรียนรู้โดยการสืบสวนสอบสวน กิจกรรมการจัดทำแผนที่ กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานหรือโครงงาน กิจกรรมการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้การสำรวจ ฯลฯ ควบคู่กับการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายตลอดจนตอบสนององความสามารถเฉพาะทางที่ผู้เรียนแต่ละคนมีแตกต่างกัน

สิริวรรณ ศรีพหล (2552, น. 113-119) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ สารภูมิศาสตร์ เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ซึ่งครูผู้สอนสังคมศึกษานำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1. กิจกรรมสืบสวนสอบสวน เป็นการเน้นให้ค้นหาความรู้ด้วยตนเองโดยค้นคว้า คำตอบจากข้อมูลต่าง ๆ แล้วสรุปเพื่อตอบคำถามหรือข้อสงสัย เช่น การทำให้ผู้เรียนเกิดข้อสงสัย กำหนดปัญหา กำหนดสมมติฐาน กำหนดความหมายของศัพท์เฉพาะคำ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และ ประเมินผลข้อมูล ทดสอบสมมติฐาน ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาภูมิศาสตร์ยิ่งขึ้น

2. กิจกรรมการใช้โครงการเป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ทางภูมิศาสตร์ว่าผู้เรียนสนใจเรื่องอะไร แล้วกำหนดเป็นโครงการที่ศึกษา เช่น การศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่น ของตนเองผู้เรียนอาจจัดเป็น “โครงการการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเรา” แล้วให้ผู้เรียนวางแผนการดำเนินงานจากการสืบค้นข้อมูล เอกสาร แหล่งวิทยากรหรือผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการ หรือ ต้องออกไปสำรวจภาคสนามถึงสภาพภูมิศาสตร์ทางด้านกายภาพและสภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่ เปลี่ยนแปลงไปแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมิน

3. กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ เป็นการพาผู้เรียนไปสัมผัสที่เป็นรูปธรรมโดยตรง เช่น ได้เห็นภูมิประเทศที่ครูผู้สอนเคยอธิบายในชั้นเรียนว่าแท้จริงเป็นอย่างไร หรือได้เห็นสภาพของ เมืองว่ามีจุดเด่นจุดด้อยของการวางผังเมืองอย่างไร ได้เห็นรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยที่มีความ สอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างไร ฯลฯ ดังนั้นครูผู้สอนอาจฝึกทักษะการจดบันทึกการสำรวจ การทำแผนที่ แผนผัง การวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆกัน

4. กิจกรรมการสำรวจ เป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนจัดให้นักเรียน ครูผู้สอน อาจมอบหมายให้ผู้เรียนไปสำรวจลักษณะภูมิประเทศของชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ สำรวจสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ สำรวจสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น จำนวนประชากร อาชีพ ลักษณะของที่อยู่อาศัย ฯลฯ ขณะผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการสำรวจครูผู้สอนควรเน้นผู้เรียนฝึกทักษะการจดบันทึก นอกเหนือจาก จดบันทึกโดยบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว อาจหมายรวมถึงจดบันทึกโดยใช้วิธีทางกราฟิก เช่น การเขียนเป็นแผนผัง การจัดทำตาราง กราฟ หรือการถ่ายภาพ

5. กิจกรรมการจัดทำแผนที่ แผนที่ เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาสารภูมิศาสตร์ ครูผู้สอนควรฝึกให้ผู้เรียนทำแผนที่อย่างง่าย ๆ เช่น ให้ผู้เรียนทำแผนที่สถานที่ตั้งบ้านของตน แผนที่ ที่ตั้งของโรงเรียน แผนที่ชุมชน แล้วจึงขยายไปเป็นแผนที่ภาค และแผนที่ประเทศ ตามลำดับ โดยแสดง

รายละเอียดของภูมิประเทศ ทิศทาง รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดอัตราส่วน ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมฝึก การทำแผนที่นี้ ทำให้ผู้เรียนให้มีโน้มน้าวเกี่ยวกับที่ตั้งและโน้มน้าวเกี่ยวกับพื้นที่ ซึ่งเป็นโน้มน้าวหลักที่ สำคัญของการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยจึงคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งความรู้ ทักษะและเจตคติ เพื่อใช้ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด หรือวิธี การคิด ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและส่งเสริมการจัดแหล่งเรียน การเรียนรู้ที่หลากหลาย อันเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และปลูกฝังเจตคติที่ดีในสังคมอย่าง มีคุณภาพวิชาสังคมศึกษา จึงนับเป็นวิชาที่สามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์ได้อย่าง สมบูรณ์แบบ มีศาสตร์ ที่สามารถพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นพลเมืองดีของสังคมไทยและสังคมโลก มีคุณลักษณะในการให้เหตุผล ในการตัดสินใจปัญหาส่วนตัวและปัญหาที่เกี่ยวกับสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก่อให้เกิดผลดีต่อ การอยู่ร่วมกันในสังคม ต่อชุมชน ต่อท้องถิ่น และต่อชาติ

2.3 แหล่งเรียนรู้

2.3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติชุมชนและ ธรรมชาติ เป็นชุมชนทรัพยากรมหาศาลสามารถเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่าง ๆ มากมาย เช่น ความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ประวัติ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545, น. 107) ได้ให้ความหมายแหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง

1. สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว ป่า ห้วย หนอง บึง เก็บเห็ด หาปลา เป็นต้น

2. สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานการศึกษาในวัด และ ชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติกลางทะเล ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับสัตว์ พืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น

3. สื่อเทคโนโลยีที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น วีดิทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ หุ่นหรือโมเดลจำลอง ของจริง เป็นต้น

4. สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น หนังสือสารานุกรม วารสาร ตำรายาพื้นบ้าน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพถ่าย เป็นต้น

5. บุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำทางศาสนา เกษตรกร ศิลปิน หมอพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ (2544, น. 73) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แหล่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้ แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่บุคคล สถานที่ สถาบัน องค์กร ตลอดจนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อ ที่จัดขึ้นในชุมชนที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่นักการศึกษา ได้ให้ความหมายไว้ สามารถสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถานที่ สถาบัน องค์กร ตลอดจนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อที่จัดขึ้นในชุมชนที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน สิ่งเหล่านั้น ถ้าครูผู้สอนรู้จักสำรวจ แสวงหา นำมาใช้ในโรงเรียน และนำนักเรียนออกไปสัมผัสกับสภาพจริงของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเหล่านั้นด้วยตัวนักเรียนเองแล้วย่อมจะเพิ่มพูนประสบการณ์ตรงให้แก่ นักเรียนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังทำให้บทเรียนน่าเรียนอีกด้วย เพราะผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและยังสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นสิ่งเหล่านั้นครูผู้สอนสามารถนำไปประกอบการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพต่อนักเรียนได้

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “แหล่งเรียนรู้” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดความหมายไว้ว่า หมายถึง “แหล่ง” หรือ “รวม” เป็นสถานที่ ศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบ แตกต่างจาก

กระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ กำหนดเวลาเกิดการเรียนรู้ ยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไม่จำเป็นต้องแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นเรียน

จากความหมายของแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้หมายถึง ประสบการณ์ แหล่งข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งความรู้วิทยากรต่าง ๆ ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

2.3.2 การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น ครูต้องรู้ว่าชุมชนของตนมีแหล่งวิชาอะไรบ้าง ที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะชุมชนทุกแห่งต่างมีแหล่งวิชาหลายอย่างต่างกัน ครูควรสำรวจแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอยู่เสมอ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการใช้ การสำรวจหรือค้นหาเพื่อรวบรวมแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ครูและนักเรียนช่วยกันสำรวจว่า ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่นั้น มีแหล่งเรียนรู้ใดบ้างที่จะนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาในวิชาที่ตนเองสอนได้บ้าง อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้จริง ๆ ครูควรใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ดีที่สุด โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้นจะต้องเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสอนมากกว่า การใช้อุปกรณ์การสอนอย่างอื่นและนักเรียนจะต้องได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้จริง ๆ เพราะการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนต้องใช้เวลามากแต่ก็ให้ผลคุ้มค่าเช่น การเรียนเรื่องอาชีพในงานเกษตร ถ้าครูผู้สอนให้นักเรียนเรียนจากของจริงคือ พานักเรียนไปศึกษาการทำนา การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไหม การปลูกผักสวนครัว ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หรือการเพาะเห็ดฟางจากฟาร์มใกล้ ๆ โรงเรียน ย่อมช่วยให้นักเรียนเข้าใจและได้รับประโยชน์มากกว่าที่ให้นักเรียนอยู่แต่ในห้องเพียงอย่างเดียว เช่น เรียนจากรูปภาพ หรือแผนผัง เป็นต้น (นิพนธ์ ศุภปรีดี, 2533 น. 68-69)

พินิจดา วีระชาติ (2542) กล่าวถึงการนำแหล่งชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาไว้ดังนี้ ทรัพยากรในชุมชนประกอบด้วยสิ่งต่างๆ หลากอย่าง การนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้ดังนี้

1. บุคคล มีประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อการนำมาใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา เช่น

1.1 เป็นวิทยากรในด้านต่าง ๆ แล้วแต่จุดประสงค์ของการเรียนรู้และความรู้ ความชำนาญ ความสำเร็จในชีวิตของบุคคลนั้น ๆ

1.2 เป็นตัวอย่าง แบบอย่างในการดำเนินชีวิตให้นักเรียนได้เห็นชีวิตตัวอย่างแบบอย่างที่แท้จริงของความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น อาชีพ คุณธรรม เกียรติยศ ชื่อเสียง การสะสางการทำประโยชน์แก่ชุมชนหรือสาธารณชน เป็นต้น

1.3 ให้บุคคลช่วยเหลือกิจกรรมและกิจการต่าง ๆ ของสถานศึกษา เช่น

1.3.1 ช่วยเหลือสถานศึกษาในด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือแรงงาน

1.3.2 ให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นให้ความร่วมมือในการปรับปรุงหลักสูตรโปรแกรมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

1.3.3 เป็นกรรมการช่วยงานในหน่วยงานหรือแผนกต่าง ๆ ของโรงเรียน

1.3.4 ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ช่วยในการดูแลเด็กช่วยในการรักษาพยาบาล

1.3.5 ช่วยในการสอน ชุมชนแต่ละชุมชนประกอบด้วยบุคคลประเภทต่าง ๆ มากมาย มีความรู้ ความสามารถต่าง ๆ กัน มีคนจำนวนมากยินดีที่จะช่วยเหลือโรงเรียนช่วยสอนนักเรียน สอนครูหรือประชาชน โรงเรียนอาจเชิญบุคคลเหล่านั้นเข้ามาช่วยสอนในสาขาวิชาที่เขาชำนาญแก่นักเรียน ครู คณงาน ภารโรงและประชาชน

2. วัฒนธรรมประเพณี ระเบียบแบบแผน ตลอดจนเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติตาม

3. สถาบัน องค์กร หน่วยงานต่างๆ นักเรียนจะได้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต่อชุมชน ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ กับผู้เรียนและประชาชน การใช้ประโยชน์ของสิ่งต่าง ๆ นั้นให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและเป็นธรรมในสังคม

4. โบราณสถาน โบราณวัตถุและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นักเรียนจะได้เข้าใจประวัติความเป็นมาของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ เพื่อความรักสามัคคี ความภูมิใจในชุมชนของตน การเห็นคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรมและร่วมมืออนุรักษ์สิ่งที่มีค่าต่าง ๆ ด้วย

5. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ นักเรียนจะได้เรียนรู้คุณค่า ประโยชน์และโทษของ สิ่งต่าง ๆ ต่อการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนของคนในสังคมที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2545) กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควรดำเนินการ ดังนี้

1. จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้สื่อการเรียนรู้
2. ศึกษาค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้โดยสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
4. ศึกษาวิธีการเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมหลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และเลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่นั้นอย่าง สม่าเสมอ
6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา และชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น ๆ
8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนรู้ เป็นระยะๆ ข้อมูลทางด้านแหล่งเรียนรู้ใน ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษา ในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ หากได้มีการรวบรวมและจัดระบบข้อมูลสารสนเทศให้สามารถนำมาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้ค้นพบศักยภาพแห่งตน

ชนิดา วิสุมิตนันท์ (2541) ได้กล่าวไว้ว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการศึกษามีขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ (PLAN) การวางแผนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญการส่งเสริมให้ผู้เรียนและครูผู้สอนใช้แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและในท้องถิ่นร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน หรือมอบหมายให้คณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นดำเนินการ เพื่อนำมาใช้ประกอบ การเรียนการสอนตามหลักสูตรของโรงเรียนและจัดทำเอกสารสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ในชุมชน/ท้องถิ่น การจัดทำสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศในท้องถิ่นสามารถทำได้หลายรูปแบบตามความต้องการของผู้ใช้ และประเภทของแหล่งเรียนรู้จำแนกได้ ดังนี้

1.1 จำแนกตามประเภทของแหล่งเรียนรู้

1.2 จำแนกตามสาระการเรียนรู้/กลุ่มวิชา

การจัดทำแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ การจัดทำแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นนั้นควรดำเนินการควบคู่กับการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนตามแนวทางดังนี้

1. ศึกษาตามหลักสูตร และความต้องการของครูและนักเรียน
2. กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมาย
3. วางแผนร่วมกันระหว่างผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการ
4. กำหนดโครงการ/งาน กิจกรรม การจัดแหล่งเรียนรู้
5. จัดทำแผนปฏิบัติงาน

2. การปฏิบัติการใช้แหล่งการเรียนรู้ (DO) การใช้แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน และท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าต่อผู้เรียน มากที่สุดโรงเรียนควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ขั้นเตรียมการ

2.1.1 ประชุมชี้แจงบุคลากรทำความเข้าใจรายละเอียดของแผนงานการจัดและใช้แหล่งการเรียนรู้

2.1.2 กำหนดรายละเอียดการดำเนินงาน

2.1.3 จัดหางบประมาณ

2.1.4 จัดเตรียมเอกสารประกอบการศึกษา (ใบงาน)

2.1.5 เตรียมอาหาร พาหนะ และสถานที่

2.2 การประสานงาน

2.2.1 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน องค์กร หรือผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้
ก่อนไปใช้บริการ

2.2.2 ประสานงานติดต่อกับวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ (ถ้ามี)

2.2.3 ประสานงานกับครูผู้สอนรายวิชาต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้
การสอนที่สามารถนำมาบูรณาการได้

2.3 การปฏิบัติ

2.3.1 ปฐมนิเทศผู้เรียนกับวิธีการใช้ ระเบียบ มารยาท และข้อปฏิบัติ ในการใช้
แหล่งการเรียนรู้

2.3.2 กำหนดให้ผู้เรียนบันทึก สรุปรายงานผลการใช้แหล่งเรียนรู้

2.3.3 ดำเนินงานตามแผนการปฏิบัติการกำหนด

2.4 การประเมินผลและสรุป

2.4.1 ให้ผู้เรียนรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้

2.4.2 ประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้

3. การประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ (CHECK) วิธีประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ของ
โรงเรียน เพื่อทราบความสำเร็จของการดำเนินงานในรอบปี หรือประเมินผลเป็นระยะตลอดปีการศึกษา
อาจทำได้ 3 ลักษณะดังนี้

3.1 การประเมินก่อนการใช้แหล่งเรียนรู้

3.2 ประเมินระหว่างการใช้แหล่งเรียนรู้

3.3 ประเมินหลังการใช้แหล่งเรียนรู้

4. การปฏิบัติเป็นมาตรฐานในการเรียนรู้ของผู้เรียน (ACT) แหล่งเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญ
ในการพัฒนาผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้าแล้วจะช่วยให้ผู้เรียน มีความรู้
มีทักษะและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร ดังนี้

4.1 ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของแหล่งเรียนรู้และมุ่งมั่นพัฒนา
คุณภาพตนเอง

4.2 รู้จักแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายได้ ศึกษาค้นคว้าตามความถนัดและ ความสนใจ

4.3 ผู้เรียนมีลักษณะเป็นคนช่างสังเกต รู้จักวิเคราะห์ กล้าคิด กล้าพูด

4.4 มีทักษะและขั้นตอนในการเรียนรู้ กระตือรือร้น รักการอ่าน ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและรัก การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

4.5 มีโอกาสทำงานในสิ่งที่ตนสนใจ มีความถนัด เหมาะสมสอดคล้องกับ ความต้องการ

4.6 ปฏิบัติงานได้อย่างมีระบบ รู้จักการวางแผน วิเคราะห์งานตามแผนการปรับปรุง พัฒนางาน และการสรุปรายงาน

4.7 สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

4.8 นำความรู้มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และเป็นแนวทางประกอบอาชีพ ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนต่อการจัดการศึกษา เป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาชาติ พ.ศ. 2542 และถือเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษา เช่น บุคคลใช้เป็น วิทยากร เป็นตัวอย่าง เป็นผู้ช่วยเหลือ วัฒนธรรมประเพณี ระเบียบแบบแผน เป็นสิ่งสำคัญให้นักเรียน ได้เรียนรู้ เข้าใจ สถาบันองค์กรทำให้นักเรียนได้รู้ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทำให้นักเรียนเข้าใจเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจนักเรียนใช้ ประโยชน์ในการปฏิบัติตนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ

2.3.3 วิธีดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้

การที่จะใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนนั้น จะต้องมีการเตรียมการ และวางแผนในการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะช่วยให้การใช้แหล่งเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์ อย่างคุ้มค่ามากที่สุด โดยการเสียค่าใช้จ่ายน้อย และมีวิธีการเตรียมการ และการวางแผนในการใช้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ด้านการจัดกิจกรรมศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่ วิมลศรี อุปรมย์ (2542) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ไปศึกษานอกสถานที่โดยที่ครูจะต้องวางแผน 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ขึ้นกำหนดจุดมุ่งหมายในการศึกษานอกสถานที่ อันก่อให้เกิดคุณค่าทางวิชาการให้ ได้ผลคุ้มค่ากับการที่จะพานักเรียนไปและไม่มีกิจกรรมอย่างอื่นทดแทนได้ในการกำหนดจุดมุ่งหมาย ครูจะต้องคำนึงถึงคือ

1.1 ความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่

1.2 เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจริงหรือไม่

1.3 พฤติกรรมอะไรที่เราต้องการในการไปครั้งนี้

- 1.4 สภาพแวดล้อมเหมาะสมหรือไม่
2. ครูต้องสำรวจแหล่งที่จะไปเสียก่อน โดยเริ่มต้นจากเส้นทาง สถานที่ สถานที่พัก ผู้นำชม และจะต้องแจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาแก่ผู้นำเข้าชม ตลอดจนเป้าหมายด้วย

3. ขึ้นเดินทาง

- 3.1 ออกเดินทางตามกำหนดนัดหมาย
- 3.2 เมื่อถึงแล้วควรพานักเรียนเข้าเยี่ยมคำนับผู้รับผิดชอบหรือเจ้าของสถานที่แห่งนั้น
- 3.3 เยี่ยมชม ฟังคำอธิบาย หรือสาธิต
- 3.4 ซักถามปัญหาเพิ่มเติม
- 3.5 กล่าวขอบคุณเจ้าของหรือผู้รับผิดชอบ

4. กิจกรรมติดตามผล

- 4.1 จัดนิทรรศการ
- 4.2 จัดอภิปราย
- 4.3 เขียนรายงาน

สรุปการวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดดังนี้

1. ขึ้นวางแผนในการดำเนินงาน
2. ขึ้นเตรียมการ
3. ขึ้นดำเนินการ
4. ขึ้นการประเมินผล

จากการสรุปข้างต้น การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา นอกสถานที่นั้นมีมาก ซึ่งครูผู้สอนสมควรจะจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากร่องรอยที่กำลังศึกษาอยู่ เป็นการจัดประสบการณ์ที่นอกเหนือจากห้องเรียนหรือในชั่วโมงเรียน ซึ่งจะทำให้ได้รับคุณค่าดังนี้

1. เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนจากห้องเรียนสู่นอกห้องเรียน
2. เป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน
3. ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. เป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้

5. เป็นการฝึกให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

6. ปลุกฝังความมีระเบียบ วินัย และความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

การเชิญวิทยากรมาพูดให้นักเรียนฟัง ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทหนึ่ง ชุมชนย่อมมีทรัพยากรที่เป็นบุคคลที่มีคุณค่ามาก ที่จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัด การเรียนการสอน โรงเรียนควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ นอกจากการจัดการเรียนการสอนแล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สำหรับวิธีการใช้วิทยากรในชุมชนนั้น

วรุทธิ์ สีสลาพฤทธิ์ ได้ให้ความหมายว่า เป็นบุคคลที่ได้รับเชิญมาพูดหรือสาธิตเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้นักเรียนได้ฟังหรือดู วิทยากรผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ มีประสบการณ์เมื่อเปรียบเทียบกับครูผู้สอนแล้ววิทยากรเป็นผู้มีความชำนาญมากกว่า

ชม ภูมิภาค (2534) ได้ให้คำแนะนำในการปฏิบัติการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียน ดังนี้

1. การติดต่อกับวิทยากรเป็นการส่วนตัวด้วยวาจา ตลอดจนร่วมวางแผน รายละเอียดของการเยี่ยมสถานศึกษาต่อวิทยากร หรือการพานักเรียนไปพบวิทยากร ควรมีหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย

2. ต้องให้วิทยากรทราบจุดมุ่งหมายโดยละเอียด ตลอดจนจำนวนนักเรียน ครู อายุ ระดับความรู้ของนักเรียนด้วย

3. เตรียมนักเรียนโดยนักเรียนจะต้องให้ความสำคัญแก่วิทยากรต้องแสดงความสนใจ และเตรียมคำถามที่จะถามวิทยากรไว้ล่วงหน้า

4. ภายหลังเสร็จกิจกรรมแล้ว ควรมีจดหมายขอบคุณวิทยากร โดยทางโรงเรียน คณะครู นักเรียน พร้อมแสดงถึงผลของความรู้ที่ได้รับจากวิทยากร

วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร (2535) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้วิทยากรไว้ ดังนี้

1. นักเรียนได้รับรายละเอียด ความรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากการเรียนจากครูเพียง คนเดียว
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาทางสังคม เช่น การแนะนำตัวเอง มารยาทในการฟัง การถามคำถาม การเขียนจดหมายขอบคุณ การปฏิบัติตนเป็นแขก และเป็นเจ้าบ้านที่ดี

3. ช่วยให้นักเรียนได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่ตนได้อ่านได้เรียนมาดียิ่งขึ้น

4. ช่วยให้นักเรียนเข้าใจว่า ปัญหาต่าง ๆ นั้น นักเรียนอาจจะหาคำตอบได้จากการพบปะพูดคุยกับคนอื่น ฟังคนอื่นพูดหรือดูคนอื่นสาธิตให้ดูมากกว่าจากการอ่านแต่เพียงหนังสืออย่างเดียว

5. ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้แหล่งความรู้ที่เป็นวิทยากรนั้นสามารถดำเนินการได้ 2 วิธีคือ

1. การเชิญวิทยากรมายังโรงเรียน
2. การที่นักเรียนไปพบวิทยากรภายนอกโรงเรียน

วิมลศรี อุปรนัย (2542) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนและ การสำรวจชุมชนว่าเป็นการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการสำรวจรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทั้งสภาพและลักษณะต่าง ๆ ของชุมชนโดยละเอียด เพื่อที่จะได้ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยที่ครูผู้สอนคาดหวังว่าจะสามารถนำเอาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา ในการศึกษาชุมชนนั้นผู้สอนอาจเน้นหนักไปด้านใดด้านหนึ่ง หรือครอบคลุมโดยทั่วไปก็ได้ซึ่งศึกษาได้ ดังนี้

1. สภาพพื้นที่ทั่วไปในชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทางภูมิศาสตร์ แผนที่
2. สภาพประชากรการศึกษา สุขภาพ จำนวนการย้ายถิ่นฐานการจัดสภาพที่อยู่อาศัย
3. สภาพเศรษฐกิจ เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัย อาชีพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การถือครองที่ดิน
4. สภาพทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ปัญหาสังคม
5. สภาพทางการเมือง ผู้นำ คณะกรรมการ ความเชื่อถือของผู้นำต่อชาวบ้าน ความเชื่อถือของชาวบ้านที่มีต่อผู้นำ

สำหรับวิธีการศึกษาชุมชน มีวิธีการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผลดีมาก และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้มากและง่าย เช่น เอกสารทางวิชาการ ข้อมูลต่าง ๆ ที่แสดงเอาไว้ เช่น ในรูปสถิติต่าง ๆ เป็นตารางเชิงคุณภาพและปริมาณ ในรูปเส้นกราฟ สำหรับข้อมูลประจำปี ประจำเดือน
2. การสังเกตแหล่งชุมชน เป็นวิธีการศึกษาเนื้อหาอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผู้สังเกตเกิดการเรียนรู้ฝึกทักษะและนำมาแก้ไขปัญหากจากห้องเรียนเป็นอย่างดีและใช้เวลาในการดำเนินการสั้น รวดเร็ว ประหยัดค่าใช้จ่าย

การเตรียมการสังเกตแหล่งเรียนรู้

1. การสังเกตโดยไม่กำหนดเค้าโครงล่วงหน้า วิธีการนี้ผู้สังเกตไม่กำหนด แนวนอนเหมาะสำหรับการสำรวจสภาพทั่วไปซึ่งเป็นระยะแรกของผู้สำรวจ ไม่มีความคุ้นเคยกับชุมชนก่อนที่จะกำหนดเค้าโครงได้

1.1 การสังเกตโดยมีเค้าโครงล่วงหน้ากำหนดเรื่องให้โดยเฉพาะ กำหนดขอบเขตชนิดที่จะสังเกต พฤติกรรมที่จะสังเกต หลักในการสังเกต

1.2 ศึกษาเรื่องที่จะสังเกตนั้น ๆ เสียก่อน

1.3 ให้คำจำกัดความที่จะสังเกต

1.4 เตรียมเครื่องมือที่จะบันทึกการสังเกต

1.5 การสังเกตต้องระมัดระวังในขณะที่สังเกตนั้น ๆ อยู่เสมอเพื่อไม่ให้เกิดความ

ผิดพลาด

1.6 พยายามจดบันทึก

1.7 ต้องขจัดความรังเกียจเดียดฉันท์ส่วนตัวออกไปด้วย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ต้องเก็บทั้งส่วนดีและส่วนเสีย เพื่อให้ได้ข้อมูลมาแปลผลต่อไป

ข้อดีจากการสังเกต

1. ถ้าข้อมูลบางอย่างที่ไม่สามารถจะตอบเป็นคำถามได้ และอธิบายได้

2. ได้ข้อมูลจากผู้ตอบที่ไม่เต็มใจ เนื่องจากสาเหตุอันตรายแก่ผู้ตอบ

3. ไม่สามารถจะดูเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นบ่อย ๆ ได้ นำวิธีการสังเกตไปใช้จะทำให้

เป็นบางเรื่องเท่านั้น

สรุปได้ว่า วิธีการศึกษาและสำรวจชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษามีดังนี้

1. ศึกษาได้จากเอกสาร

2. การสังเกตแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3. การสัมภาษณ์บุคคลจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

4. การสัมภาษณ์บุคคลในแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

การสัมภาษณ์เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาชุมชน เพื่อที่จะนำความรู้จาก แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน การสัมภาษณ์ หมายถึง การที่มีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป พบปะพูดคุย โดยมีฝ่ายหนึ่งเป็นคนถามอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนตอบ ครูผู้สอนจะต้องศึกษาบทเรียนใดที่จะสามารถใช้วิธีการสัมภาษณ์ได้ โดยที่ครูจะต้องศึกษาเรียนรู้ว่าบุคคลอาชีพนี้อยู่ที่ใดติดต่อวิธีใด ซึ่งจะได้จากพิมพ์ทะเบียนวิทยากรในโรงเรียน

Preston and Herman ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินการสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

1. ตั้งจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ ตลอดทั้งศึกษาเนื้อหาวิชาของเรื่องที่จะสัมภาษณ์ ให้เข้าใจ
2. ตั้งคำถามแบบปลายเปิดให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์
3. เลือกวิทยากรที่เหมาะสมกับเนื้อหา
4. นัดหมายวิทยากร ซึ่งอาจเขียนจดหมายหรือโทรศัพท์ไปก็ได้ พร้อมทั้งแจ้ง วัน เวลา สถานที่ไปให้วิทยากรทราบ ถ้าเป็นไปได้ควรส่งคำถามที่ต้องการถามไปด้วยยิ่งดี เพื่อให้วิทยากรมีเวลาเตรียมตัวได้เต็มที่
5. เตรียมนักเรียนไว้สำหรับกล่าวแนะนำก่อนการสัมภาษณ์ และกล่าวขอบคุณเมื่อการสัมภาษณ์เสร็จสิ้นลง
6. เตรียมนักเรียนให้รู้จักมารยาทในการฟังที่ดี ให้รู้จักซักถามเมื่อไม่เข้าใจและการจดบันทึก
7. เมื่อกลับมาถึงโรงเรียนแล้ว ส่งจดหมายไปขอบคุณวิทยากรอีกครั้งหนึ่ง
8. รายงานผลการไปสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะอภิปรายกันในห้องเรียน หรือเขียนรายงานส่งก็ได้

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) ได้ให้แนวคิดในการจัดเตรียมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ดังนี้

1. ควรมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนและผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นสถานที่ บุคลากร และสื่อต่าง ๆ เช่น
  - 1.1 แหล่งวิทยากรในชุมชน
  - 1.2 แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
  - 1.3 แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศาสนา

- 1.4 แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
  - 1.5 แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนศึกษา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
  - 1.6 ศูนย์เผยแพร่ข่าวสาร เหตุการณ์ในชุมชน
  - 1.7 วิธีการดำเนินชีวิต
  - 1.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน
2. ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยการจัดประชุมเสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
    3. ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับ
      - 3.1 การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับแหล่งเรียนรู้
      - 3.2 การวางแผนและการติดต่อประสานงาน
      - 3.3 การกำหนดจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้
      - 3.4 การวางแผนวิธีการศึกษาหาความรู้และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
      - 3.5 สรุปสาระการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้
    4. นำเสนอตัวอย่างโรงเรียนที่จัดกิจกรรมการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ดี และประสบความสำเร็จ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

      1. ชี้แจงแผน ควรดำเนินการดังนี้
        - 1.1 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์หัวข้อหรือประเด็นที่จะศึกษา
        - 1.2 สืบค้นแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบสอบถาม แบบสำรวจ เป็นต้น
        - 1.3 นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำทะเบียน หมวดหมู่ รายชื่อ รายละเอียดของแหล่งเรียนรู้
        - 1.4 ผู้สอนและผู้เรียนเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหัวข้อเรื่องและวัตถุประสงค์ที่ต้องการเรียน
        - 1.5 ประสานงานขอความร่วมมือในการใช้แหล่งเรียนรู้

1.6 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดกรอบเนื้อหา ประเด็นกิจกรรมหรือวิธีการ ที่ศึกษา เช่น วิธีการสังเกต การจดบันทึก อัดเทป ถ่ายภาพ สัมภาษณ์ ลงมือปฏิบัติ ทดลอง เป็นต้น เครื่องมืออุปกรณ์ต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อย

1.7 กำหนดและมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้ผู้เรียนทุกคนอย่างชัดเจน อาจจะให้สมาชิกประชุมเตรียมการร่วมกัน

1.8 กำหนดวัน เวลา วิธีการเดินทางและค่าใช้จ่าย

2. ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ควรดำเนินการดังนี้

2.1 ผู้สอนนำผู้เรียนไปเรียนที่แหล่งเรียนรู้

2.2 ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น สังเกต การจดบันทึกข้อมูลด้วยวิธีต่าง ๆ

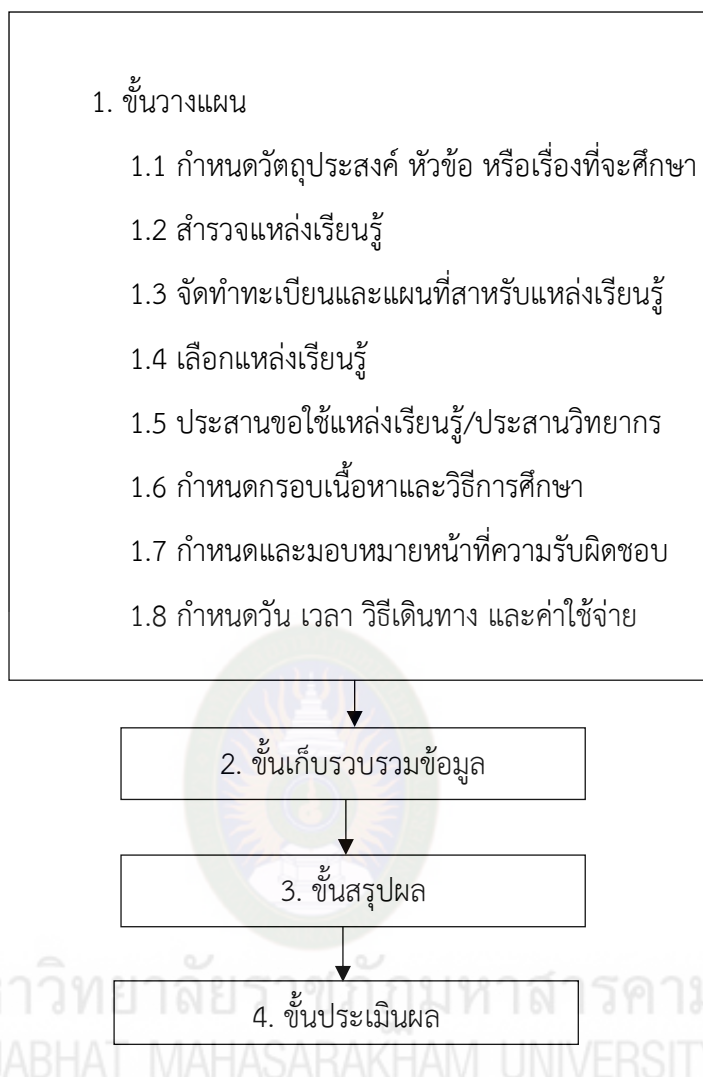
3. ชั้นสรุป อาจทำได้ดังนี้

3.1 สรุปการเรียนรู้ทันที ในกรณีจัดสรรเวลาได้และไม่รีบเดินทางกลับ ณ สถานที่ ที่ศึกษาดูงานจะได้ผลมากเพราะจำกัดความคิด ประสบการณ์ ข้อมูล และความรู้สึกต่าง ๆ ได้ดี

3.2 สรุปการเรียนรู้หลังจากกลับถึงสถานศึกษา ผู้สอนและผู้เรียนไม่มีเวลาสรุป ทันที ดังนั้นควรหาโอกาสให้ผู้เรียนสรุปโดยเร็ว ทำได้หลายวิธี เช่นให้ผู้เรียนนำเสนอประสบการณ์ จัดให้มีการอภิปรายในประเด็นที่สำคัญการเขียนรายงานการจัดนิทรรศการและ การสรุปให้ครอบคลุม ประเด็นการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ ด้านทักษะกระบวนการที่ใช้ในการแสวงหา ความรู้ เช่น กระบวนการคิด กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น

4. ชั้นประเมินผล เป็นขั้นที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันประเมินผล เพื่อให้ทราบว่า การ ไปทัศนศึกษาครั้งนี้มีผลเป็นอย่างไร เช่นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ปัญหาอุปสรรค อะไรบ้าง ตลอดจน ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ซึ่งอาจประเมินจากแบบสอบถาม การสังเกต หรือ ข้อเสนอแนะ เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 สรุปขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.3.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากแหล่งเรียนรู้

เนื่องจากการใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ครูผู้สอนจะต้องจัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ตรงแก่นักเรียน เพราะการเรียนการสอนในห้องเรียนเพียงลำพังอย่างเดียวเวลานั้นนักเรียนได้รับประสบการณ์ไม่เพียงพอถ้านักเรียนได้รับประสบการณ์จริงโดยได้เห็น ได้ยิน ได้ถาม ได้ฟัง และได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้นักเรียนเข้าใจในการเรียนเนื้อหานั้น ๆ มากขึ้น ซึ่งได้มีนักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ดังที่ นิพนธ์ สุขปรีดี ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้โดยเน้นที่การไปศึกษานอกสถานที่ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน แบ่งได้เป็น 7 ประการคือ

2.3.4.1 ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างการเรียนรู้การสอนกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและชีวิตประจำวัน นักเรียนสามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันมาช่วยส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้การสอนได้ดียิ่งขึ้น

2.3.4.2 ครูและนักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในชุมชน และสามารถหรือนำเอาความรู้ที่ได้จากชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาช่วยปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

2.3.4.3 ช่วยแก้ปัญหาในการขาดแคลนแหล่งความรู้ และอุปกรณ์การเรียนการสอน

2.3.4.4 ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสุขสนุกสนาน มีความสนใจที่จะเรียน

2.3.4.5 ช่วยแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียน

2.3.4.6 ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่นักเรียน และครูสามารถนำเอาความรู้จากชุมชนเข้าสู่ห้องเรียนเพื่อที่จะอภิปราย ทดสอบ และทบทวนได้เป็นอย่างดี

2.3.4.7 ช่วยให้ผู้เรียนมีความหมายและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สมุน อมรวิวัฒน์ (2544) กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่ ทุกเวลา
2. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
3. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่าย การเชื่อมโยงประสบการณ์ เกิดสังคมการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม
4. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

พนิจดา วีระชาติ (2542) ได้กล่าวถึง คุณค่าจากการใช้ทรัพยากรชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ทำให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจชุมชนของตน มีความรัก ความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง มีความต้องการและให้ความร่วมมือที่จะทำให้ชุมชนของตนมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น
2. ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและเข้าใจสิ่งแวดล้อมของตน รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้น และในเวลาเดียวกันทำให้ผู้เรียนรู้จักปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมมีคุณค่าต่อไปอีกด้วย

3. ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตในสภาพที่เป็นจริง ทำให้ผู้เรียนเข้าใจอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้จากการศึกษาชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชุมชนของตนสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะมีค่าอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของตนให้มีคุณค่าและเหมาะสมในการดำรงชีวิตที่ดี
4. ทำให้ผู้เรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ทำให้เป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ
5. ทำให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้และการศึกษายิ่งขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นจริงชีวิตจริง ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจ นาส่งที่เรียนมาใช้ประโยชน์ในชีวิตได้
6. การเรียนรู้ทรัพยากรต่างๆ หาได้ง่าย เนื่องจากเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชน เพียงแต่โรงเรียนจะต้องศึกษา สรรวจทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น
7. ประหยัดเงิน ประหยัดเวลา เนื่องจากสิ่งที่ใช้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชน
8. ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมหรือด้านอื่นใดก็ตาม ที่โรงเรียนก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น เนื่องจากสิ่งที่ยุ่เรียนนั้นสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับชุมชน
9. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะดำเนินไปได้อย่างดี เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเห็นประโยชน์และก่อประโยชน์แก่นักเรียน
10. ปลูกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ผู้เรียนและชุมชนได้จะ เห็นว่าการที่โรงเรียนจะใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา นั้น โรงเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรของชุมชนอย่างเพียงพอ ทั้งในด้านทรัพยากรและเรื่องราว รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรนั้น ๆ โรงเรียนยังมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรมากเพียงใด ก็ยิ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทางการศึกษาได้มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น

สรุปได้ว่า การนำแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนจะช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเพราะนักเรียนได้โอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้สัมผัสสภาพที่แท้จริง โดยเฉพาะเรื่องที่เขาได้พบเห็นและสัมผัสในชีวิตประจำวันยังจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ซึ่งจะนำไปสู่แนวคิดในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นสถานศึกษาทุกแห่งควรเน้นเรื่องการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

2.3.5 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จะทำการวิจัยครั้งนี้ ได้ยึดรูปแบบแหล่งเรียนรู้ ตามแนวทางของ กระทรวงศึกษาธิการ (2552) นาเสนอข้อมูลจากวารสารวิชาการ ปีที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2548 ได้ระบุประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ หลายประเภทดังนี้

2.3.5.1 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล

แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่อยู่ในชุมชนซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้ เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ช่างฝีมือ พ่อค้า นักธุรกิจ พนักงานบริษัท ข้าราชการ ภูมิสงฆ์ ศิลปิน นักกีฬา

รัชนิกร ทองสุคติ (2545) ได้กล่าวว่าแหล่งเรียนประเภทบุคคลหมายถึงบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการจะเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่มีทักษะ ความสามารถในสาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ ศิลปินทุกแขนง นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีอาวุโสที่ประสบการณ์สูง เป็นต้น

ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ (2537, น. 58-59) ได้กล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล หมายถึง บุคคลที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้อื่นได้ ซึ่งได้แก่ สมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ จากประสบการณ์ของตนเอง เป็นต้น ซึ่งแหล่งบุคคลนี้จะเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทางมากกว่าแหล่งการเรียนรู้ประเภท อื่นๆ

วันชัย พงษา (2544) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ในแต่ละท้องถิ่นมักจะประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความถนัดพิเศษในวิชาการต่าง ๆ เช่น การอาชีพ ศาสนา วัฒนธรรม การปกครอง การสาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งอาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. วิทยากรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ที่มีถิ่นฐานบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่น เช่นข้าราชการ พ่อค้า ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ พระสงฆ์ เป็นต้น

2. วิทยากรผู้มาเยี่ยม ได้แก่บุคคลในท้องถิ่นอื่นที่มาเยี่ยม หรือเป็นแขกของชุมชนเป็นครั้งคราว ครูควรพิจารณาเชิญบุคคลเหล่านั้นมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน เช่นศึกษานิเทศก์ พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ฯลฯ

สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจหรือผู้ต้องการเรียนรู้

2.3.5.2 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

แหล่งการเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น สถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ ตลอดจน ร้านค้า ห้างร้าน บริษัท ธนาคาร โรงแรม โรงงานอุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้า ถนน สะพาน เขื่อน ฝายทดน้ำ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามบิน งานจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยพัฒนามาตรฐานแหล่งเรียนรู้ ได้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถาบันหรือองค์กรถาวรที่ตั้งขึ้น เพื่อให้บริการแก่สังคมในด้านการสงวน รักษา วิจัย สื่อสาร และจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิต โรงละคร/โรงมหรสพ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ในการค้นคว้า รวบรวม และจัดแสดงศิลปะ ประเภทนาฏกรรมและนาฏศิลป์ สวนสัตว์ หมายถึง สถานที่ที่จัดตั้งขึ้น เพื่อรวบรวม ศึกษา อนุรักษ์และถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่มีชีวิต ห้างสรรพสินค้า หมายถึง แหล่งสารสนเทศ ที่ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร เป็นต้น ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมข่าวสารความรู้ที่จะนำไปสู่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ แหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การสืบทอด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยมและเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ หมายถึงสถานที่ที่ซึ่งรวบรวมประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นซึ่งจำแนกตามหลักภูมิศาสตร์ หรือกลุ่มวัฒนธรรม สำหรับพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์นี้ หมายความรวมถึง พิพิธภัณฑ์ซึ่งรวบรวมวัตถุทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อรำลึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ทหาร และพิพิธภัณฑ์ที่บอกเล่าเรื่องราวของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์

สรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้ที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสืบทอด ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตตลอดจนเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกของมนุษย์

2.3.5.3 แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ พืช ดิน หิน แร่ ทะเล เกาะ แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง น้ำตก ทุ่งนา สัตว์ป่า สัตว์น้ำ นิคม ทาแดง กอบกุล ปราบประชา และ อำนวย เดชชัยศรี (2545) ได้กล่าวถึง แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในโลกและอวกาศ ซึ่งไม่ได้หมายถึงสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ เช่น ภูเขา

ป่าไม้ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ และสัตว์ป่านานาชนิด เป็นต้น เนื่องด้วยปัจจุบันมีการนา
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์อย่างมากจนเหลือจำนวนน้อยลง มนุษย์เริ่มตระหนักถึงภัยที่
จะเกิดขึ้นเพราะขาดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงได้มีการรณรงค์สร้างสิ่งทดแทนธรรมชาติ ได้แก่
ปลูกป่า จัดระบบนิเวศวิทยา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสอนพฤกษศาสตร์ อนุรักษ์และขยายพันธุ์
สัตว์พันธุ์พืชนานาชนิด

รัชนิกร ทองสุคติ (2545) ได้กล่าวถึง ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
ตามธรรมชาติ ให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ พืช และแร่ธาตุ เป็นต้น

งานจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยพัฒนามาตรฐานแหล่งเรียนรู้
(2560, น. 75) ได้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ
เช่น (1) อุทยานทางธรรมชาติ หมายถึง สถานที่ที่ทำหน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะ ป่าไม้
และสัตว์ป่า (2) สวนพฤกษศาสตร์ หมายถึง สถานที่ที่ทำหน้าที่รวบรวม จัดแสดง รวมถึง ทำหน้าที่ใน
การศึกษา ค้นคว้า และวิจัยพันธุ์พืชและพันธุ์ไม้

สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
โดยธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น ดิน น้ำ อากาศ พืช สัตว์ ต้นไม้ แร่ธาตุ อาจถูกจัดเป็น
อุทยาน วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

2.3.5.4 แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม

แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี และความเชื่อ ได้แก่ ขนบธรรมเนียม
ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน
ดนตรีพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน

สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมหมายถึง แหล่งเรียนรู้ทางสังคมที่
แสดงถึงความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน
กีฬาพื้นบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่สืบทอดต่อกันมา

2.4 บริบทของแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหน่วยงาน 1 ใน 42 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ที่จัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การกำหนดเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2553 โดยเป็นหน่วยงานที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อบริหารและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา และให้การสนับสนุน การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดเพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน

สถานที่ตั้ง ถนนถีนานนท์ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 46000 โทรศัพท์ : 0-4381-0543 โทรสาร : 0-4381-0620 เว็บไซต์ <http://www.sesao24.go.th/> พื้นที่ความรับผิดชอบ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 รับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครอบคลุมทั้งจังหวัดกาฬสินธุ์ รวมพื้นที่ทั้งหมด 6,946,746 ตารางกิโลเมตร 18 อำเภอ ประกอบด้วย

1. อำเภอเมืองกาฬสินธุ์	10. อำเภอก้ามวง
2. อำเภอนามน	11. อำเภอท่าคันโท
3. อำเภอกมลาไสย	12. อำเภอหนองกุงศรี
4. อำเภอร่องคำ	13. อำเภอสมเด็จ
5. อำเภอกุฉินารายณ์	14. อำเภอห้วยผึ้ง
6. อำเภอเขาวง	15. อำเภอสามชัย
7. อำเภอยางตลาด	16. อำเภอดอนจาน
8. อำเภอห้วยเม็ก	17. อำเภอนาคู
9. อำเภอสหัสขันธ์	18. อำเภอฆ้องชัย

โดยมีพันธกิจที่สำคัญคือ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชากรวัยเรียนในระดับมัธยมศึกษาทุกคน ได้รับการศึกษา อย่างทั่วถึง มีคุณภาพส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตร และค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ พัฒนาระบบบริหารจัดการ ที่เน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการการจัดการศึกษา และเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อคุณภาพการศึกษา

2.5 บริบทแหล่งเรียนรู้ที่มีความโดดเด่น ในจังหวัดกาฬสินธุ์

2.5.1 แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล

2.5.1.1 พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย

พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย เจ้าอาวาสวัดป่านาคำ ตั้งอยู่ที่ 240 หมู่ 6 วัดป่านาคำ ตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อปี 2547 บนที่ดินกรรมสิทธิ์ของวัด โดยมีแนวคิดว่าจะบูรณาการทางชีวภาพแบบพึ่งตนเองเป็นทางเลือกเพื่อการอยู่รอด และทำให้อาชีพเกษตรกรไทยรอดได้ ท่านเริ่มโครงการหมู่บ้านเปลี่ยนวิถีคนดีสู่สังคม สงเคราะห์ผู้ติดยาเสพติด โดยใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือ จนกระทั่งได้องค์ความรู้มาเผยแพร่และสร้างเครือข่ายแกนนำเศรษฐกิจทุกตำบล ทั้งนี้ศูนย์พัฒนาคุณธรรม ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี 2551 หลักสูตรการอบรมโครงการสร้างเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์แก่นจัน (ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) ประกอบด้วย หลักความมั่นคงด้านอาหาร อาหารธรรมชาติ การแก่นจันเริ่มต้นที่ไร่เดียว ความหลากหลายทางชีวภาพ เกษตรธรรมชาติ อิฐบล็อกดินประสาน และนวัตกรรม การก่อสร้างการเตรียมดิน การทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาอเนกประสงค์ และการทำนาอินทรีย์

(พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพที่ 2.2 บรรยายธรรมของพระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย

ศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ วัดป่านาคำ ได้นำเอาเครื่องมือที่มีชื่อว่า หลุมพอเพียง มาใช้ในทางเกษตรแบบพอเพียง 1 ไร่ไม่ยากไม่จน สามารถประสบความสำเร็จและขยายผลไปยังชุมชน และสถานศึกษา “หลุมพอเพียง” เป็นคำนิยามขึ้น โดยพระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย ที่เรียก หลุมพอเพียง คือ วิธีการปลูกพืชผสมผสาน 4 กลุ่ม ที่ให้ผล 4 ระยะเวลา ในหลุมเดียวกัน เป็นแนวคิดแบบบูรณาการบริหาร จัดการให้มีกินมีใช้แบบประหยัดทุนประหยัดเวลา วิธีการทำหลุมพอเพียง คือการปลูกพืชหลายอย่างใน หลุมเดียว หลุมที่ว่านี้ไม่ได้มีสภาพเป็นหลุมลึก ๆ แต่เป็นการปลูกพืชเป็นกลุ่ม โดยใช้พื้นที่เพียง 2X2 เมตร ระยะห่างระหว่างหลุม 4X4 เมตร ในการปลูกพืชเหล่านี้ โดยใช้องค์ประกอบของพืช จำนวน 6 อย่าง ดังนี้

1. ไม้พี่เลี้ยง 1 ต้น คือต้นไม้ที่จะทำหน้าที่เสมือนพี่ใหญ่ในการดูแลน้อง ๆ ให้โต ก่อนที่น้อง ๆ จะตาย เพราะความแห้งแล้ง พืชชนิดนั้นคือกล้วย แต่ที่นิยมกันมากที่สุดคือกล้วยน้ำว้า เพราะในต้นกล้วยจะมีน้ำเป็นจำนวนมากถึง 90 % มีเยื่อกล้วยเพียง 10 % หน้าฝนกล้วยจะสะสมน้ำไว้ หน้าแล้งกล้วยจะคายน้ำออก สองทาง คือทางที่ 1 ทางใบ และทางที่ 2 ทางราก ฉะนั้นการปลูกกล้วย 1 ต้น เท่ากับเรามีหัวสปริงเกอร์ ใต้ดิน อยู่ 1 หัว

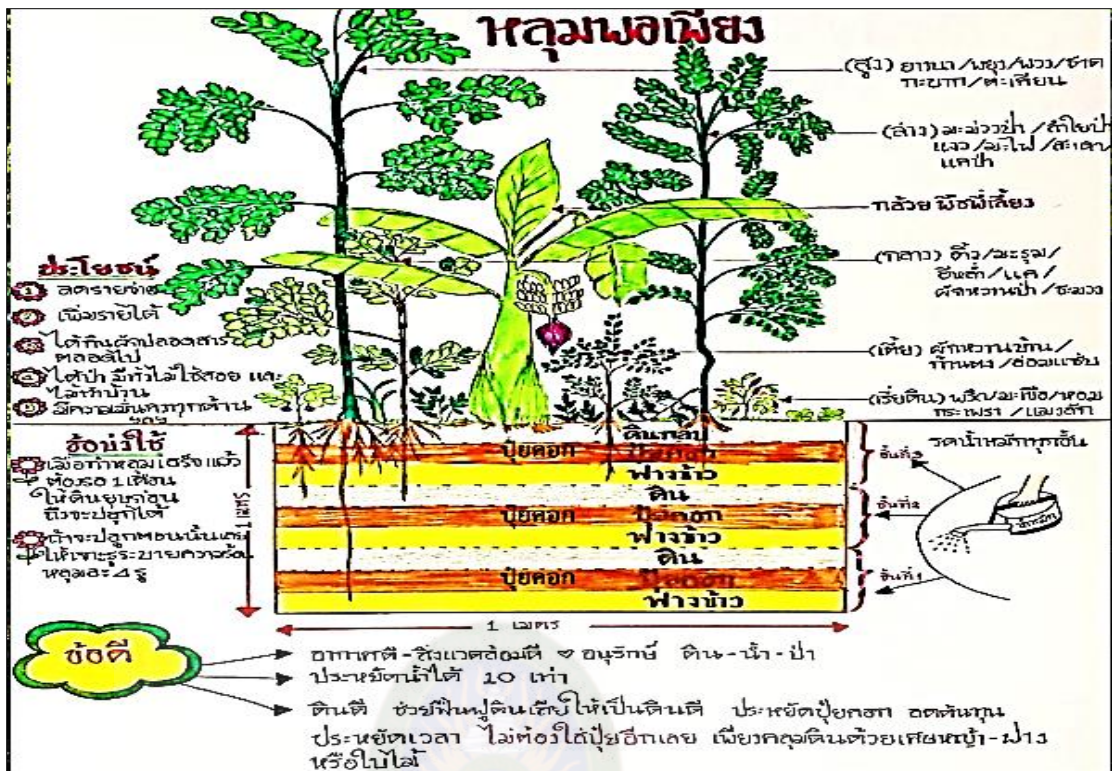
2. ไม้ยืนต้น จำนวน 4 ต้น ไล่ 4 มุม ไม้ยืนต้นในที่นี้ คือไม้ที่มีอายุ 10-20 ปีขึ้นไป ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งไม้ใช้สอยและไม้กิน เช่น 4 มุม อาจจะปลูกไม้สักทอง, ยางนา, มะนาว, ขนุน เป็นต้น แต่ใช้ปลูกคนละมุม โดยจะต้องเป็นพืชคนละชนิด เพราะหากเป็นพืชชนิดเดียวกันจะกินอาหารในกลุ่ม เดียวกัน ต้องการแสงแดดเท่ากัน ทำให้เกิดการแย่งกัน ผลคือพืชจะโตไม่เร็ว แล้วก็โรครุนแรงด้วย

3. ไม้ฉลาด 5 อย่าง ไม้ฉลาดหมายถึงพืชที่สามารถหากินเองได้ มีอายุ 2 ปี ถึง 10 ปี หรือถ้าอายุเกิน 10 ปี ต้นก็จะไม่ใหญ่มาก เช่น มะละกอ, แคน, ข่า, ผักเม็ก, ผักต้ว เป็นต้น

4. ไม้ปัญญาอ่อน 10 อย่าง ไม้ปัญญาอ่อน หมายถึง พืชที่ไม่สามารถหากินเองได้ แต่มีข้อดีของพืชจำพวกนี้ที่ไม้ชนิดอื่นไม่มี คือปลูกกินได้ ขายได้เร็ว พืชจำพวกนี้จะเป็นพืชล้มลุก อายุ 15 วันถึง 2 ปี เช่น ผักบุ้ง, คะน้า, ผักชี, พริก, มะเขือ, โหระพา เป็นต้น

วิธีการ เริ่มต้นจากการพรวนดินขนาดพื้นที่ 2X2 เมตร 1 รอบก่อน นำปุ๋ยหมักชีวภาพ จำนวน 2 กระสอบโรยให้ทั่ว แล้วพรวนดินให้เข้ากันอีกรอบ นำกล้วยปลูกลงตรงกลาง ไม่ต้องขุดลึก มากก็ได้ นำไม้ยืนต้นปลูก 4 มุม นำไม้ฉลาดปลูกกระจายให้ทั่ว ตามใจชอบ นำไม้ปัญญาอ่อนปลูก กระจายให้ทั่ว ตามใจชอบ ใช้ใบไม้ หรือฟางป่น 4 กระสอบ คลุมให้ทั่ว ๆ คลุมดิน รดน้ำ 1-3 วันต่อ ครั้งแล้วแต่ฤดู

(พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพที่ 2.3 การปลูกพืชตามแนวคิดหลุมพองเพียง

จากการศึกษา หลุมพองเพียง คือการค้นพบปฏิกิริยา ที่ไม่ได้แปลว่าอิทธิฤทธิ์แต่ หมายถึง การทำสิ่งที่ไม่น่าเป็นไปได้ให้เป็นไปได้ 5 ข้อ คือ

1. ดินดี ดินที่เกิดจากหลุมพองเพียง ภายหลังจากเวลาผ่านไป 3 เดือน หรืออย่างช้า ไม่เกิน 3 ปี (ขึ้นอยู่กับความใส่ใจและสภาพดินเดิม) ดินที่เกิดขึ้นมีค่า PH อยู่ที่ประมาณ 7.0 ตัวชี้วัด คือหลุมพองเพียง จะมีด้วงและไส้เดือนเยอะมาก ต่างจากบริเวณนอกหลุม ซึ่งดินจะแข็ง
2. ประหยัดน้ำ ในหลุมพองเพียง ที่ปลูกพืช 4 กลุ่มรวมกันได้ประมาณ 100 ต้น พืช 100 ต้น ถ้าแยกปลูกจะต้องใช้น้ำต้นละประมาณ 1 ลิตร 100 ต้น ก็จะใช้ น้ำ 100 ลิตร แต่หลุมพองเพียงใช้น้ำประมาณ 10-20 ลิตรเท่านั้น ซึ่งประหยัดน้ำไป 5-10 เท่า
3. ประหยัดเวลา ถ้าปลูกแยกกัน พืช 100 ต้น เราใช้เวลารดน้ำต้นละประมาณ 30 วินาที 100 ต้น ก็ 3,000 วินาที หารได้ 50 นาที แต่หากอยู่ในหลุมพองเพียง สามารถใช้เวลาเพียง 5-10 นาที ต่อหลุม ประหยัดเวลา 5-10 เท่า

4. ไม่แย่งแสงแดด ปกติไม้แต่ละชนิด ต้องการแสงแดดไม่เท่ากัน ถ้าปลูกแยกกัน ต้องเลือกและจัดการแสงแดดให้พอเหมาะ แต่หลุมพอเพียงสามารถจัดการตัวเองได้ โดยคนไม่จำเป็นต้องไปจัดการให้มากนัก เช่น พืชต้นไหนต้องการแสงแดดมาก พืชชนิดนั้นจะยื่นกิ่งออกมาข้างนอก ต้นไหนต้องการแสงแดดน้อย เช่น ต้นชะพลู จะหลบซ่อนตัวอยู่ข้างล่าง ใต้พืชชนิดอื่น

5. ความหลากหลายทางชีวภาพ ปกติพืชทุกชนิด มีศัตรู หรือแมลงที่ชอบกินทั้งหมด เพียงแต่แมลงแต่ละชนิด จะกินพืชต่างกัน และมีพืชบางชนิด ที่แมลงแต่ละชนิดไม่ชอบ ถ้าแยกกันเป็นแปลงๆ เหมือนพืชเชิงเดี่ยวอย่างเดียว แมลงที่กินพืชชนิดนั้น เพราะที่นั่นคือซูเปอร์มาร์เก็ตของเขา แต่พอนำพืชมาผสมในหลุมพอเพียง พบว่าแมลงจะไม่ชอบ เช่น แมลงที่กินพริก จะไม่กินมะเขือ แมลงที่กินมะเขือ จะไม่กินกล้วย แมลงที่กินกล้วยจะไม่กินกะเพรา แมลงที่กินกะเพราจะไม่กินพริก จะเห็นได้ว่าถ้าปลูกพวกนี้แยกกัน แมลงจะกินอย่างสนุกสนาน แต่ถ้าปลูกรวมกัน แมลงจะปวดหัว ไม่รู้จะกินอะไร เลยไม่กินสักอย่างเลย

(พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพที่ 2.4 การปลูกพืชตามแนวทางของพระมหาสุภาพ พุทธวิริโย

2.5.2 นางคำสอน สระทอง

นางคำสอน สระทอง ปัจจุบันอายุ 81 ปี เกิดเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2482 ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ บิดาชื่อนายใบ คำคำอุ่น มารดาชื่อนางที คำคำอุ่น สมรสกับนายบุรี สระทอง มีบุตร-ธิดา 5 คน ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 4 ตำบลโพน อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2492 การศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโคกไสย อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2548 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาช่างออกแบบประยุกต์ศิลป์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์)

นางคำสอน สระทอง เป็นบุคคลที่มีความรู้มีความสามารถในท้องถิ่น เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานด้านการทอผ้าแพรวากาฬสินธุ์ จนกระทั่งเกิดความเชี่ยวชาญและได้พัฒนารูปแบบลวดลายให้สวยงามทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยนิยม สามารถประดิษฐ์ลวดลายได้อย่างประณีตงดงาม ได้คิดลวดลายผ้า คั้นลวดลายผ้าแพรวารูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มเติมตามจินตนาการ อีกทั้งยังได้คิดประดิษฐ์รูปแบบการทอผ้าที่เรียกว่า “เขาลาย หรือ ตะกรอลาย” เพื่อช่วยเพิ่มความสะดวกในการประดิษฐ์ลวดลายแพรวาให้สามารถทอเป็นแบบเดียวกันอย่างเป็นระบบทั้งผืน นับเป็นมิติการทอผ้าที่ก้าวหน้าล้ำยุค

นางคำสอน สระทอง ได้เป็นผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมแพรวานำผ้าไหมแพรวายาวที่สุดในโลก 99 เมตร 60 ลาย ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถพระราชชนนีพันปีหลวง และผ้าไหมแพรวาขนาดหน้ากว้างพิเศษ 80 เซนติเมตร ความยาว 9 เมตร จำนวน 10 ลาย รวม 43 แถว ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อ พ.ศ. 2550 ทำให้ผ้าไหมแพรวาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย จากผลงานการทอผ้าที่โดดเด่น สำนักพระราชวังได้มีหนังสือแต่งตั้งให้เป็นครูสอนการทอผ้าที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีวะบ้านกุดนาขามกิ่งอำเภोजेरญูศิลป์ จังหวัดสกลนคร (ปัจจุบันคืออำเภोजेरญูศิลป์ จังหวัดสกลนคร) นางคำสอน สระทอง ทำหน้าที่สอนการทอผ้า ด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต และมีคุณธรรม

(คำสอน สระทอง, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพที่ 2.4 นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ ประณีตศิลป์-ทอผ้า

นอกจากนี้ นางคำสอน สระทอง ยังเป็นครูภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ หน้าที่วิทยากรที่ปรึกษาให้แก่กลุ่มพัฒนาผ้าไหมแพรวาของบ้านโพนอีกด้วย มีผลงานได้รับรางวัล เช่น ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดกลุ่มทอผ้าไหมดีเด่น ประเภทผ้าไหมทอ 4-8 เส้น จากคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าไหมไทย

นางคำสอน สระทอง กล่าวว่า เรียนรู้เทคนิคการทอผ้าแพรวาจากนางเบง สระทอง ซึ่งเป็นคุณย่าของสามี ได้สอนการทอผ้าห่ม ผ้าแพรวาโดยลายแรกที่ทอคือลายนาค ผ้าแพรวานั้นมาจาก ปู่ ย่า ตา ยายชาวผู้ไทย (ภูไท) เมื่อก่อนมักจะทอสไบไว้สำหรับใช้เอง แต่เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงทอดพระเนตร จึงทรงให้ทอสามารถนำมาตัดเสื้อได้ ตัดผ้านุ่งได้ เพราะผ้าสไบหน้ากว้าง 12-13 นิ้ว ส่วนผ้าสำหรับตัดเสื้อหน้ากว้าง 60 เซนติเมตร ผ้าแพรวานั้นมีทั้งผ้าพันคอ สไบ ผ้าตัดชุด ผ้าส่งประกวดจะต้องมี 10 ลาย ใน 1 ผืน มีแบ่งเรียกตามชื่อของลายหลัก แต่ละช่อง เปลี่ยนลายไปเรื่อย ๆ แต่ลายคั่น ตัวคั่นจะเป็นลายเดิมและตรงส่วนปลายเรียกลายเชิง จนกระทั่งเกิดความเชี่ยวชาญ และได้คิดค้นลวดลายผ้าไหมแพรวารูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มเติมจากจินตนาการ นางคำสอนได้พยายามคิดค้นหาวิธีการที่จะทำให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด ผลงาน รางวัลและเกียรติคุณที่ นางคำสอน สระทองได้รับ

พ.ศ. 2533 ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดกลุ่มทอผ้าไหมดีเด่น ประเภทผ้าไหมทอ 4-8 เส้น จากคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าไหมไทย

พ.ศ. 2535 ได้รับใบประกาศเกียรติคุณครูสอนทอผ้าไหมดีเด่น จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กิ่งอำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. 2535 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ (ทอผ้าแพรวา) จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. 2535 ได้รับรางวัลที่ 2 ในงานประกวดผ้าไหมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเภทแพรวา จากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ

พ.ศ. 2539 ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในงานมหกรรมวิจิตรแพรวาราชินีแห่งไหม ประเภทผ้าไหมแพรวาลายเกาะ - ตัดชุด จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. 2539 ได้รับรางวัลเกียรติคุณวิจิตรแพรวา ประเภทผู้ผลิตผู้ทอผ้าไหมแพรวา จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2540 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ สาขาทัศนศิลป์ จากสำนักงานพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 10

พ.ศ. 2540 ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในงานมหกรรมวิจิตรแพรวาราชินีแห่งไหม ประเภทผ้าไหมแพรวาลายเกาะ-ตัดชุด จากกระทรวงพาณิชย์

พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลศิลปปินดีเด่นจังหวัดกาฬสินธุ์ สาขาช่างฝีมือ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัลที่ 1 ในงานมหกรรมโปงลาง แพรวา และกาชาดจังหวัดกาฬสินธุ์ ประเภทผ้าไหมแพรวาลายเกาะตัดชุด จากจังหวัดกาฬสินธุ์และเหล่าสภากาชาดจังหวัดกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติพระธาตุนาดูนทองคำจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.ศ. 2545 ได้รับรางวัลครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลศิลปินพื้นบ้านอีสาน สาขาทัศนศิลป์ (หัตถกรรมทอผ้า) จากสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.ศ. 2550 ได้รับรางวัลผู้มีทักษะฝีมือโดดเด่นในงานศิลปะและหัตถกรรม จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์กรมหาชน)

พ.ศ. 2559 ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์-ทอผ้า)

นางคำสอน สระทอง กล่าวว่า มีผลงานสร้างสรรค์ที่น่าสนใจ ดังนี้

1. คิดประดิษฐ์เขาลายหรือตะกรอลายขึ้นมา ซึ่งหมายถึง เส้นด้ายสีขาวที่ซึ่งไว้ตรงกลางทุกสอดค้ำไว้ด้วยไม้ที่ทำลวดลายผ้า (ลายขีด) ซึ่งทำให้สะดวกแก่การประดิษฐ์ลวดลายผู้ทอสามารถทอลายได้เหมือนกันทั้งผืนโดยไม่ต้องเก็บขีดลายทุกครั้งหจะเริ่มทอผ้าในคราวต่อไป

2. คิดวิธีการทำแม่แบบลายผ้า โดยใช้วิธีจุดลายลงบนกระดาษกราฟทำให้เก็บขีดลายได้ง่ายและมีความชัดเจนเวลาทอผ้า

3. พ.ศ. 2538 ได้พากลุ่มทอผ้าไหมแพรวายาวที่สุดในโลก 99 เมตร 60 ลาย ไปทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

4. พ.ศ. 2550 นางคำสอนได้พากลุ่มทอผ้าไหมแพรวา ซึ่งเป็นผ้าไหมแพรวาที่ทอด้วยขนาดหน้ากว้างพิเศษ กว้าง 80 เซนติเมตร ความยาว 9 เมตร จำนวน 10 ลาย รวม 43 แถว เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา ณ โรงพยาบาลศิริราช พร้อมลงนามถวายพระพร ผ้าแพรวามีเส้นที่แตกต่างจากผ้าชนิดอื่นด้วยลวดลายที่ทอจะปรากฏอยู่ด้านล่างของกึ่ง โดยมีไม้คั่นฝังยึดผ้าที่ทอแล้วไว้ให้ตั้งตลอดเวลา ทำให้ลวดลายบนผ้าสวยงาม ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสีสันของผ้าเป็นโทนสีแดง และใช้เส้นไหมสีเขียวเหลือง ขาว หรือน้ำเงินในการขีดลาย ทำให้เกิดสีสันที่งดงามกับผืนผ้า ซึ่งที่ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าแพรวาประกอบด้วยลายทั้งหมด 3 ส่วน ดังนี้

4.1 ลายหลัก คือลายขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยลายเล็กๆ หลายๆ ลายมาประกอบเข้าด้วยกันตามวิธีการของผู้ทอ ลายเล็ก ๆ ที่สามารถนำมาประกอบเป็นลายหลักได้ เช่น ลายนาคสีเขน ลายพันธุ์มหา ลายดอกสำน ฯลฯ ส่วนประกอบสำคัญของลายหลัก ได้แก่

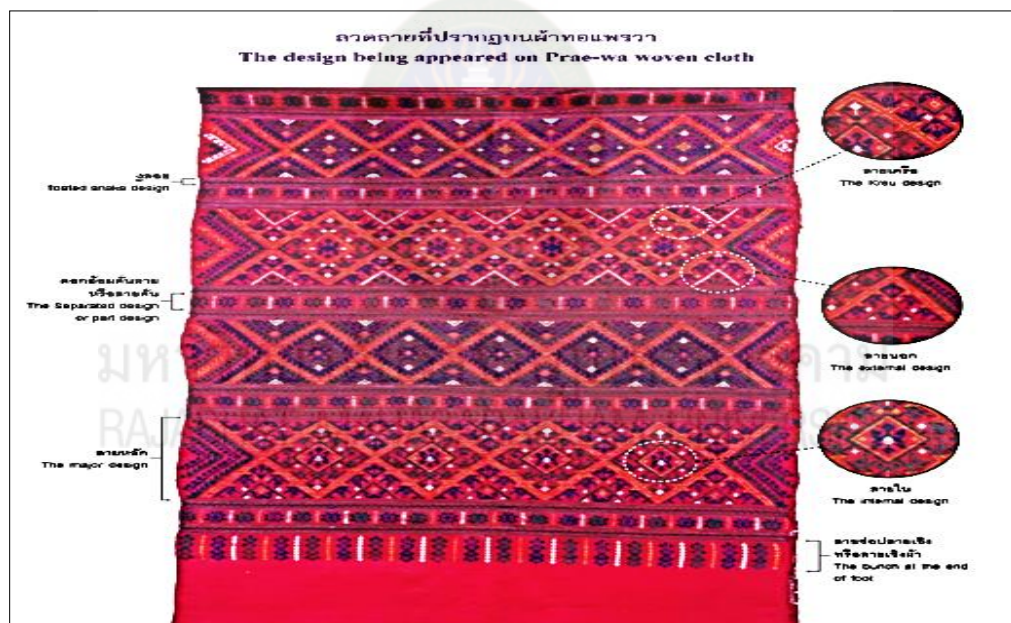
4.1.1 ลายนอก คือ ส่วนที่มีลักษณะเป็นตารางสามเหลี่ยม ประกอบสองข้างของลายใน มีลวดลายครึ่งหนึ่งของลายในตลอดความกว้างของผืนผ้า

4.1.2 ลายใน คือ ส่วนที่อยู่ตรงกลางของแถวหลัก มีลวดลายเต็มรูปอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม ขนมเปียกปูนตลอดความกว้างของผืนผ้าเช่นกัน

4.1.3 ลายเครือ คือ ส่วนที่อยู่ในแถวบนของกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในแต่ละแนว มีกึ่งกลางของลาย หลักเป็นส่วนยอดของลายเครือ

4.2 ลายคั่น คือ ลายที่มีขนาดเล็กอยู่ในแนวขวางผืนผ้า ทำหน้าที่เป็นตัวแบ่งลายใหญ่ออกเป็นช่วง ๆ ไป เป็นลายที่ใช้แต่งชายผ้าและขาดไม้ได้ในลายผ้าแพรวา เช่น ลายขาเขลายงลอย ลายดอกส้มป่อย ฯลฯ

4.3 ลายเชิง คือ ลายที่ปรากฏช่วงปลายของผ้าทั้งสองข้างที่เป็นตัวริเริ่มและตัวจบปลายผ้า เช่น ลายหางปลาวา ลายดอกผักแว่น ลายงูลอย ฯลฯ

ภาพที่ 2.6 ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอแพรวา

การถ่ายทอดองค์ความรู้ นางคำสอน สระทอง ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่แก่นักเรียน นักศึกษา และ ผู้ที่สนใจทั่วไป และยังคงความเป็นครูหลวงให้คำแนะนำกับทุกคนมาโดยตลอด โดยไปถ่ายทอดในฐานะวิทยากรในการฟอกย้อมสีไหมและสอนทอผ้าไหมแพรวาให้กลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งสอนทอผ้าไหมแพรวา ณ ศูนย์ศิลปาชีพ และเป็นวิทยากร ณ ศูนย์ศิลปาชีพพระตำหนักภูพาน ราชนิเวศน์ในองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสกลนคร

2.5.3 แหล่งเรียนรู้ ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถาม พบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ เขื่อนลำปาว และวนอุทยานน้ำตกตาดสูง

2.5.3.1 เขื่อนลำปาว

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักชลประทานที่ 6 (เขื่อนลำปาว) ลำปาวเป็นลำน้ำสาขาสำคัญของแม่น้ำชี มีต้นกำเนิดอยู่ที่ หนองหาน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี แล้วไหลมารวมกันกับแม่น้ำชี ที่อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด 7,400 ตารางกิโลเมตร การสร้างเขื่อนที่สำคัญเกิดจากปัญหาการเพาะปลูกในเขตลุ่มน้ำปาว ที่มีปัญหาการขาดน้ำ ต้นฤดูทำนาปีและฤดูแล้ง ส่วนในกลางฤดูฝน ฝนตกชุก น้ำล้นตลิ่งและไหลเข้าท่วมที่ราบลุ่มริมลำปาว ที่เรียกว่า นาทาม ทั้งริมฝั่งน้ำปาวและบริเวณลำปาวประจบกับลำน้ำชี เกิดความเสียหายเป็นประจำทุกปี เป็นเหตุให้ประชากรที่อยู่ในเขตนาทาม ต้องอพยพไปหาแหล่งทำมาหากินทางต้นน้ำ เพื่อการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาอุทกภัย ในลุ่มน้ำปาว กรมชลประทานจึงได้เริ่มพิจารณาโครงการเพื่อทำการก่อสร้างเขื่อนลำปาว ในปี พ.ศ. 2499 โดยการสนับสนุนจากธนาคารโลกและรัฐบาลไทย ต่อมา คณะกรรมการเศรษฐกิจจอนุมัติให้ดำเนินการในปี พ.ศ. 2503 โดยมีบริษัท Engineering Consultants. Lnc (ECI) จากสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานใช้งบประมาณการก่อสร้างจากเงินกู้และเงินช่วยเหลือให้เปล่าจากองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งรัฐ (USAID) ส่วนเงินสมทบกับเงินงบประมาณแผ่นดิน เริ่มก่อสร้างตัวเขื่อนดินและอาคารประกอบในปี พ.ศ. 2506 ที่บ้านหนองสองห้องและบ้านสะอาดนาทาม ตำบลลำคลอง อำเภอมือ จังหวัดกาฬสินธุ์ เสร็จเรียบร้อยและสามารถกักเก็บน้ำ ตามวัตถุประสงค์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511

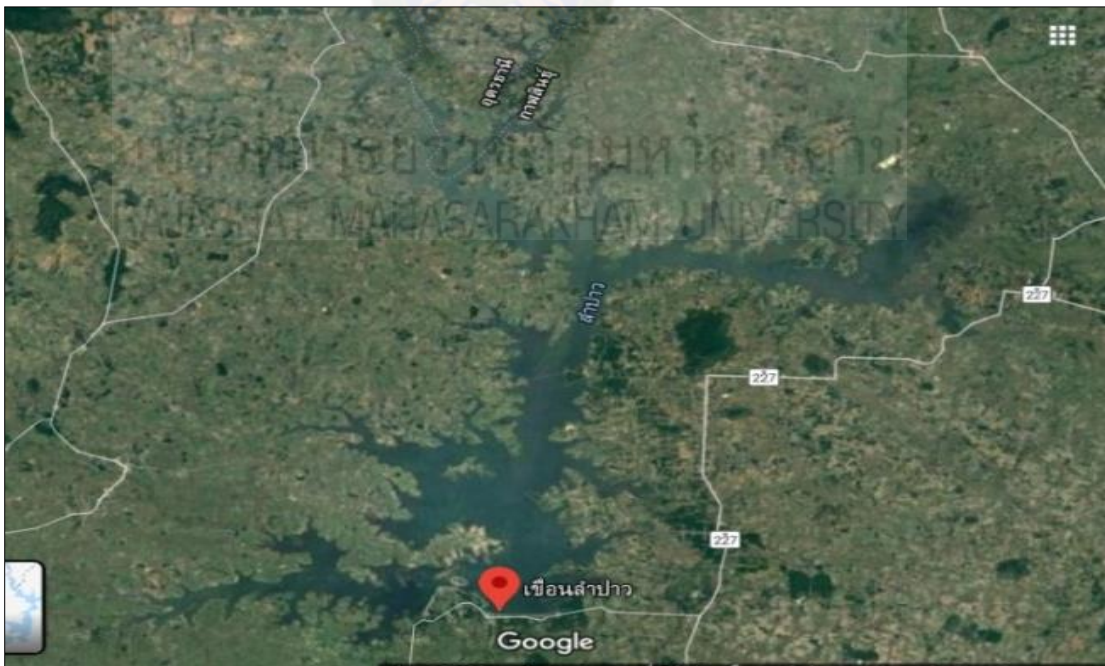
เขื่อนลำปาวประกอบด้วยเขื่อนดิน 2 เขื่อนเชื่อมกัน เขื่อนดินที่สร้างขวางกั้นลำปาวสูง 33 เมตร และอีกเขื่อนหนึ่งสร้างขวางกั้นห้วยยางสูง 26 เมตร ยาว 2,420 เมตร ตัวเขื่อนดินที่เชื่อมต่อระหว่างทั้งสองยาว 1,820 เมตร รวมความยาวเขื่อนลำปาวทั้งสิ้น 7,800 เมตร กักเก็บน้ำได้ 990 ล้านลูกบาศก์เมตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 ได้รับการปรับปรุงอาคารระบายน้ำโดยก่อสร้างฝายยางสูง 2 เมตร เหนือฝายน้ำล้น ทำให้สามารถกักเก็บน้ำได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,430 ล้านลูกบาศก์เมตร

2.5.3.2 ที่ทำการโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว

ตั้งอยู่ที่บริเวณเขื่อนลำปาว มีพื้นที่ส่งน้ำด้านท้ายเขื่อนรวมทั้งสิ้น 314,300 ไร่ อยู่ในเขต อำเภอยางตลาด อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอกมลาไสย และอำเภอฆ้องชัย การส่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำ ให้ทั่วถึงได้โดยคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา และคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย ข้อมูลรายละเอียดดังนี้

1) คลองสายใหญ่ฝั่งขวาความยาว 91.73 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ส่งน้ำ 232,860 ไร่ แพร่กระจายน้ำด้วยคลองซอย แยกซอย จำนวน 86 สาย รวมความยาวคลอง 347.70 กิโลเมตร

2) คลองสายใหญ่ฝั่งซ้ายยาว 66.96 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ส่งน้ำ 81,440 ไร่ แพร่กระจายน้ำด้วยคลองซอย แยกซอย จำนวน 26 สาย รวมความยาวคลอง 104.68 กิโลเมตรรวม คลองส่งน้ำจำนวน 114 สาย ความยาวทั้งสิ้น 611 กิโลเมตร ระบบส่งน้ำในแปลงนาทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวา โดยก่อสร้างคูส่งน้ำลัดเลาะไปตามแปลงกรรมสิทธิ์ ของเกษตรกรทุกเจ้าของ รวมคูส่งน้ำ 1,144 สาย รวมความยาวทั้งสิ้น 2,300 กิโลเมตร (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว, 2563)

ภาพที่ 2.7 ดาวเทียมเขื่อนลำปาว จาก Google

2.5.3.3 ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่บริเวณ เขื่อนลำปาว ตำบลลำคลอง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2524 ภายใต้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย โดยกรมประมงและรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ โดยมีคณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง (Interim Mekong Committee) เป็นผู้ประสานงาน ซึ่งในขณะนั้นได้ใช้ชื่อว่า ฟาร์มเลี้ยงปลาตัวอย่างลำปาว (Lam Pao pilot Freshwater Fish Farm) วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานีวิจัยประมงน้ำจืดจังหวัดกาฬสินธุ์ (ปัจจุบันยกระดับเป็นศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดกาฬสินธุ์) นั้น เนื่องจากองค์การสหประชาชาติ ได้มีแผนการพัฒนารูปแบบน้ำโขงตอนล่าง โดยมีแผนที่จะก่อสร้างเขื่อนผามอง เพื่อปิดกั้นแม่น้ำโขงระหว่างประเทศไทย ประเทศลาว ซึ่งการก่อสร้างเขื่อนนี้อาจจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ เนื่องจากตัวเขื่อนอาจปิดกั้นเส้นทางการอพยพย้ายถิ่นฐาน เพื่อการวางไข่ของปลาบางชนิด คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงได้เล็งเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นนี้ จึงหาวิธีทดแทนผลผลิตสัตว์น้ำที่จะลดลง โดยพยายามส่งเสริมให้ประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงได้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยใช้น้ำจากชลประทาน ที่ได้รับจากเขื่อนผามอง และด้วยเหตุนี้คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง จึงได้วางแผนจัดตั้งโครงการฟาร์มเลี้ยงปลาตัวอย่าง ใน 4 ประเทศ ที่เป็นสมาชิก คือ ประเทศไทย ประเทศลาว ประเทศเขมร ประเทศเวียดนาม โดยร่วมมือกันกับรัฐบาลของแต่ละประเทศเป็นหลักในประเทศไทย คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง ได้เริ่มดำเนินการจัดตั้งฟาร์มเลี้ยงปลาตัวอย่าง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2519 รัฐบาลไทยได้รับหลักการในการดำเนินงานโครงการจัดตั้งฟาร์มเลี้ยงปลาตัวอย่างในประเทศ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2521 โดยมีมอบหมายให้กรมประมงเป็นผู้ดำเนินการ กรมประมงได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่วม เพื่อจัดหาสถานที่จัดตั้งโครงการฯ ซึ่งคณะกรรมการได้ตกลงเรื่องสถานที่บริเวณเขตชลประทานเขื่อนลำปาว ตำบลลำคลอง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ เป็นที่จัดตั้งโครงการเลี้ยงปลาตัวอย่างในประเทศไทย หลังจากได้มีการสำรวจและวางแผนการก่อสร้างแล้วคณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงได้เปิดประมูลก่อสร้างโครงการฯ เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2524

พิธีเปิดการก่อสร้างได้กระทำขึ้นเมื่อ วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2524 โดยมี H.E. Dr. P.H. Hauben เอกอัครราชทูตเนเธอร์แลนด์ประจำประเทศไทย และฯพณฯ ขุน หลีกภัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ร่วมเป็นประธานเปิดโครงการฯ และใน ปี พ.ศ. 2528 ทางคณะกรรมการพัฒนารูปแบบน้ำโขงได้มอบโครงการฯ ให้อยู่ภายใต้ความดูแลของกรมประมงอย่างเป็นทางการต่อไป

ต่อมา พ.ศ. 2554 ได้ยกระดับขึ้น จากสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดกาฬสินธุ์ มาเป็นศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ เป็นต้นมา (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์, 2563)

2.5.3.4 ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ มีหน้าที่รับผิดชอบ

- 1) ศึกษา ค้นคว้า ทดสอบ วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดและพัฒนาไม้้ำจืด เพื่อนำเทคโนโลยีมาทดสอบขยายผล ภายใต้ข้อจำกัดของสภาพพื้นที่จริง
- 2) วิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และพันธุ์ไม้้ำจืด ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และพันธุ์สัตว์หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ของแต่ละท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจ
- 3) ผลิตและขยายพันธุ์สัตว์ และพันธุ์ไม้้ำจืด ที่ได้รับการปรับปรุงพันธุ์ที่หายาก และใกล้สูญพันธุ์
- 4) ผลิตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ พันธุ์ไม้้ำจืด โดยเน้นชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมกับแหล่งน้ำปิด เพื่อเพิ่มผลผลิตและความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในแหล่งน้ำปิด
- 5) ให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และพันธุ์ไม้้ำจืด และให้การสนับสนุนทางวิชาการกับหน่วยงานส่วนภูมิภาค ในเรื่องการค้ากักดูแลด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และพันธุ์ไม้้ำจืด
- 6) ควบคุมตรวจสอบและออกใบรับรองมาตรฐานฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และมาตรฐานผลผลิตสัตว์น้ำสวยงาม ในพื้นที่จังหวัดที่รับผิดชอบ
- 7) เฝ้าระวังและป้องกันการเกิดโรคระบาดในสัตว์น้ำจืด
- 8) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์, 2563)

2.5.3.5 สถานีพัฒนาการส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปาวจังหวัดกาฬสินธุ์

ในสมัยก่อนบริเวณอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ไปจนถึงบริเวณเขื่อนลำปาว มีสัตว์ป่าประเภท วัวแดงอยู่จำนวนมาก ชาวบ้านมักออกมาล่าสัตว์เหล่านี้อยู่เสมอ ๆ ในปี พ.ศ. 2476 พระยาอินทรมนตรี (Giles) ได้มาสำรวจและเขียนเป็นบทความไว้ในปี 2477 ว่ามีการล่าวัวแดงบริเวณบ้านโจัด บ้านนาจาน ตำบลไผ่ อำเภอกุฉินารายณ์ (ปัจจุบันคืออำเภอเมืองกาฬสินธุ์) และตำบลโคกเครือ ตำบลมหาชัย บ้านโพน บ้านหมู่มัน อำเภอสหัสขันธ์ ตำบลแจนแลน ภูแล่นช้าง อำเภอกุฉินารายณ์ ซึ่งปกติจะล่าวัวแดงในช่วงเดือน 4 (Giles, 1934, p. 54)

ต่อมาจำนวนวัวแดงเริ่มลดลงตามลำดับ จึงเป็นเหตุให้ สถานีพัฒนาการส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปางจังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นตามที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยให้มากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพและเกิดการกระจายรายได้อย่างมาก สมควรจะได้จัดให้มีการสร้างศูนย์การท่องเที่ยวภาคอีสานขึ้น โดยใช้สถานีศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าลำปางอุทยานสัตว์ป่าลำปางเดิม เป็นแกนหลักตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2519 กรมป่าไม้จึงได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ดำเนินการจัดตั้งสถานีศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าลำปางขึ้น เพื่อใช้เป็นศูนย์การท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่บริเวณป่าเหนือเขื่อนลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อปี พ.ศ. 2520 เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าและป่าไม้ ตลอดจนเป็นแหล่งศึกษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและต่างประเทศ ไปเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนชื่อสถานีใหม่เป็นสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปาง

ภาพที่ 2.8 วัวแดง บริเวณศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าลำปาง

สถานีพัฒนาการส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปางจังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ พื้นที่ 1,535 ไร่ มีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบมีความสูง จากระดับน้ำทะเลประมาณ 158-200 เมตร สภาพของป่าเป็น ป่าเต็งรังมีภูมิอากาศ บริเวณอ่างเก็บน้ำลำปางอยู่ในโซนร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมและพายุไซโคลน ฝนที่ตกในฤดูฝน เกิดจากอิทธิพลของกลุ่มลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เดือนที่มีฝนตกมากที่สุด 80% อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม - เดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝนมีค่าประมาณ 200 มิลลิเมตรขึ้นไป

ทรัพยากรป่าไม้ ชนิดป่าในสถานีโดยสภาพทั่วไปจะเป็นประเภทผลัดใบ ประเภทป่าเต็ง รังเป็นป่าโปร่ง มีพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น พันธุ์ไม้ในป่าโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ไม้เด่น เช่น พลวง(ต้นกุง) ซึ่งมีมากที่สุดประมาณ 80% นอกจากนั้นเป็นจำพวก เต็ง (ต้นจิก) รัง (ต้นฮัง) มะพอก แดง กะบก หว่า เหียง (ขาด) รกฟ้า (เขือก) ฯลฯ ไม้พุ่ม เช่น นมวัว เล็บเหยี่ยว (หนามเล็บแมว) ฯลฯ ไม้พื้นล่าง เช่น เพ็ก หวาย หล้าคา ปรง ต้นไก่อ้อ ฯลฯ

ทรัพยากรสัตว์ป่า โดยสภาพทั่วไปภายในสถานีฯ เป็นป่าโปร่ง สัตว์ป่าดั้งเดิมเป็นสัตว์ที่ เคยพบเห็นมาก่อนในป่าธรรมชาติทั่วไป เช่น กระต่ายป่า ไก่ป่า กระรอก อีเห็น (ชะมด) งู นกชนิดต่าง ๆ สัตว์ป่าที่สถานีฯ เลี้ยงไว้เพื่อการศึกษาหรือได้รับบริจาค เช่น กวาง เนื้อทราย เก้ง หรือฟาน ลิง ชะนี นกชนิดต่าง ๆ เป็นต้น สัตว์ป่าที่น่าสนใจ คือ สัตว์ที่อพยพเข้ามาในสถานีลำปางในช่วงฤดูหนาว ได้แก่ นกในวงศ์นกยางและนกเป็ดแดงเป็นจำนวนมากเมื่อถึงฤดูร้อนจะอพยพกลับถิ่นฐานเดิม (สถานีพัฒนาการ ส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปางจังหวัดกาฬสินธุ์, 2563)

2.5.3.6 วนอุทยานน้ำตกตาดสูง (ภูผาวัว)

ตั้งอยู่พื้นที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ภายใต้การ กำกับดูแลของสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 8 (ขอนแก่น) อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดำน้อย เนื้อ ที่ประมาณ 4,000 ไร่ กรมป่าไม้ได้ประกาศจัดตั้งเป็นวนอุทยาน เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2539 มี อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ จดป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดำน้อย

ทิศใต้ จดบ้านนาไคร้และถนนสายภูผินารายณ์-มุกดาหาร

ทิศตะวันออก จดไร่บ้านนาไคร้

ทิศตะวันตก จดป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดำน้อย

วนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีพื้นที่ 4,000 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูเขาสูง เป็นเทือกเขา ซึ่งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ปานกลาง ประมาณ 200-300 เมตร มีบริเวณหน้าผาหรือที่ เรียกว่าสุดแผ่นดิน สามารถเห็นภูมิประเทศและทิวทัศน์ได้โดยรอบ มีภูเก้าเม่น ภูมะตูม ซึ่งเป็นเขาสูง ประมาณ 300-400 เมตร ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำตกตาดยาว และน้ำตกตาดสูง และพื้นที่บริเวณ ใกล้น้ำตกเป็นหนองหินและลานหิน

พืชพรรณและสัตว์ป่า สภาพป่าภูเก้าเม่น ภูมะตูม เป็นป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ เต็ง รัง กระบก ประดู่ บริเวณน้ำตกตาดสูง น้ำตกเจ็ดสี เป็นป่าเบญจพรรณ สัตว์ป่าที่พบจะเป็นสัตว์ ขนาดเล็ก ได้แก่ อีเห็น (ชะมด) กระต่าย งูและนกชนิดต่าง ๆ

วนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีข้อมูลทางธรณีวิทยา เป็นน้ำตกที่ประกอบด้วยหินทรายเนื้อ ควอตซ์ สีขาว สีน้ำตาลแดง สีเทาอมน้ำตาล ขนาดเม็ดตะกอนละเอียดถึงปานกลาง การคัดขนาดดี ความมนดี การเชื่อมประสานดี เนื้อแน่นแข็ง แสดงการวางชั้นเฉียงระดับ อยู่ในหมวดหินพระวิหาร แสดงลักษณะเห็นปุ่มที่เกิดจากกระบวนการกัดเซาะของทางน้ำกระจายอยู่ทั่วไปมีลักษณะ Sand Crack ที่เป็นจุดธรณีที่สำคัญ ความชันของน้ำตกประมาณ 30 องศา น้ำตกไหลไปทางทิศใต้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศ วนอุทยานน้ำตกตาดสูงเป็นที่ราบลุ่ม ภูเขา มีภูเขา โอบล้อมชุมชนไว้ 3 ด้านอยู่ในชั้น ซึ่งมีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 200-500 เมตร อยู่ทาง ทิศตะวันออก และทิศเหนือของจังหวัด มีธารน้ำแดงผ่านหมู่บ้านโคกโก่ง ซึ่งเป็น ธารน้ำไหลที่ไหลจากน้ำตกตาดสูง ซึ่งเป็นสายหลักที่สำคัญ สำหรับการเกษตร จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้ เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม

2. ลักษณะภูมิอากาศ มีอากาศร้อนและค่อนข้างหนาวในฤดูหนาว ส่วนฤดูฝนจะมี ฝนตกชุก ในช่วง เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม มีฝนตกเฉลี่ย 1,509 มิลลิเมตร/ปี อุณหภูมิต่ำสุด 16.8 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุด 36 องศาเซลเซียส

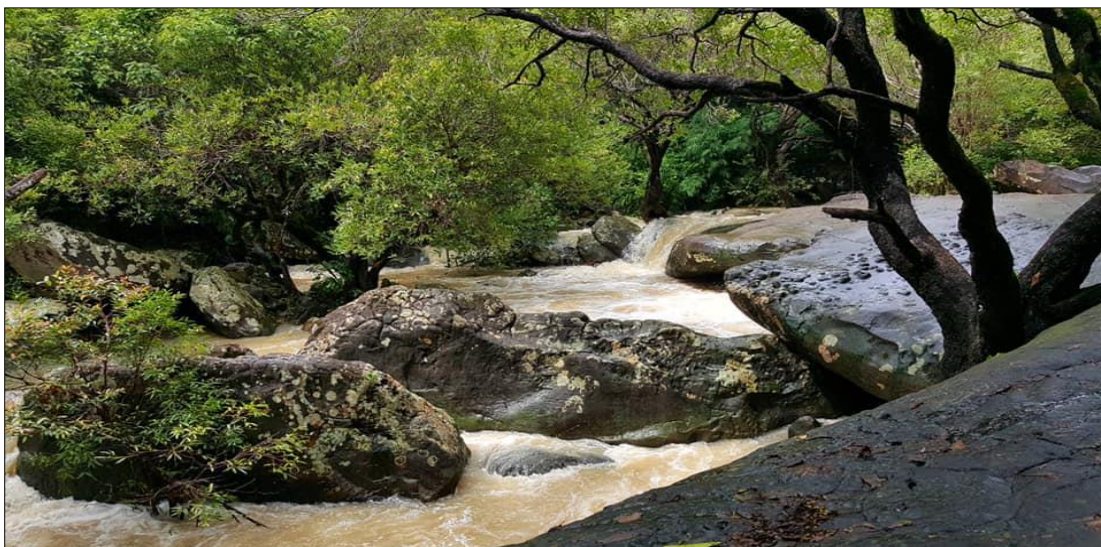

ภาพที่ 2.9 วนอุทยานน้ำตกตาดสูง

วนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีลักษณะภูเขาล้อมรอบ มีหมู่บ้านที่อยู่ติดกับภูเขาคือ บ้านโคกโก่ง อยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้าน จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับป่าและภูเขา โดยวนอุทยานน้ำตกตาดสูง เป็นแหล่งอาหารหลักและมีความสำคัญกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ของป่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เห็ดหลายชนิด หน่อไม้ ไข่มดแดง หอย หวาย ปู ดอกไม้ และผักต่าง ๆ นอกจากนี้ ภายในหมู่บ้านยังมีพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งเป็นบริเวณดอนปู่ตา เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีป่าไผ่ขึ้นมาเองตามธรรมชาติรอบรอบ แหล่งน้ำที่เป็นลำห้วย ชาวบ้านจะสามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์ได้ เช่น ไม้ไผ่ ไม้กุง เป็นต้น ชาวบ้านจะใช้เฉพาะเวลาที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวโคกโก่ง มีดังนี้

1. ป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณ (เต็ง รัง) ซึ่งมีมากบริเวณแถบเชิงเขา ปัจจุบันยังมีความอุดมสมบูรณ์
2. สัตว์ป่า มีอยู่ตามเทือกเขา เช่น ไก่ป่า กระต่าย กระรอก กระแต นก หมูป่า
3. ลำห้วย มีลำห้วยแดงไหลผ่านเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านโคกโก่ง และใกล้เคียง
4. น้ำตกตาดสูง ธารน้ำไหลจากเทือกเขา ลัดเลาะตามหุบเขา และมีน้ำตกเป็นช่วง ๆ ชาวบ้านเรียกชื่อน้ำตกในแต่ละช่วงแตกต่างกันไป น้ำตกตาดยาว น้ำตกตาดก้อน น้ำตกตาดสูง

ภาพที่ 2.10 น้ำตกตาดสูง วนอุทยานน้ำตกตาดสูง

วนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีการรณรงค์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ภายในหมู่บ้านให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์ไม้จากป่า และมีการประชาสัมพันธ์ ไม่ให้ราษฎร จุดฟางเผาทุ่งนา หรือเผาป่า เพราะจะทำให้ขาดดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ผลผลิตที่เกิดจากธรรมชาติ ในป่าของหมู่บ้าน โคนโก่ง

2.5.3.7 สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นในการศึกษา ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถาม พบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภท ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ พระธาตุยาคุ (เมืองฟ้าแดดสงยาง) และพิพิธภัณฑสถานสิรินธร

1) พระธาตุยาคุ (เมืองฟ้าแดดสงยาง) ตั้งอยู่กลางทุ่งนาทางทิศเหนือของบ้านเสมอาเภอกลมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 19 กิโลเมตร เดิมเรียกว่า “ธาตุใหญ่” เป็นพระสถูปสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ชาวฟ้าแดดสงยาง ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญกลุ่มหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ จากตำนานเมืองฟ้าแดดสงยาง ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่กล่าวถึงชื่อเดิมของเมืองโบราณแห่งนี้ การเรียกชื่อเมืองจึงอนุโลมเรียกชื่อเมืองตามชื่อในตำนานท้องถิ่น ประกอบกับลักษณะเด่นของหมู่บ้าน คือ มีต้นยางจำนวนมาก เป็นเมืองฟ้าแดดสงยางจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการขุดค้นพบทางโบราณคดีของกรมศิลปากร ระบุอย่างเด่นชัด

ว่าเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นเมืองโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16 หรือประมาณ พ.ศ. 1101-1600 เมืองฟ้าแดดสงยาง หรือที่บางแห่งเรียกว่า เมืองเสมา เนื่องจากแผนผังของเมืองมีรูปร่างคล้ายใบเสมา เป็นเมืองโบราณที่มีคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น ความยาวของคันดินโดยรอบประมาณ 5 กิโลเมตร มีคูน้ำอยู่กึ่งกลางระหว่างคันดิน ในเขตตัวเมืองมีการก่ออิฐใหญ่ขึ้นเหมือนฐานเจดีย์ 5 แห่ง ก่อเป็นเจดีย์ใหญ่ 1 แห่ง ส่วนบริเวณนอกเขตกำแพงเมืองมีการก่ออิฐขึ้นลักษณะเหมือนฐานเจดีย์อีก 7 แห่ง

จากหลักฐานที่พบ ทำให้ทราบว่า มีการอาศัยอยู่ในเมืองมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี ดังจะเห็นได้จาก หลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมือง เช่น ใบเสมาหินทรายจำนวนมาก ที่เล่าเรื่องราวพุทธประวัติ โดยบางส่วนเก็บไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม บางส่วนอยู่ในตำแหน่งเดิม และมีบางส่วนได้นำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น ซึ่งใบเสมาที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุด คือ ใบเสมานางพิมพาพิลาป นอกจากนี้ยังมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายอยู่ทั่วเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งโบราณสถานที่สำคัญที่สุด คือ พระธาตุยาคุ ที่ถือเป็น องค์พระเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ฟ้าแดดสงยางเจดีย์นี้เป็นศิลปะการก่อสร้างแบบทวารวดี ก่อด้วยอิฐ มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรง 8 เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม มีบันไดทางขึ้น 4 ทิศ รอบ ๆ องค์พระธาตุ พบใบเสมาแกะสลักภาพนูนต่ำเชื่อกันว่า ในองค์พระธาตุบรรจุอัฐิของพระเถระผู้ใหญ่ที่ชาวเมืองเคารพนับถือ จึงเรียกเจดีย์แห่งนี้ว่า พระธาตุยาคุ (ญาคุ ภาษาอีสาน หมายถึง พระสงฆ์ผู้ใหญ่ ได้รับการฮอตสรง 3 ครั้ง)

ภาพที่ 2.11 ลักษณะพื้นที่อาณาเขตเมืองฟ้าแดดสงยาง

เมื่อวันที่ 27 กันยายน ปี พ.ศ. 2479 กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียน เมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอนที่ 34 หลังจากนั้น พระธาตุยาคู และเมืองฟ้าแดดสงยาง ก็ได้รับความสนใจจากประชาชนมากยิ่งขึ้น ในฐานะเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ มีประชาชนทั่วทุกสารทิศมากราบไหว้บูชาพระธาตุยาคู และนักเรียน นักศึกษา รวมถึงผู้ที่มีความสนใจ ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระธาตุยาคูอีกด้วย จนในปี พ.ศ. 2510-2511 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการขุดแต่ง โบราณสถานในเมืองฟ้าแดดสงยาง กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้น บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุยาคู และโบราณสถานในเมืองฟ้าแดดสงยาง ทั้งสิ้น 18 แห่ง ทำให้พบว่า พระธาตุยาคูได้มีการสร้างศาสนสถานเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา โดยสร้างฐานซ้อนทับบนฐานเดิม และส่วนองค์ระฆังและส่วนยอด ได้สร้างเพิ่มเติมในสมัยรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 2.12 ลักษณะของซากโบราณสถานในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง

ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2534 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการขุดสำรวจเมืองฟ้าแดดสงยางอีกครั้ง เพื่อศึกษาและสำรวจหาร่องรอยอารยธรรมของมนุษย์ที่ตั้งถิ่นอยู่ในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง มีการค้นพบพระพิมพ์ดินเผา และใบเสมาหินทรายจำนวนมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามากที่สุดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากข้อมูลการขุดค้นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถยืนยันได้ว่า ชาวฟ้าแดดสงยางมีการสร้างชุมชน และมีวิถีชีวิต รวมไปถึงวัฒนธรรมที่ยาวนาน

ในปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พระธาตุยาคุ และเมืองฟ้าแดดสงยาง ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐทั้งในจังหวัดกาฬสินธุ์ และในระดับประเทศ รวมไปถึงหน่วยงานเอกชนต่างๆ ให้เป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ในการจัดงานสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย อาทิ งานมาฆปุรณี ทวารวดีมิ่งหล้า เมืองฟ้าแดดสงยาง และงานวิสาขปุณณมี ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ทำให้พระธาตุยาคุกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ และชื่อเสียงโด่งดังของจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปถึงทุกวันนี้

ชาวฟ้าแดดสงยางมีความเชื่อว่า พระธาตุยาคุเป็นที่บรรจุของอัฐิของพระเถระผู้ใหญ่ที่ชาวเมืองเคารพนับถือและเป็นผู้ที่มาสอนหลักธรรม พร้อมกับการตั้งถิ่นฐาน จนชาวบ้านเกิดความศรัทธาและเคารพบูชา ตามคติความเชื่อของชาวไทพุทธ ซึ่งในบางครั้งเมื่อชาวบ้านมีเรื่องทุกข์ร้อนใจ ก็จะมาบนบานสานกล่าวกับองค์พระธาตุ ซึ่งจริงก็ถือเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวฟ้าแดดสงยาง ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ทาง ความเชื่อ เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมสำคัญของชาวอีสานมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านเชื่อกันว่าธูสามารถ ใช้ป้องกันสิ่งเลวร้ายหรือสิ่งไม่ดีที่มองไม่เห็น พร้อมกันนั้น ธูยังเป็นเครื่องสักการะบูชาพระธาตุยาคุอีกด้วย

2.5.3.8 สถาปัตยกรรมของพระธาตุยาคุ และโบสถ์เมืองฟ้าแดดสงยาง

พระธาตุยาคุ ถือเป็นองค์พระเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง ตั้งอยู่กลางทุ่งนาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองฟ้าแดดสงยาง เจดีย์นี้เป็นศิลปะการก่อสร้างแบบทวารวดี ก่อด้วยอิฐ มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรง 8 เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม มีบันไดทางขึ้น 4 ทิศ มีปูนปั้นประดับ สร้างในสมัยทวารวดี ถัดขึ้นมาเป็นฐานรูปแปดเหลี่ยมซึ่งสร้างซ้อนทับบนฐานเดิม เป็นรูปเจดีย์ในสมัยอยุธยา ส่วนองค์ระฆังและส่วนยอดสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ รอบองค์พระธาตุ พบโบสถ์และกุฏิสงฆ์เก่าแก่สภาพทรุดโทรม เล่าเรื่องราวพุทธประวัติ

ภาพที่ 2.13 ลักษณะสถาปัตยกรรมของพระธาตุดุยาคุ

ใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง ลักษณะใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง มี 6 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. ใบเสมาประเภทแผ่นเรียบ
2. ใบเสมาประเภทมีสันตรงกลาง
3. ใบเสมาประเภทสลักเป็นรูปสถูปเจดีย์ตรงกลางแผ่น
4. ใบเสมาประเภทเสาทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่า
5. ใบเสมาประเภทเสาสอบเข้าหากันเป็นยอดแหลม
6. ใบเสมาประเภทสลักเล่าเรื่องตรงกลางแผ่น ตกแต่งที่ขอบ และฐาน

ใบเสมาที่ค้นพบในเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นใบเสมาที่สลักเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกจำนวน 14 แผ่น และเป็นใบเสมาที่สลักเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ จำนวน 13 แผ่น ซึ่งใบเสมาที่มีความงดงามและสมบูรณ์ที่สุด คือ ใบเสมาพิมพ์ภาพพิลาป ลักษณะรูปทรงเป็นใบเสมาแบบแผ่นแบนสภาพชำรุด หักเป็นสองท่อนต่อไว้ ด้านบนสลักเป็นรูปทรงโค้งคล้ายกลีบบัว ยอดสอบแหลม บริเวณฐานสลักเป็นลายกลีบบัวคว่ำ กลีบบัวหงายและเกสรบัวตลอดแนวความกว้างของใบเสมา สลักภาพเล่าเรื่องไว้ที่ด้านหน้าเพียงด้านเดียว ด้านหลังจำหลักแนวสันแกนจากส่วนฐานถึงส่วนยอด ภาพสลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ด้านล่างของใบเสมาจำหลักเป็นภาพกำแพงเมือง มีซุ้มประตูทรงปราสาทซ้อนกัน 3 ชั้น ด้านข้างประตูทั้งสองข้างมีภาพบุรุษยืนถืออาวุธประจำอยู่ด้านละ 2 คน ด้านบนของใบเสมาจำหลัก

ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทอยู่ภายในซุ้มลักษณะคล้ายอาคารเครื่องไม้มีประภามณฑลอยู่ด้านหลังพระเศียร ด้านขวามีบุรุษนั่งชันเข่าแสดงท่าส่ารวม จำนวน 2 คน ที่นั่งอยู่ใกล้พระพุทธเจ้า สวมมงกุฎยอดแหลมแสดงถึงวรรณะสูง ด้านซ้ายเป็นภาพสตรี 2 คน สตรีคนที่นั่งอยู่ใกล้กับพระพุทธเจ้านั่งพับเพียบกำลังสยายเกศารองรับพระบาทของพระพุทธองค์ สตรีนางหนึ่งอุ้มเด็กที่กำลังชี้นิ้วไปที่พระพุทธองค์มีพานบูชาอยู่หน้าพระพุทธองค์ โดยใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง บางส่วนเก็บไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม บางส่วนเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดขอนแก่น และยังมีบางส่วนยังอยู่ในบริเวณรอบๆ พระธาตุนาค

ภาพที่ 2.14 ลักษณะของใบเสมาเมืองฟ้าแดดสงยาง

ภาพที่ 2.15 ลักษณะของใบเสมา “พิมพาพิลาป” ที่เก็บไว้ยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

2.5.3.9 พิพิธภัณฑสถานสิรินธร (แหล่งขุดพบซากไดโนเสาร์ภูกุ่มข้าว)

พิพิธภัณฑสถานสิรินธรและแหล่งขุดพบซากไดโนเสาร์ ตั้งอยู่เลขที่ 200 หมู่ที่ 11 ตำบล โนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 46140 แหล่งขุดพบซากไดโนเสาร์ ภูกุ่มข้าว นั้น ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำลำปาวตอนล่าง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสหัสขันธ์ อยู่ทางทิศเหนือห่างจากตัวจังหวัดระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร โดยตั้งอยู่บริเวณเชิงภูกุ่มข้าวด้านทิศตะวันตก การเดินทางโดยใช้ถนนทางหลวงหมายเลข 277 (กาฬสินธุ์-สหัสขันธ์) ปัจจุบันภูกุ่มข้าวเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรณีวิทยา ที่พบซากไดโนเสาร์กินพืชที่สมบูรณ์ที่สุดของประเทศไทยและทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยลักษณะที่ค้นพบนั้นกองรวมอยู่กับกระดูกไดโนเสาร์กินพืชพันธุ์ต่าง ๆ อีก 2-3 ชนิดซึ่งกว่ากองรวมกันอยู่ในชั้นหินที่วางตัวอยู่บนไหล่เขา รูปร่างคล้ายฝาชี

ประวัติการค้นพบซากไดโนเสาร์ ผู้ค้นพบซากไดโนเสาร์ พระญาณวิศาลเถร (พระครูวิจิตรสัทสคุณ) เจ้าอาวาสวัดสัจจะวัน ได้เล่าเรื่องราวความเป็นมาของการค้นพบซากไดโนเสาร์ภูภูมิข้าวว่ามีการค้นพบตั้งแต่ปี 2513 แต่ขณะนั้นยังไม่มีการระบุว่าเป็นซากไดโนเสาร์ เพราะท่านเข้าใจว่าคงเป็นต้นไม้กลายเป็นหิน จึงได้นำซากไดโนเสาร์มาเก็บไว้ที่ศาลาวัด

เมื่อปี พ.ศ. 2521 คณะสำรวจทำแผนที่ธรณีวิทยา นำโดย นายวรารุช สุธีธร ได้มาพบกระดูกที่เก็บไว้ที่วัดสัจจะวัน จึงได้นำกระดูกนั้นมาศึกษาวิจัย ผลปรากฏว่าเป็นชิ้นส่วนขาหน้าของไดโนเสาร์ซอโรพอด

เมื่อปี พ.ศ.2537 ในช่วงฤดูฝน เมื่อฝนตกทำให้เกิดการชะล้างหน้าดิน ชิ้นส่วนกระดูกได้โผล่พ้นขึ้นมาจากดิน พระครูวิจิตรสัทสคุณท่านมาพบ จึงนำกระดูกที่พบมาเก็บไว้ประมาณ 20-30 ชิ้น โดยเข้าใจว่าเป็นกระดูกช้าง และแจ้งให้กับนายอำเภอทราบ เพื่อรายงานไปที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อประสานขอให้เจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณีวิทยา มาตรวจสอบบริเวณที่ค้นพบอย่างเป็นระบบ ทำให้ทราบว่า เป็นสภาพซากไดโนเสาร์ที่พบอย่างเห็นในปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. 2538 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาทอดพระเนตรซากกระดูกไดโนเสาร์ ทรงโปรดเกล้าฯ จัดตั้งโครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูภูมิข้าวขึ้น โดยให้มีการสร้างอาคารหลุมขุดค้นชั่วคราวเพื่อใช้ป้องกันซากไดโนเสาร์ ในปี พ.ศ. 2539 กรมทรัพยากรธรณีได้สร้างอาคารวิจัยขึ้นโดยพื้นที่ใช้งาน จำนวน 375 ตารางเมตร เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำการอนุรักษ์ ศึกษาวิจัยและเก็บรวบรวมซากดึกดำบรรพ์ที่สำรวจพบในประเทศไทย

ปัจจุบันสถานที่ในการขุดค้นพบนั้น กรมทรัพยากรธรณี ได้ก่อสร้างอาคารคลุมหลุมขุดค้น โดยใช้ชื่ออาคารว่า อาคารพระญาณวิศาลเถร ราชทินนามของเจ้าอาวาสวัดสัจจะวัน ผู้ค้นพบ และมีส่วนช่วยให้งานศึกษาและขุดค้นไดโนเสาร์ของกรมทรัพยากรธรณีเป็นไปด้วยความราบรื่น อาคารหลุมขุดค้น มีขนาด 700 เมตร คลุมหลุมขุดค้นพื้นที่ 280 ตารางเมตร ไว้ภายใน และได้ก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ภูภูมิข้าวขนาด 8,800 ตารางเมตร ในพื้นที่ติดกันด้านทิศใต้ เพื่อเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาค้นคว้าศึกษาวิจัยของนักธรณีวิทยาจากทั่วโลก เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงท่องเที่ยวทางธรณีวิทยา

ภาพที่ 2.16 ลักษณะของหลุมขุดค้นพบซากไดโนเสาร์ บริเวณวัดสักกะวัน

รายละเอียดปัจจุบันหลุมขุดค้นซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ มีขนาดพื้นที่ประมาณ 280 ตารางเมตรลึก 1.50 เมตร และได้สร้างอาคารครอบคลุมแบบถาวรเพื่อป้องกันและอนุรักษ์ซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ โดยจากการขุดค้นซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ พบกระดูกมากกว่า 700 ชิ้น เป็นกลุ่มของกระดูกเขา สะโพก ซี่โครง คอและหางไดโนเสาร์กินพืช ไม่น้อยกว่า 7 ตัว นอกจากนี้ยังพบฟันของไดโนเสาร์ทั้งกินพืชและกินเนื้ออีกอย่างน้อย 2 ชนิด จากลักษณะของกระดูกพบว่าเป็นไดโนเสาร์กินพืชสกุลภูเวียง (Phueingosaurus Sirindhornae) 1 ชนิดและเป็นไดโนเสาร์กินพืชชนิดใหม่อีก 1 ชนิด

นอกจากอาคารพระญาณวิศาลเถร ซึ่งเป็นสถานที่เป็นอาคารหลุมขุดค้นไดโนเสาร์ ยังมีอาคารพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2542 เพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยเรื่องราวทางวิชาการธรณีวิทยาและโบราณชีววิทยาจากนักวิชาการทั่วโลก และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ที่จะเพิ่มพื้นที่แห่งการเรียนรู้ให้กับนักวิชาการ นิสิต นักเรียน นักเรียน และประชาชนทั่วไป ซึ่งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เปิดให้บริการเมื่อเดือน เมษายน 2550 และศูนย์ศึกษาวิจัยไดโนเสาร์ภูคุ้มข้าว ได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า พิพิธภัณฑ์สิรินธร เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2549 เปิดให้บริการ วันอังคาร-วันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 9.30 น. - 16.30 น. ปิดให้บริการทุกวันจันทร์ พิพิธภัณฑ์สิรินธรมีอาคารจัดการแสดงนิทรรศการ จำนวน 2 อาคาร อาคารแรกจัดแสดง 2 ส่วน คือนิทรรศการถาวรและนิทรรศการชั่วคราว เริ่มจากชั้นที่ 2 ใช้โถงพิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ประชาสัมพันธ์บริเวณโถง มีการจัดหุ่นจำลอง

ไดโนเสาร์สยามไมโทรันนัส อีสานแอนซิส และข้อมูลเกี่ยวกับธรณีวิทยาของประเทศไทย ภายในห้องจัดนิทรรศการถาวรแบ่งพื้นที่ออกเป็น 8 โซน ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังนี้

1. โซนจักรวาลและโลก เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับจักรวาล โลก สิ่งมีชีวิต รวมทั้งไดโนเสาร์ซึ่งถือกำเนิดมานานแล้ว

2. โซนเมื่อชีวิตแรกปรากฏ เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์เมื่อราว 3,400 ล้านปีก่อน เป็นช่วงที่ดาวเคราะห์ร้อนจัดและปั่นป่วน เรื่องจากภูเขาไฟระเบิดและการพุ่งชนของอุกกาบาต โลกค่อย ๆ เย็นตัวลง ทั้งบรรยากาศและน้ำช่วยนำทางไปสู่พัฒนาการของสิ่งมีชีวิต

3. โซนพาลีโอโซอิก เป็นส่วนยุคแห่งวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับมหายุคพาลีโอโซอิก ซึ่งมีระยะเวลา 542 ล้านปีที่แล้ว โดยแบ่งออกเป็นยุคต่าง ๆ มีการจำลองของสภาพภูมิประเทศที่เคยเกิดขึ้นในยุคนั้นพร้อมทั้งหุ่นจำลองของสัตว์ดึกดำบรรพ์ในยุคต่าง ๆ

4. โซนมหายุคมีโซโซอิก เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับมหายุคมีโซโซอิก ซึ่งอยู่ในช่วงเวลา 251-65 ล้านปีก่อน

5. โซนวิไลไดโนเสาร์ เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับไดโนเสาร์โดยเฉพาะ เช่น ลักษณะของไดโนเสาร์ชนิดต่าง ๆ การกินอาหาร การล่าเหยื่อ การป้องกันตัว การเลี้ยงลูกอ่อน และการสูญพันธุ์

6. โซนคืนชีวิตให้ไดโนเสาร์ เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับนักบรรพชีวินวิทยา ซึ่งทำงานศึกษาอนุรักษ์ซากดึกดำบรรพ์ทั่วโลก โดยการเล่าเรื่องราวผ่านจอวิดีโอที่แสดงเหตุการณ์จำลอง

7. โซนซีโนโซอิก เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวมหายุคแห่งสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจัดแสดงวิวัฒนาการของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม แบ่งออกเป็น 7 สมัย คือสมัยพาลีโอซีน สมัยอีโอซีน สมัยโอลิโกซีน สมัยไฟลสโตซีนและสมัยไฮโลซีน

8. โซนเรื่องของมนุษย์ เป็นส่วนที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับวิวัฒนาการของมนุษย์ และการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ผ่านวัตถุจัดแสดงต่าง ๆ เช่น โครงการกระดูกจำลองของมนุษย์โบราณ ภาพวาด ภาพถ่าย แผนผังและวิดีโอ (พิพิธภัณฑสถานฯ, 2563)

ภาพที่ 2.17 ห้องนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์สิรินธร

2.5.4 สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา ประเภทกิจกรรมทางสังคม

2.5.4.1 หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบล กุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากประเทศจีน ตอนใต้เคลื่อนลงมาผ่านเวียตนามและลาวฝั่งแม่น้ำเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางภาคอีสานของไทย บ้านโคกโก่ง ตั้งชื่อตามภูมิประเทศไทย ที่มีภูเขา โดยมีผู้ใหญ่บ้านปกครองมาแล้วรวม 9 คน และคนปัจจุบันคือนางสมบัติ สมสวย บ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านที่มีผลงานดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทย จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยทั่วไปแล้วชาวผู้ไทยชอบอาศัยอยู่ใกล้ภูเขา เนื่องจากต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เช่น กระจับปี่ ตะกร้า และเครื่องใช้อื่น ชาวผู้ไทยเป็นผู้ยึดมั่นในธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย การทอผ้าพื้นถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน การจักสานไม้ไผ่ มีพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ พิธีเหยา เป็นการรักษาผู้ป่วยโดยขอขมาผีที่ทำให้เจ็บป่วย พิธีเลี้ยงผีบ้าน และพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ตา

(สมบัติ สมสวย, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

สภาพสถาปัตยกรรมของแหล่งเรียนรู้ ยังคงสิ่งปลูกสร้างที่คงความเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งเหมาะสมกับภูมิประเทศทางเกษตรกรรม ภูมิอากาศ คงพื้นที่ได้ทุนของบ้านใช้เป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับอาชีพของตนเอง เช่น จักสาน ทอผ้า เก็บเครื่องมือทางการเกษตร เป็นต้น

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่เป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมโดยรวมของชุมชนและยังเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้รักษารูปแบบ ความเป็นวิถีอีสานที่มีความเรียบง่าย สงบ ร่มเย็นและมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก สร้างความเป็นจุดเด่นที่สำคัญของคนในชุมชน ผู้คนและพฤติกรรมของผู้อาศัย ยังสะท้อนถึงความมั่นคงของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทั้งการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา ภาษาคำนิยม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ยังคงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นอกจากนั้นความเชื่อมโยงทางศาสนา ยังมีความเข้มแข็ง ยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธศาสนาจนเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิต สะท้อนความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดความร่วมมือกันในการสร้างประโยชน์แก่ส่วนร่วม สามารถที่จะช่วยกันรักษามรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี คนในท้องถิ่นจะเชื่อฟังและเคารพผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเองก็จะวางตัวให้เป็นผู้รักษาศิลธรรมและประเพณีปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่พึ่งทางความคิดและสร้างแนวปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นหลัง

(สมบัติ สมสวย, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

คติความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จากการศึกษาพบว่า มีทั้งความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผี สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น พบว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชน มีคติความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาได้แก่ ความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความเชื่อในความดี ความเลว ฮีตสิบสองคองสิบสี่ส่วนความเชื่อในเรื่องผี สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีความผูกพันทางจิตใจของผู้คนในท้องถิ่น ความเชื่อในเรื่องผีมีความผูกพันกับการสู่ขวัญ ชาวผู้ไทย (ภูไท) เชื่อว่าขวัญและกำลังใจ เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิต ถ้ามีญาติมิตรที่มาเยี่ยมเยียน ก็จะต้อนรับด้วยการบายศรีสู่ขวัญ ถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ใช้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงมีการเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว โดยจะผูกข้อมือนิ้วด้วยฝ้าย (ด้ายมงคล) โดยความเชื่อที่ว่าฝ้ายที่ใช้ในการผูกนั้น จะเป็นสะพานในการเชื่อมโยงและมีความผูกพันระหว่างขวัญกับคน และรวมไปถึงการป้องกันภัยอันตรายที่จะเข้ามาใกล้ร่างกาย ทัศนะของชาว

ผู้ไทย (ภูไท) ในเรื่องสิ่งที่เหนือธรรมชาตินั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผี เทวดา หรือขวัญก็ตาม ชาวภูไทมักจะ สืบสานวิถีปฏิบัติด้วยพิธีกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน เช่น พิธีหมอเหยา ดอนปู่ตา เป็นต้น

(สมบัติ สมสวย, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

ภาพที่ 2.18 กิจกรรมหนึ่งห้องเรียน หนึ่งวิถีชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมผู้ไทย

ภาพที่ 4.19 กิจกรรมฐานเรียนรู้ พิธีกรรมหมอเหยา

การฟ้อนรำภูไท เป็นการฟ้อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย (ภูไท) โดยนางคำสอน สระทองและ นายมณฑา ดุลณีเป็นผู้ดำเนินการประดิษฐ์ท่าฟ้อนรำเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นก็มีการฟ้อนเข้าร่วมงาน ประเพณีต่างๆ การฟ้อนของชาวผู้ไทย (ภูไท) บ้านโคกโก่งมีการพัฒนารูปแบบการฟ้อนมาจากการฟ้อน อีสระที่มีความเป็นธรรมชาติของตนเองและผสมผสานกับการจดจำเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดง ของสังคมาภายนอกและนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของตนมาผสมผสาน เช่น การทอผ้า หรือรูปแบบ การแต่งกายโดยมีความพยายามลอกเลียนสิ่งที่พบเห็นมาให้เหมือนจริงที่สุดจึงเกิดเป็นรูปแบบการฟ้อน

ภาพที่ 2.20 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงรำผู้ไทย (ภูไท)

ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร เป็นภาษาผู้ไทย (ภูไท) มีลักษณะการออกเสียงและคำศัพท์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ คนในชุมชนบ้านโคกโก่งจะใช้ภาษานี้ เป็นภาษาในการสื่อสารและยังคงความเป็นเอกลักษณ์ทางภาษามาโดยตลอด ซึ่งภาษาผู้ไทย (ภูไท) มีความแปร่งไปจากภาษาลาวและภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งไม่สามารถอธิบายเป็นภาษาเขียนได้ เพราะหลายคำเสียงไม่ตรงกับวรรณยุกต์ ลักษณะเด่นของภาษาภูไท มีดังนี้

1. เสียงท้ายคำถาม
  - 1.1 เผอ, ผิเหลือ, ผะเหลือ หมายถึง อะไร
  - 1.2 นี่แม่นเผอ หมายถึง นี่คืออะไร
  - 1.3 ผู้เหลือ หมายถึง ใคร
2. สระประสมในภาษาไทยถิ่นอื่น มักเป็นสระเดี่ยว ในภาษาภูไท

สระ เอีย เป็น เอ, โรงเรียน ออกเสียงเป็น โยงเฮน, โลงเลน
3. สระไอ (ไม้มีว่น) ในภาษาไทยกลาง เมื่อในภาษาภูไท มักออกเสียงสระ เออ เช่น ใหม่ ออกเสียงเป็น เหม่อ, หัวใจ ออกเสียงเป็น โหแจ๋อ
4. สระไอ (ไม้มีลาย) ในภาษาไทยกลาง จะออกเสียง จัตวา ในสำเนียงภูไท เช่น ไป ออกเสียงเป็น ไป๋
5. ข บางคำจะออกเสียงเป็น ห, ค บางคำจะออกเสียงเป็น ฮ ดังนี้

เข้า ออกเสียงเป็น เห้า, ข้ำ ออกเสียงเป็น ห้า, ค้าขาย ออกเสียงเป็น ฮ้าขาย
6. คำที่สะกด - อก จะออกเสียง สระ เออะ (เสียงสั้น) ดังนี้

นอก ออกเสียงเป็น เน้าะ, จอก ออกเสียงเป็น เจ้าะ, คอก-ออกเสียงเป็น เค้าะหมู่บ้าน

วัฒนธรรมโคกโก่ง ของชุมชนโคกโก่ง มีลักษณะทางภูมิประเทศโอบล้อมด้วยภูเขา มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ พื้นที่ประมาณ 400 ไร่ และเป็นที่ตั้งของวนอุทยานแห่งชาติภูวาว น้ำตกตาดสูง ลำห้วยแดง ลำห้วยแล้ง ต้นไม้ขนาดใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชุมชน โดยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้แก่

  1. วนอุทยานภูวาว ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่ มีธรรมชาติสวยงาม มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ตมไม้ประจำท้องถิ่น และพืชสมุนไพร
  2. น้ำตกตาดสูง อยู่ห่างจากหมู่บ้านโคกโก่ง ประมาณ 200 เมตร
  3. น้ำตกตาดยาว เป็นลานสไลเดอร์ธรรมชาติที่กว้างใหญ่และค่อนข้างยาว

หมู่บ้านวัฒนธรรมโคกโก่ง ประชากรส่วนใหญ่ มีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ทำนาข้าว และเลี้ยงสัตว์ เช่น กระบือ โค สุกร และมีอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า เย็บเสื้อผ้า จักสาน การท่องเที่ยวและเก็บของป่า

2.5.4.2 การละเล่นกลองเสียง ร่องคำ

กลองเสียงที่บ้านร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ วัฒนธรรมการเล่นกลองเสียงของชาวบ้านร่องคำ ซึ่งอยู่คู่กับวิถีชีวิตอันยาวนาน มักจะทำกลอง เพื่อนำมาประชันกันในช่วงเทศกาลงานบั้งไฟ งานบุญออกพรรษา รวมไปถึงการนำกลองเสียงไปใช้ตีในงานบุญอุทิศส่วนกุศล ให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ล่วงลับไป ลักษณะของกลองเสียง เป็นกลองที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน มีลักษณะปากกว้าง ก้นเล็ก ใช้หนังควายซึ่งหน้ากลองและก้นกลอง การให้หนังตึงหรือลดทำโดยการคลายเชือกหนังที่ร้อยโยงแผ่นหนังวัสดุในการทำกลอง คือ ไม้ประดู่

ลักษณะของกลองเสียงเป็นกลองสองหน้า ตัวกลองทำมาจากไม้ประดู่ หุ้มด้วยหนังวัวหรือหนังควาย ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้หนังควายมาทำ ตึงให้ตึงด้วย หนังรีว ที่ร้อยโยงแผ่นหนัง ด้านข้างของตัวกลองจะมี “รูแพ” ขนาดหน้ากลองนั้น มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 40-60 เซนติเมตร ก้นกลองมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 20-30 เซนติเมตร ความสูงประมาณ 80-95 เซนติเมตร สัดส่วนและขนาดขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละหมู่บ้าน หรือขึ้นอยู่กับทางเลือกต้นไม้

ประวัติความเป็นมาของกลอง เกิดจากสมัยก่อนชาวบ้านมีการเรียกประชุมกัน ก็มักจะใช้กลองเพล และแต่ในการทำกลองเพลต้องใช้ต้นไม้ขนาดใหญ่มาก และต้องใช้เพียงทางด้านโคนของต้นไม้ทำให้เสียปลายของต้นไม้ ชาวบ้านจึงมีแนวคิดที่จะทำกลองขนาดเล็ก ตามภูมิปัญญาของชาวบ้านคิดว่าไม้ที่นำมาทำกลองเล็ก เป็นไม้ที่แบ่งออกมาจากกลองใหญ่ ก็เลยเรียกว่ากลองกิ่ง ซึ่งเป็นต้นไม้จากต้นเดียวกันนั่นเอง เมื่อนำกลองกิ่งมาตีแข่งขันกัน ชาวบ้านเรียนการแข่งขันว่าเสียง ชาวบ้านจึงมีการเรียกกลองกิ่งเป็นกลองเสียงกันเรื่อยมา

(พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2563)

พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม ผู้เชี่ยวชาญด้านกลองเสียง กล่าวว่า เล่าเรื่องราวผ่านประวัติของท่านว่า ขณะที่ท่านนั้นอายุ 12 ปี กำลังศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้สังเกตการทำกลองของชาวบ้านในชุมชน ก็แอบศึกษาแบบครุพักลักจำ เมื่อเห็นผู้ใหญ่ทำกลองกิ่ง ก็เข้าไปศึกษาฝึกฝน จนมีประสบการณ์เรื่อยมา จนปัจจุบันนี้เป็นช่างใหญ่สามารถขุดลูกกลองกิ่ง และแต่งเสียงกลองได้ พระอาจารย์เรียนการแต่งเสียงกลองตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กับช่างโส คนบ้านเขวา อำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นช่างที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ทั้งนี้พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม เป็น 1 ใน 6 คนที่เป็นช่างกลองเสียงของจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้นำความรู้ ทักษะ ประสบการณ์มาใช้ในการแต่งเสียง

กลองและประกอบกลองกิ่ง อีกทั้งยังได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์จนถึงปัจจุบัน พระอาจารย์อดุล อคฺคธมโม เป็นช่างกลองเสียงที่มีฝีมือได้รับการยอมรับจากช่างกลองอาวุโสในท้องถิ่น และยังเป็นผู้ที่มิบบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ถ่ายทอดสืบสานพื้นฟูมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเส้่งกลองกิ่งของอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดใกล้เคียง ส่งผลให้มีชาวบ้าน ครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก

ภาพที่ 2.21 พระอาจารย์อดุล อคฺคธมโม ช่างหน้ากลองกิ่ง

การแข่งขันเส้่งกลองกิ่งในงานเทศกาลประจำปี หรือวาระอื่น ๆ ที่สำคัญเป็นประจำทุกปี โดยมีโล่รางวัลเกียรติยศ พร้อมด้วยเงินรางวัลให้แก่ผู้เข้าร่วมแข่งขัน โดยทางวัดได้สร้างกลองขึ้นมาเองทั้งหมด เนื่องจากพระอาจารย์อดุล อคฺคธมโม เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและชำนาญในการทำกลองมาก จะเริ่มตั้งแต่หาไม้ที่เหมาะสมแก่การทำกลอง แล้วมากลึงให้ได้ขนาดและรูปร่างที่ต้องการ แล้วใช้หนังควาย หรือหนังวัวที่ผ่านการตากและชุบผิวเรียบร้อยแล้ว นำมาซึ่งหน้ากลอง ซึ่งขั้นตอนการซึ่งหน้ากลองนั้นหากไม่มีความเชี่ยวชาญแล้วยากที่จะตั้งให้ได้ เสียงกลองที่ต้องการ และกลองค่ายวัดป่าดงเมื่อนั้นมีเสียงเป็นที่เลื่องลือว่าดังก้องกังวานมาก ยิ่งตียิ่งดัง เสียงต้องดังกริ่ง กริ่ง เหมือนเคาะตีเหล็กไม่ดังตึง ตึง แชะ แชะ เนื่องจากกลองกริ่งต้องดังกังวานเหมือนตีเหล็กจึงถูกต้อง ส่วนไม้ตีนั้นพระ

อาจารย์อุตล อคฺคธมฺโมให้ใช้ด้ามจับเป็นเหล็กหรือไม่ ส่วนท่อนปลายนั้นใช้ตะกั่วหล่อเป็นก้อน ใช้ตีด้วยแรงมหาศาลก็ยากที่จะแตกหักได้

(พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2563)

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
ภาพที่ 2.22 การเปิดงานเสียงกลองร้องคำ ภาพสินธุ์

ภาพที่ 2.23 การแข่งขันเสียงกลองร้องคำ ภาพสินธุ์

การตั้งกรรมการเพื่อให้ทำหน้าที่ตัดสินการแข่งขันกลองเสียงนั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะถือว่าเป็นบันไดขั้นสุดท้าย เป็นเครื่องชี้ขาด และให้ความเที่ยงธรรมแก่ผู้เข้าแข่งขัน บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการ ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อเสียงกลองเป็นพิเศษ ขณะเดียวกันต้องมีความชำนาญที่จะให้คะแนนว่ากลองของฝ่ายใดดังกว่าและมีความ รอบรู้ในเรื่อง กลองเสียงเป็นอย่างดี เพราะหากการตัดสินไม่ตรงกับความรู้สึก หรือการได้ยินของชาวบ้าน ก็อาจจะถูก ชาวบ้านโห่หรือขว้างปาเอา ในอดีตเคยมีเรื่องเล่าว่า ผู้ที่เป็นกรรมการตัดสินบางราย ถึงกับต้องปีนต้นไม้ ขึ้นไปฟังเสียงกลอง เพื่อให้แน่ใจว่าฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายชนะ การตั้งกรรมการมีจำนวนเป็นเลขคี่ เช่น 5 คน

การประกบคู่ คือ การเลือกหาคู่ที่เหมาะสมเข้าแข่งขันกัน จำเป็นต้องมีการกำหนดกติกา เหมือนกับการเล่นกีฬาประเภทอื่น ๆ คือ

1. กรรมการจะต้องประกบคู่ (เปรียบคู่) เหมือนกับเปรียบมวย โดยยึดเอาขนาดของ กลองเป็นเกณฑ์ บางหมู่บ้านที่มีความพิถีพิถัน ก็ต้องดูอายุผู้ตีด้วย เพราะถ้าใช้คนแก่มาตีแข่งขันกับ คนหนุ่ม ก็สู้คนหนุ่มไม่ได้ บางหมู่บ้านนั้นก็ไม่ได้เกี่ยวขนาด ขอให้ได้แข่งขันเหมือนนักมวยไม่เกี่ยว น้ำหนัก ในบางครั้งกฎเกณฑ์นี้จึงไม่เป็นกฎระเบียบที่ตายตัวนัก

2. การกำหนดไม้ตี ตามปกติการแข่งขันกลองเสียง จะแข่งขันกันทีละ 2 คณะ แต่ละ คณะจะใช้ทีละ 2 ลูก ใช้ไม้ตีลูกละไม้ กำหนดผู้ตีคณะละ 5 คน ซึ่งเรียงตามลำดับการตีว่า ผู้ตีไม้ 1 ผู้ตีไม้ 2 ผู้ตีไม้ 3 ผู้ตีไม้ 4 ผู้ตีไม้ 5 ในกรณีที่มีคณะกลองเสียงเข้าสมัครแข่งขันจำนวนมาก กรรมการ มักจะใช้วิธีจับฉลากแบ่งสายให้เท่ากัน ทำการประกบคู่ให้เสร็จ และกำหนดวันเวลาแข่งขันให้ทราบ เพื่อให้ผู้แข่งได้เตรียมความพร้อม หลังจากประกบคู่ได้แล้ว ผู้เข้าแข่งขันจะต้องรับทราบเกี่ยวกับระเบียบ การแข่งขันด้วย

ปัจจุบันการตัดสินกลองเสียงมีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกติกาของ คณะกรรมการเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่นในสมัยโบราณ บางแห่งใช้การจุดเทียนตั้งไว้ให้ผู้ตีกลองแต่ละ ฝ่ายโหมตี ถ้าฝ่ายใดสามารถตีกลองจนความสั่นสะเทือนของเสียงทำให้เทียนดับได้ก็ถือว่าชนะที่ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2534 มีการประกวดการแข่งขันกลองเสียงในงานบุญพระเวส ซึ่งเป็น การประกวดครั้งที่ 1 มีปัญหาเกี่ยวกับการตัดสินการแข่งขันและการให้คะแนนอยู่บ้างจนทำให้ผู้เข้า แข่งขันไม่พอใจ และกรรมการได้หาวิธีใหม่จนหาข้อยุติได้

ระเบียบการแข่งขันกลองเสียง มีดังนี้

1. การแต่งกาย ผู้ตีกลองจะต้องกายในรูปแบบที่เน้นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวอีสานเป็นหลัก เช่น ใส่เสื้อหม้อนิล (ภาคเหนือเรียก หม้อหอม) นุ่งโจง
2. การกำหนดกลอง กลองที่จะนำมาแข่งขัน หลังจากประกบคู่แล้วเมื่อถึงเวลาแข่งขัน ห้ามเปลี่ยนเอากลองลูกอื่นมาตีแทน
3. การกำหนดผู้ตี ก่อนแข่งผู้เข้าแข่งขันทุกคนต้องเข้ารายงานตัวก่อน 1 ชั่วโมงมิฉะนั้น จะถูกปรับแพ้
4. ไม้ตีกลอง สามารถใช้ได้เพียง 1 คู่ หากไม้หลุดมือ จะถูกหักคะแนน เรียกว่าหมดหนทางสู้ (แพ้ฟาล์ว)
5. กำหนดเวลา เมื่อถึงเวลาจะทำการแข่งขันผู้ตีทั้ง 5 คน จะอยู่ในบริเวณแข่งขัน ต้องเรียงคนตามที่กรรมการเรียก ห้ามสลับตัวผู้ตีโดยเด็ดขาด
6. วิธีตีแข่งขัน ผู้แข่งจะดูสัญญาณ ธงเขียวโบกไปมาอยู่แสดงว่าเริ่มตี และหากหยุดตีกรรมการจะยกธงขึ้น
7. การตัดสิน จะยึดเอาหลักความดังของเสียงเป็นเกณฑ์ หากฝ่ายใดชนะ กรรมการจะให้ 1 คะแนน แต่ถ้าแพ้ก็จะให้ 0 คะแนน
8. การปรับให้แพ้ มีหลายกรณีตามข้อ 1, 2, 3
9. เหตุสุดวิสัย ถ้าขณะแข่งขันหน้ากลองฉีกขาดแสดงว่าผู้ตีนั้นเป็นผู้แพ้
10. ผลการตัดสิน หากกรรมการทั้ง 5 ตัดสินแล้วจะเป็นผลทันทีไม่มีการประท้วงการเตรียมความพร้อม
  1. การเตรียมความพร้อมของคณะกรรมการ สิ่งที่จะต้องเตรียมคือ การเตรียมสถานที่ จะต้องกำหนดอย่างชัดเจน ต้องมีการวางแผนการประชุมอย่างรัดกุม
    - 1.1 การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับเวที คือเป็นเวทีพื้นยกชั่วคราว พื้นปูด้วยไม้กระดาน กว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร สูง 60 เซนติเมตร บนเวทีมีขาหยั่งเอียงประมาณ 60 องศา
    - 1.2 เตรียมความพร้อมเรื่องธง ได้แก่ธงสีเขียว
    - 1.3 เตรียมความพร้อมเรื่องแสง เสียง เพราะต้องอาศัยเครื่องขยายเสียงเพื่อการประชาสัมพันธ์ ไม่เช่นนั้นกลองจะกลบเสียงผู้บรรยาย
    - 1.4 กรรมการต้องทำความเข้าใจกับกติกา และผลการตัดสิน

2. การเตรียมความพร้อมของผู้เข้าแข่งขัน

2.1 เตรียมตัวผู้ตีกลอง ควรเลือกคนที่มีพละกำลังและความสามารถ ประสบการณ์

2.2 เตรียมยานพาหนะ เพื่อรับส่งคณะแข่งขันและชนกลอง

2.3 เตรียมยานพาหนะสำหรับกองเชียร์ที่จะไปให้กำลังใจ

2.4 นำกลองเข้าน้ำกลอง คือนำกลองกลิ้งไปกับรางไม้ไผ่ นอกจากนี้ก็ใช้น้ำฉีด เป็นละอองเข้ารูปแพ เพื่อให้หนังนุ่ม ไม่ขาด เป็นเทคนิคหนึ่งที่สำคัญ

2.5 ทดลองตีกลอง โดยผู้ตีจะเป็นหัวหน้าทีมเพื่อจะได้รู้ว่ากลองเสียงดัง แหลมได้ดี ก่อนจะนำขึ้นแข่งขัน ในการแข่งขันผู้ตีจะต้องใช้สมาธิ สติปัญญามากในการฟังเสียงกลองของตนเอง และเสียงของคู่แข่ง และใช้สายตาในการชมขวัญผู้ต่อสู้ และเริ่มตีกลองเบา ๆ เรียกว่า การเดาะกลอง และโหมกลองให้เร็วขึ้น และส่วนมากการแข่งขันจะวัดเสียงที่ยกสุดท้าย

4. การเตรียมความพร้อมด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับพาหนะ ซึ่งจำเป็นมากเพราะจะได้สะดวกในการเดินทางและขนส่งสัมภาระ และกองเชียร์เพื่อไปเชียร์หมู่บ้านตัวเอง ทุนทรัพย์ เป็นสิ่งหนึ่งที่จำเป็นต่อการแข่ง ซึ่งเป็นคุณค่าสูงสุดของงาน

(พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2563)

ภาพที่ 2.24 พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโมและลูกศิษย์ทำกลองเสียง กลองกิ่ง

กระบวนการการทำกลองนั้นมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การไหว้ครู หรือเวลาที่เริ่มต้นจากการหาวัสดุ ช่างทำกลองจะใช้ไม้ประดู่ในการทำ โดยเลือกต้นประดู่ที่มีขนาดเหมาะสม จะทำพิธีกรรมบอกกล่าวเจ้าป่า เจ้าที่ ผีสงเทวดา และขอต้นประดู่ไปทำเป็นกลองเสียง พร้อมทั้งขอพรให้การทำกลองเสียงประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ รวมทั้งเพื่อชัยชนะในการแข่งขัน ปัจจุบันต้นประดู่ขนาดใหญ่หาได้ยาก เพราะเป็นต้นไม้หวงห้าม ต้องขออนุญาตจากทางราชการ บางคนจึงบอกว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก จึงเลือกใช้ไม้ก้ามปู ในการทำกลองเสียงแทน กลองเสียง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี คำว่า “เสียง” หมายความว่า การแข่งขัน ฉะนั้นกลองเสียงหมายความว่า กลองที่ถูกนำมาตีแข่งขันกันว่าใครจะมีเสียงดังกว่ากัน แต่ในกลุ่มของชาวโส้ในปัจจุบันไม่พบแล้ว มีการนำกลองมาเสียงหรือบรรเลงในพิธีกรรม การเหยาผีมูลและท้งบั้งในเทศกาลโส้รำลึกและการบรรเลงประกอบการเล่นลายกลองเท่านั้น

การเล่นลายกลอง เป็นศิลปะพื้นบ้านอย่างหนึ่งในสมัยโบราณ ที่บ่งบอกถึงความแข็งแกร่ง ความแข็งแรงของผู้ชาย เนื่องจากการที่ต้องใช้ลีลาท่าทางที่สนุกสนาน ประกอบด้วยพลังกำลังในการตีที่มีความเข้มแข็ง เพื่อประกวดในงานและเพณี เช่น งานบุญมหาชาติ หรืองานบุญประจำปี โดยผู้ชายที่ตีกลองส่วนใหญ่จะแสดงให้เห็นความสามารถของตนเอง เพื่อเรียกร้องความสนใจจากฝ่ายหญิง และคนตีกลองจะนิยมสักลายตามตัวอีกด้วย

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยในประเทศ

ชุติมา ศิริวงศ์ (2551, น. 84) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการเรียนรู้โดยใช้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์” พบว่านักเรียนที่ เข้าร่วมการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ ทั้งจากสัมผัสกับหลักฐานที่พบเห็นในแหล่งเรียนรู้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตำรา เอกสารและการบรรยายของเจ้าหน้าที่ มาประกอบการวิเคราะห์ นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกค้นคว้าความรู้ด้วยตนเองตามขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้วางแผนไว้ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสังเกต การตั้งคำถาม การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม และรวบรวมความรู้ต่าง ๆ ที่พบเห็นด้วยตนเอง

พระประดิษฐ์ คำมุงคุณ (2551, น. 64) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการเรียนรู้อุปกรณ์ การทอผ้าโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดต้นตาล (ต้นตาลประชาสงฆ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1” ผลการวิจัยพบว่าในการจัดการเรียนรู้อุปกรณ์การทอผ้าโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จะต้องจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงและค้นพบคำตอบด้วยตนเอง เนื่องจากการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีที่ทำการสอนเรื่องอุปกรณ์การทอผ้าในปัจจุบันครูผู้สอน ของโรงเรียนวัดต้นตาล ยังไม่สามารถจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเกี่ยวข้อง กับการจัดการเรียนรู้อุปกรณ์การทอผ้าโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้อย่างครบถ้วนและนำมาใช้ ประกอบการจัดการเรียนรู้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่ง เรียนรู้ในชุมชน เพื่อนำมาประกอบการจัดการเรียนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์ (2553, น. 83) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดุรธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดุรธานี ตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนทั้ง 3 ขนาด ด้วยวงจรกิจกรรมเดิม ผู้บริหารได้ให้ความสำคัญและเห็นความจำเป็นของการจัดการเรียนรู้ในยุคของการปฏิรูปการศึกษา ที่ต้องให้ความสำคัญ กับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยส่งเสริมให้ฝ่ายวิชาการวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนร่วมกับ ครูผู้สอนโดยครูผู้สอนมีการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนอย่างหลากหลายด้วยการปฏิบัติจริง การนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาและครู ได้ร่วมกัน วางแผนการนำเรียนรู้มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด

บุญชู ศรีเวียงยา (2553, น. 170) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลการเรียนรู้และพัฒนาฐานข้อมูล แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ เรื่องเครื่องจักสาน พื้นบ้านอีสาน สถาบันศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานมีสภาพปัญหาในการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีความต้องการในการพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นโดยรวมอยู่ในระดับมาก การที่ผลการวิจัยปรากฏข้างต้นอาจเป็นเพราะว่า สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ ทำนุบำรุง อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของชาวอีสาน

นฤมล คำปัญญา (2556, น. 75) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานสำหรับนักเรียนโรงเรียนเทศบาลวัดเกตการาม อำเภอเมืองเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการสอนปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและอนาคตได้ กิจกรรมการสอน ช่วยปลูกฝังปลูกฝังให้เกิดความรัก ความภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ออกแบบได้นำแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการเรียนรู้ ดังนั้นนักเรียนจึงได้มีโอกาสสัมผัสและสำรวจประสบการณ์ตรง ในแหล่งเรียนรู้ทั้งสถานที่โบราณวัตถุ สิ่งของ และบุคคล จึงสามารถตอบข้อสงสัยในเรื่องที่นักเรียนสนใจศึกษาด้วยตนเอง อย่างลึกซึ้ง ทำให้เห็นคุณค่า เกิดความผูกพันรู้สึกรัก ภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2543, น. 5) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถกระตุ้นให้เกิดเกิดความสนใจอยากรู้สิ่งต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนและส่งผลได้พบเห็นประสบการณ์ตรง เพราะเกิดการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ภายในห้องเรียนหรือภายในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว ทั้งที่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ผู้เรียนมีโอกาสที่ดีที่ได้เรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ใกล้ตัวจากทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง

อัศริน งอยผาลา (2552, น. 102) สภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนครเขต 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนครเขต 1 อยู่ในระดับ มากที่สุด ซึ่งประกอบด้วยแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคลากร แหล่งเรียนรู้ที่เป็นวิชาการ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ และแหล่งเรียนทางวัฒนธรรม พบว่าโดยภาพรวมมีสภาพการใช้อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ คือสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้อยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ในปัจจุบันโรงเรียนได้มีการดำเนินการตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาส่งเสริมให้ครูผู้บริหารได้เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารโรงเรียนสนับสนุนให้มีการศึกษาดูงาน ทัศนศึกษาตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ปรับปรุงวิธีการสอนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายและตรงตามความต้องการของผู้เรียน

2.6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Gardella (1975, pp. 3362A-3363A) ศึกษาวิจัย เรื่อง การเพิ่มของครูในการใช้แหล่งวิชาการในชุมชน โดยใช้กลุ่มประชากร ครูฝึกสอนระดับประถมศึกษา จำนวน 72 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมี 24 คน พบว่า การอบรมครูในการใช้แหล่งวิชาการชุมชนทำให้จำนวนครูที่จะใช้แหล่งชุมชนมากขึ้น ส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้แหล่งชุมชนของครู คือ นโยบายการบริหารความต้องการของโรงเรียนและความต้องการในการใช้ยานพาหนะเพื่อการเดินทางไปสู่แหล่งชุมชน

Garner and Gallo (2005) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง Field Trip and their Effect on Student Achievement and Attitudes หรือเรื่อง การเรียนนอกสถานที่ที่มีผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติของนักเรียน พบว่า การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ห่างไกลมาก ครูต้องมีการสอนที่ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์อย่างแท้จริง การเรียนที่ประสบผลสำเร็จมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนนอกสถานที่ (แนวความคิดของ Hofstein and Rosenfield ปี 1996) การเรียนแบบนี้เป็นการเรียนขั้นพื้นฐาน ในการศึกษานอกสถานที่ที่เป็นการสอนแบบนี้ครูต้องสอนให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้เด็กเรียนรู้ในห้องเรียน เช่น การเรียนรู้นอกสถานที่ทางระบบนิเวศท้องทะเล ทัศนศึกษาทางกายภาพ เพราะจะทำให้เด็กเรียนรู้ประสบการณ์ทางธรรมชาติทางโลกอย่างแท้จริง นักเรียนสามารถทำสิ่งที่น่าสนใจและแตกต่างจากการเรียนแบบสำรวจจากนอกสถานที่ที่พวกเขาสนใจ การเรียนนอกสถานที่ต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่วยด้วยคือสภาพอากาศภายนอก รวมไปถึงประสบการณ์ความรู้ นอกสถานที่ ข้อเสียเปรียบนี้มักจะมากับการเรียนนอกสถานที่ สิ่งดังกล่าวจะทำให้เด็กมีประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ที่จะเป็นไปได้ เพราะว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมจะมีส่วนร่วมพัฒนาเด็ก ๆ เช่น การเรียนรู้การสำรวจทวีปแอนตาร์กติกา การศึกษานอกสถานที่ของแม่น้ำอินเดียลากุล นักศึกษาจะเรียนรู้เกี่ยวกับชีววิทยาและสภาพแวดล้อมบริเวณปากแม่น้ำ เป็นการศึกษาชายฝั่งแม่น้ำที่ไหลไปยังทะเลแอนตาร์กติกา (Atlantic) ซึ่งแม่น้ำสายดังกล่าวจะถูกแบ่งโดยมหาสมุทรแอตแลนติก (Atlantic Ocean) การศึกษาเรื่องแม่น้ำดังกล่าวเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ตั้งของรัฐฟลอริดา (Florida) เมือง Brevard ซึ่งการศึกษาดังกล่าว ถือเป็นการศึกษาที่มีผลต่อการศึกษาการท่องเที่ยวภายนอก การศึกษาการวิจัยมักจะมีการตั้งคำถามและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้กับเด็กในการเรียนระดับต่าง ๆ

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยโดยใช้หลักการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 2.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนผู้วิจัยได้ดำเนินการทำวิจัย เป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

1. การศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนสังคมศึกษา

ปีการศึกษา 2561 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จำนวน 304 คน

1.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 190 คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.1.2.1 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie and Morgan และได้โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 คน

1.1.2.2 จำแนกประชากรที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน

1.1.2.3 ดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากร ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ตอบแบบสอบถาม	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
1. ผู้บริหารสถานศึกษา	55	48
2. ครูผู้สอนสังคมศึกษา	249	152
รวม	304	190

1.1.3 นำผลจากการตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 3 สรุปสภาพ การใช้แหล่งเรียนรู้มากที่สุด 2 อันดับ ของผู้ตอบแบบสอบถามตามทั้ง 4 ประเภท เพื่อศึกษาสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ จำนวน 8 แหล่ง ดังนี้

1.1.3.1 ประเภทบุคคล ได้แก่ พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย, นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ ปี 2559

1.1.3.2 ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ เขื่อนลำปาว, วนอุทยานน้ำตกภูผาแก้ว (น้ำตกตาดสูง)

1.1.3.3 ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ พระธาตุยาคู (เมืองฟ้าแดดสงยาง), พิพิธภัณฑ์สิรินธร

1.1.3.4 ประเภทกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ หมู่บ้านวัฒนธรรมโคกโก่ง, การละเล่น กลองเส็ง อำเภอร่องคำ

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพ ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการการเรียนรู้ที่ใช้ ในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended Questionnaire) เพื่อให้ผู้ตอบ แบบสอบถามได้ให้แนวทางเกี่ยวกับสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยแบ่งประเด็นตามกรอบของเนื้อหา

1.3 การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอนดังนี้

1.3.1 ศึกษาค้นคว้า หลักการ แนวคิด เอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3.2 ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) การสร้างแบบสอบถามแบบปลายเปิดจากตำราของ บุญชม ศรีสะอาด (2545, น. 72)

1.3.3 ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสร้างเครื่องมือขึ้นเองและนำมาหาคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

1.3.4 นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ

1.3.5 ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ของคำถามแต่ละข้อโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ (IOC: Index of Item-objective Congruence) ผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

1.3.5.1 อ.ดร.อพันธ์ พิณฑุทธา วุฒิการศึกษา (ค.บ.) สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญทางสถิติและการวิจัย

1.3.5.2 นายสุรปริชา ลาภบุญเรือง วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) การบริหารการศึกษา ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุกุลนารี อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและหลักสูตร

1.3.5.3 นางกุสมาลย์ ถินอภัย วุฒิการศึกษา (ศษ.ม.) สังคมศึกษา ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและภาษา

1.3.5.4 นางสาวสมลักษณ์ ภูปลื้ม วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) หลักสูตรและการสอน ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและหลักสูตร

1.3.5.5 นายสิทธิชัย ยุบลวัฒน์ วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) วัดผลประเมินผล ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล

1.3.5.6 นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาสอนแนะอีกครั้งหนึ่ง

1.3.5.7 นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรผู้บริหารและครูผู้สอนสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 32 คน

1.3.5.8 นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item-total Correlation) มีค่าระหว่าง 0.29-0.91

1.3.5.9 นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าเท่ากับ 0.96

1.3.5.10 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.4.1 ขอนหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ต่อผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

1.4.2 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเสนอต่อผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 พร้อมกับแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยด้วยตนเอง

1.4.3 ผู้วิจัยติดตามเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง ซึ่งได้รับแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูล

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1.5.1 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพ ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามโดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

1.5.2 วิเคราะห์สภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้งโดยภาพรวม รายด้านและรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยกำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนน ดังนี้

- 5 หมายถึง มีการใช้แหล่งเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับมาก
- 3 หมายถึง มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อยที่สุด

โดยใช้เกณฑ์แปลความหมายค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, น. 100) ดังนี้

- 4.51–5.00 หมายความว่า มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับมากที่สุด
- 3.51–4.50 หมายความว่า มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับมาก
- 2.51–3.50 หมายความว่า มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับปานกลาง
- 1.51–2.50 หมายความว่า มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อย
- 1.00–1.50 หมายความว่า มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อยที่สุด

1.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีสถิติที่ใช้ในการทำวิจัย คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อบรรยายข้อมูลทั่วไป

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

1. ศึกษาแนวทางการพัฒนาจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ วิธีการดำเนินการวิจัยในการศึกษา
แนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.1 แหล่งเรียนรู้และกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ใน
การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24
จังหวัดกาฬสินธุ์ และกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง และกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ดังนี้

1.1.1 กลุ่มผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา คุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์
พิจารณาจากเป็นผู้บริหารการศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาหรือ
ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การใช้แหล่งเรียนรู้หรือมีผลงานด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัด
การเรียนรู้ ได้แก่

1.1.1.1 นายชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์ วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) บริหารการศึกษา จาก
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24

1.1.1.2 นางนฤมล ธรรมประชา วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) หลักสูตรและการสอน
จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24

1.1.1.3 นายชูชัย ประทุมจันทร์ วุฒิการศึกษา (กศ.ม) บริหารการศึกษา ตำแหน่ง
ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคู “กรป.กลางอุปลั้มภ” อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1.2 กลุ่มบริหารแหล่งเรียนรู้หรือผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ คุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์
พิจารณาจากการเป็นผู้บริหาร แหล่งเรียนรู้หรือผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้หรือผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้
แหล่งเรียนรู้ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีประสบการณ์การใช้แหล่งเรียนรู้ หรือมีผลงานด้านการใช้
แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ ที่ได้จากแบบสอบถามระยะที่ 1 จำนวน 4 ประเภท ประเภทละ 2
แหล่งเรียน ได้แก่

1.1.2.1 พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาคุณธรรม
จังหวัดกาฬสินธุ์ วัดป่านาจำ ตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1.2.2 นางคำสอน สระทอง วุฒิการศึกษา (ศ.บ.) กิตติมศักดิ์ (ช่างออกแบบประยุกต์ศิลป์) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2559

1.1.2.3 นางวิไลภักฐาตา จอมรวงศ์ วุฒิการศึกษา (ศษ.บ.) ฟิสิกส์-คณิตศาสตร์ ตำแหน่ง หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1.2.4 นายพร อัฐนาค วุฒิการศึกษา (ศษ.บ.) ประถมศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ตำแหน่ง คณะกรรมการป่าชุมชนวนอุทยานน้ำตกตาดสูง

1.1.2.5 ดร.เกษร แสนศักดิ์ วุฒิการศึกษา (ปร.ด.) วัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำแหน่ง ที่ปรึกษาผู้ตรวจราชการภาคประชาชน ด้านวิชาการ สำนักนายกรัฐมนตรี

1.1.2.6 ดร.พรเพ็ญ จันทสิทธิ์ วุฒิการศึกษา ปริญญาเอกบรรพชีวินวิทยา มหาวิทยาลัย Claude Bernard Lyon ประเทศฝรั่งเศส ตำแหน่ง นักธรณีวิทยาชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานธรณีวิทยา

1.1.2.7 นางสมบัติ สมสวย วุฒิการศึกษา (มศ.5) โรงเรียนผดุงนารี จังหวัดมหาสารคาม ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านโคกโก่ง

1.1.2.8 พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม วุฒิการศึกษา (ศศ.ม.) ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วัดป่าดงเมือง อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1.3 กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยและครูผู้สอน คุณสมบัติของผู้สัมภาษณ์ พิจารณาจากการอาจารย์ผู้สอนสังคมศึกษาหรือครูสอนสังคมศึกษา ผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้แหล่งเรียนรู้ หรือมีผลงานด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่

1.1.3.1 อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ วุฒิการศึกษา (ปร.ด.) สังคมวิทยา ตำแหน่ง ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.1.3.2 นางศิริพร ประทุมพันธ์ วุฒิการศึกษา (กศ.ม.) บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี

1.1.3.3 นางสาวลภัสพร โคตรโสภา วุฒิการศึกษา (ศษ.ม.) การสอนสังคมศึกษา จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

3. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ขั้นตอนดำเนินการดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

3.2 ศึกษาหลักวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.3 ร่างประเด็นการสัมภาษณ์ภายใต้กรอบการวิจัยให้ครอบคลุมการนิยามกรอบแนวคิด ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์ แบบสอบถาม ระยะที่ 1

3.4 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา

3.5 ปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

3.6 จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ นำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์

4.2 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

4.3 ผู้วิจัยตรวจสอบ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสรุปตามประเด็นการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

โดยผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิจัยข้อมูล
2. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิจัยข้อมูล
3. ผลการวิจัยข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้องในการจัดทำ และแปลความหมายของข้อมูล ดังต่อไปนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

S.D. แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง

4.2 ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอผลการวิจัยข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

4.3 ผลการวิจัยข้อมูล

4.3.1 สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

4.3.1.1 สภาพแหล่งเรียนรู้ ประเภทบุคคล

ในการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถาม พบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ พระสงฆ์ และปราชญ์ชาวบ้าน (พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย และนางคำสอน สระทอง)

1) พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย

ผลการศึกษา แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย พบว่าแหล่งเรียนรู้ นี้ มีการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชน ตรงกับในหนังสือวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 ได้กำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนา กล่าวคือเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่สำคัญที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะการพัฒนาสถาบันทางเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมทั้งต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี อันก่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกัน จะต้องอาศัยการสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ที่จะดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับรองการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว กว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ครูผู้สอนสังคมศึกษา เลือกลงใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุดสภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคาดหวังว่า จะสามารถนำมาเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนที่คุณภาพสามารถจะใช้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ง่ายผ่านสาระวิชาพระพุทธศาสนาได้ง่าย เพราะพระสงฆ์หรือพระวิทยากรนั้น มีบุคคลสำคัญในการเผยแพร่องค์ความรู้ โดยตรงจากบุคคลต่อบุคคล ได้อย่างต่อเนื่อง

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 4.1 พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย บรรยายให้ความรู้กับนักเรียนโรงเรียนอนุกุลนารี

ผลการศึกษาผู้วิจัยพบว่า พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย เป็นพระนักพัฒนาสามารถจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน ส่งเสริมการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชามาใช้ในการฝึกอบรม ที่นำมาใช้ประยุกต์กับการสอนพระพุทธศาสนา “การสอนธรรมะให้คนทั่วไปที่ความสนใจงานด้านเกษตร คือภารกิจของพระสงฆ์ มีหน้าที่ในการฝึกสั่งสอนประชาชนเหมือนกับพระพุทธเจ้าตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงไปสู่ที่ต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากบนโลก ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเราก็จะได้ธรรมะแค่เพียงบนธรรมมาสน์ เวลาที่มาฟังธรรมะในวันแต่เวลาออกจากวัดไป ก็ไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ฉะนั้นแล้วจึงมีการปรับวิธีการสอนแบบไร้รูปแบบ หลักการแทนที่จะสอนอยู่บน ธรรมมาสน์เราก็ไปสอนกลางทุ่งนา แทนที่มีอัมโบลา

ก็ไปจับจอบ สามารถพาเขาทำให้เป็นรูปธรรมได้นั้นคือเหตุผลที่มาสนใจเรื่องการเกษตร เราอาจจะคิดว่าเกษตรเป็นทางเลือก แต่แท้จริงแล้วเกษตรไม่ใช่ทางเลือกแต่เป็นทางรอด หลักและแนวทางที่เป็นแรงบันดาลใจในการทำงานที่ทำให้ยึดมั่นและต่อสู้อดทนที่จะสอนชาวบ้าน ครูที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับท่าน มีทั้งหมด 3 ท่าน ครูรูปแรกก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเป็นต้นแบบของการเป็นผู้ให้แรงบันดาลใจที่สองมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งท่านเองซึ่งท่านมีปฏิปทาคล้ายกับพระพุทธเจ้า จากการที่ท่านเป็นผู้ให้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ครูคนที่ 3 เป็นแรงบันดาลใจจากความจริงและความงามย่อมสวยงามเสมอ สิ่งการสอนชาวบ้านและปฏิบัติเป็นแบบอย่างนั้นคือหลุมพอเพียงซึ่งจะมีทั้งเวอร์ชันหนึ่งและเวอร์ชันสอง เวอร์ชันหนึ่งว่าด้วยการพึ่งตนเอง แต่เวอร์ชันสองให้น้ำหนักเรื่องเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยทำงานไปพร้อมกันสองเรื่อง รูปแบบที่ใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้นก็คือฝ่ายมีชีวิตต้องรู้ในด้านต่าง ๆ เกิดเรียนรู้จากการผิดพลาดมีเป้าหมายชัดเจนให้ถูกจุดผิดก็แก้ไข หากไม่สามารถตอบโจทย์ได้ก็หยุดทันที”

(พระมหาสุภาพ พุทธวิริโย, สัมภาษณ์)

2) นางคำสอน สระทอง เป็นบุคคลที่มีความรู้มีความสามารถในท้องถิ่นเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างผลงานด้านการทอผ้าแพรวากาฬสินธุ์ จนกระทั่งเกิดความเชี่ยวชาญ และได้พัฒนารูปแบบลวดลายให้สวยงามทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยนิยม สามารถประดิษฐ์ลวดลายได้อย่างประณีตงดงาม ได้คิดลวดลายผ้า คั้นลวดลายผ้าแพรวารูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มเติมตามจินตนาการ อีกทั้งยังได้คิดประดิษฐ์รูปแบบการทอผ้าที่เรียกว่า “เขาลาย หรือ ตะกรอลาย” เพื่อช่วยเพิ่มความสะดวกในการประดิษฐ์ลวดลายแพรวาให้สามารถทอเป็นแบบเดียวกันอย่างเป็นระบบทั้งผืน นับเป็นมิติการทอผ้าที่ก้าวหน้าล้ำยุค จากการสัมภาษณ์นางคำสอน สระทอง กล่าวโดยสรุปพบว่า จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าผ้าไหมแพรวากาฬสินธุ์ ถือเป็นวัฒนธรรมการถักทอผืนผ้าของชาวภูไทที่สืบทอดกันมายาวนาน ด้วยเอกลักษณ์ของลวดลายและสีสันที่ไม่เหมือนผ้าทอที่ใด นางคำสอน สระทอง ครูช่างผู้รักในเส้นไหมและใส่ใจในการทอก็ได้สืบทอด พัฒนาให้ผ้าแพรวาทรงคุณค่ามาจวบจนปัจจุบัน นางคำสอนได้ชิมชั้บเสน่ห์แห่งผ้าทอมาตั้งแต่วัยเยาว์ เนื่องด้วยเป็นศิลปะที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษและได้มีโอกาสเรียนรู้การทอผ้าแพรวาเพิ่มเติมจากครอบครัวของสามี จึงได้ฝึกฝนและพัฒนาจนสามารถทำให้ผ้าไหมแพรวาแห่งบ้านโพนจังหวัดกาฬสินธุ์มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับว่า เป็นผ้าไหมแพรวาที่งดงามมีเอกลักษณ์แตกต่างจากแหล่งอื่น ๆ

“...ผ้าแพรวານี้เป็นของเผ่าภูไท มีมาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ท่านได้สั่งสม มาเราก็สานต่อทำออกจำหน่ายได้ แต่ก่อนไม่ได้ทำจำหน่าย ทำไว้สำหรับ สไบ บ้านละผืนสองผืนแล้วแต่ สมัยก่อนทำแต่ผ้าสไบ พอดีสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระมหากษัตริย์นาถ ท่านให้ขยายหน้าเพิ่ม แล้วขยายทำชุดได้ เลยทำตามสีแต่ก่อนมีผ้าสีแดง ท่านก็ให้อาสีหลาย ๆ สีมาทำ ผ้าแพรวาเป็นชื่อที่ เพราะและมีความหมาย แพรว หมายถึง ผืนผ้า วา หมายถึง ความยาว ผ้าแพรวา จึงหมายถึงผ้าที่มีความยาว ทอผ้าไหมแพรวาที่นี้จะต่างจากที่อื่น ที่อื่นจะเก็บขิดแล้วเหยียบกักกอแล้วสอดกับสวยกะตุ กออย่างเดียว ผ้าแพรวานี้เก็บขิดแล้วยกไม้ขึ้นเอาสีใหม่ต่าง ๆ มาผูกแล้วเอานิ้วมือเกี่ยว ถึงจะเป็นลาย เกี่ยวไม้หนึ่งเกี่ยวสองครั้งเกี่ยวกลับไปกลับมา ค่อยเกี่ยวไม้อื่นต่อไป...”

(นางคำสอน สระทอง, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2563)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล นางคำสอน สระทอง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์และมีความยั่งยืนถือว่าแหล่งเรียนรู้นี้ ยังสามารถใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอนได้ตามปกติ นางคำสอน สระทองเป็นวิทยากรท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ห้องเรียน ในหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียน ได้ฝึกประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เป็นหนึ่งในหลักสูตรสาระท้องถิ่น ที่นางคำสอน สระทอง ได้มีบทบาทสำคัญในการผลักดัน คือ การทอผ้าไหมแพรวาของโรงเรียนชุมชนโพนพิทยาคม อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ จนสามารถทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา และผลิตผ้าไหมได้ครบทุกขั้นตอน โดยมุ่งหวังให้เด็กนักเรียนในชุมชนเห็นคุณค่าของผ้าทอพื้นเมือง และสามารถสืบทอด ภูมิปัญญา อันล้ำค่าของชาวภูไทนี้ไว้ สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง รวมตลอดหลักสูตรจำนวน 40 ชั่วโมงใน 1 ปีการศึกษา พร้อมกับจัดเป็นชุมนุมกิจกรรม

การจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนชุมชนโพนพิทยาคม เรื่องการทอผ้าไหมแพรวา มีความจำเป็นต้องใช้ ผู้มีความรู้ ปราชญ์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิทยากรท้องถิ่นมาให้ความรู้ และต้องมาทดลองใช้ ปรับปรุงทำให้นักเรียนนี้ได้มีการพัฒนา เรื่องการเรียนการสอนและการทอผ้าไหมแพรวาในสถานศึกษา นอกจากบ้านโพนเป็นชุมชนหัตถกรรมท้องถิ่นผ้าไหมแพรวาที่มีชื่อเสียง ระดับโลก ระดับประเทศ ทำให้สถานศึกษาต้องมีหลักสูตรนี้เพื่อที่จะให้นักเรียนนั้นได้เรียนรู้ สอนเกี่ยวกับ ความเป็นมาของผ้าไหมแพรวา และอุปกรณ์ ขั้นตอนในการทำ การเตรียมวัตถุดิบในการทอก่อนจะทอผ้า ขั้นตอนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จนถึงขั้นตอนถักทอเป็นผ้าไหมแพรวา นอกจากการเน้นให้นักเรียน

ปฏิบัติจริงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย การนำช่างทอที่เชี่ยวชาญจากกลุ่มศิลปินอาชีพของชุมชนมาเป็นวิทยากร ถึงแม้ว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่จะมีผู้ปกครองที่ทอผ้าเป็นวิถีชีวิตปกติอยู่แล้ว แต่การได้เรียนในโรงเรียนจะช่วยให้พวกเขาตระหนักและรักท้องถิ่นของพวกเขามากขึ้น ปัจจุบันหลักสูตรทอผ้าไหมแพรวากำลังจะมีการปรับปรุงหลักสูตรเพิ่มการออกแบบลวดลายที่ทันสมัย และสอนเรื่องการตลาดเพิ่มโอกาสในการขายผ้ามากขึ้น ที่สำคัญคือการพยายามสานต่อภูมิปัญญาของชาวภูไทบ้านโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ขึ้นชื่อเรื่องการทอผ้าไหมแพรวา จนกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในระดับสากล

ภาพที่ 4.2 อาคารสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนชุมชนโพธิ์พิทยาคม ที่เปิดสอนการทอผ้าไหมแพรวา

นางคำสอน สระทอง เป็นครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าให้แก่นิสิตนักศึกษาผู้สนใจ ทั้งในรูปแบบการบรรยาย การทำโครงการ การทำรายการ ซึ่งเดินทางมาศึกษาด้วยตนเองที่บ้าน และได้ยังรับเชิญไปเป็นวิทยากรในที่ต่าง ๆ ได้แก่ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม นักเรียนโรงเรียนอนุคุณนารี โรงเรียนกาฬสินธุ์พิทยาสรรพ์ และอีกหลายแห่ง และนอกจากนั้นยังมีผู้ที่เชิญนางคำสอนไปสอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในหลายจังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ สกลนคร มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และบุรีรัมย์ โดยในปี พ.ศ. 2548 ได้เข้ารับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการออกแบบประยุกต์ศิลป์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

นางศิริพร ประทุมพันธ์ ครูผู้สอนสังคมศึกษา โรงเรียนอนุกุลนารี กล่าวว่า จากเอกสารรายงานโครงการประวัติศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในการประกวดโครงการนักเรียน มูลนิธิเปรม ติณสูลานนท์ ประจำปี 2560 พบว่า นายพัฒนพงษ์ ภูคงคำ นางสาวจากรุวรรณ ภูถมนิล และนางสาวสุธิตา ภูใบบัง นักเรียนโรงเรียนอนุกุลนารี อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีที่ปรึกษาโครงการ คือ นางศิริพร ประทุมพันธ์ ครูชำนาญการพิเศษ ได้ศึกษาโดยงานประวัติศาสตร์ เรื่อง ย้อนรอยผ้าไหมแพรวากับวิถีชีวิตชาวผู้ไทยบ้านโนน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ระบุว่าผล การศึกษาทำให้เยาวชนรุ่นหลัง ได้เกิดจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในความเป็นมาของท้องถิ่นตน รู้จัก สืบสานคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน พร้อมกับเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จาก การศึกษาจากผู้ศึกษา ได้ศึกษาโครงการเรื่องนี้นับเป็นการสร้างจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในภูมิ ปัญญาการทอผ้าไหม แพรวาแก่ผู้ศึกษา นอกจากนี้ยังทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และอยากอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันล้ำค่าให้คงอยู่ โดยคณะผู้ศึกษาได้ค้นพบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ การทอผ้าไหมแพรวา ว่ามีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์ และทำให้คณะ ผู้ศึกษาได้เกิดความปิติภูมิใจว่าจังหวัดของตนมีวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสมมา จากบรรพบุรุษสืบทอด รุ่นสู่รุ่นไม่ขาดหาย ผลการศึกษาในครั้งนี้ ช่วยให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มองเห็นคุณค่า ของมรดกภูมิปัญญา ที่เป็นดั่งรากเหง้าความเป็นท้องถิ่นตน และช่วยกันสืบสานอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่คู่ แผ่นดินไทย

นางศิริพร ประทุมพันธ์ กล่าวว่า การศึกษาในครั้งนี้คณะผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร หลักฐานที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุมรอบด้านและได้ลงพื้นที่เป้าหมาย เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และ การสังเกต ทำให้ได้ องค์ความรู้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา นอกจากนี้ยังได้เป็น กรรมวิธีการผลิต วิธีการ ดำเนินชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ตำบลโนน ทำให้เกิด การเรียนรู้และได้บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้เพื่อการสืบสานและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ ขณะเดียวกันทางคณะผู้ศึกษาได้นำความรู้ไปบอกต่อคนในครอบครัวและญาติพี่น้องทำให้เกิดการสืบ สานภูมิปัญญาอีกทางด้วย นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาได้นำมาเผยแพร่ ขยายผล ในโรงเรียนอนุกุลนารี และชุมชนในเขตตำบลกาฬสินธุ์ การเผยแพร่ผลงานโครงการโดยการจัดทำป้าย นิเทศ แสดงผลงานบริเวณหน้าห้องสมุด ห้องสมุดประชาชน นำเสนอความรู้ในโรงเรียนและชุมชน จัดทำเป็นหนังสือเล่มเล็ก การรวบรวม เพลง วิดีโอ รูปภาพ เกี่ยวกับภูมิปัญญา การทอผ้าไหมแพรวา ลงในสื่อมัลติมีเดียแล้วนำไปเปิดที่ห้องเรียนหรือห้องสื่อการเรียนรู้ พร้อมทั้งนำไปไว้ในห้องสมุดและ

ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ และเผยแพร่ข้อมูลผ่านข้อมูลอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้แก่ผู้สนใจนำไปศึกษาต่อไป

(ศิริพร ประทุมจันทร์, 2561, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

ภาพที่ 4.3 นางคำสอน สระทอง เป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมแพรวาให้กับนักเรียนที่สนใจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

4.3.1.2 สภาพแหล่งเรียนรู้ ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถามพบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ เชื้อนลำปาว และวนอุทยานน้ำตกตาดสูง

1) เชื้อนลำปาว มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการโดยชุมชน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ สามารถที่สร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำจากคนในชุมชนอยู่โดยรอบเชื้อนลำปาวภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน สามารถสร้างเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่นำมาใช้ เช่น ลอบ ไซ สุ่ม และเบ็ด ชุมชนที่อยู่โดยรอบเชื้อนลำปาว มีทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์และบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ชุมชนสามารถที่จะใช้วิถีชุมชนของตน ช่วยบริหารจัดการ

ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยใช้กระบวนการในการบูรณาการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการผสมผสานองค์ความรู้ในท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) ที่มีการสะสมมาเป็นเวลายาวนาน ร่วมกับองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ที่เป็นความรู้สากล (Universal Knowledge) เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำตอบสนอง ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นภายใต้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนศักยภาพที่มีอยู่ ท้องถิ่นสามารถปราชญ์ชาวบ้าน ร่วมกับผู้น้องถิ่น สร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน โดยมีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องจนสามารถที่จะรักษาความเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เช่น การสร้างสิ่งประดิษฐ์พื้นบ้าน รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น สร้างการจัดการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นและการปฏิบัติที่ดี สามารถดำรงชีวิตบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งพาตนเอง ทรัพยากรของเขื่อนลำปาว สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และยังคงมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่ก่อตั้งอยู่ภายในพื้นที่ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความสำคัญ สำหรับการศึกษารเรียนรู้ สามารถสืบค้นความรู้/วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น การแสวงหาความรู้/วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้ามาสู่ชุมชน โดยกระบวนการแสวงหาความรู้เหล่านั้น สามารถทำได้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ หรือการเสาะแสวงหาความรู้จากบุคคล/กลุ่มบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนเองการส่งเสริมการเรียนรู้ท้องถิ่นทุกระดับจึงถือได้ว่าเป็นการทำให้เกิดการทำให้บุคคลทุกระดับในชุมชน องค์กร และสังคม

RAJABHAT MAHASARAJAKULACHULONJIT (วิไลรักษ์ธาดา จอมวรวงศ์, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2563)

แหล่งเรียนรู้ ในบริบทของเขื่อนลำปาว จึงสามารถบูรณาการร่วมกับฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน โดยมีหน่วยงานของรัฐ ทั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำกับดูแลรวมทั้งเป็นวิทยากรที่ให้ความรู้ ได้อีกทางหนึ่งเขื่อนลำปาวจึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่มีศักยภาพที่เป็นฐานของการใช้ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงกันกับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น สามารถสร้างองค์ความรู้ในการสำรวจสถานภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญในท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรทางธรรมชาติอื่น ๆ ที่โดดเด่น ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ จึงนับได้ว่า เป็นฐานของแหล่งเรียนเขื่อน ลำปาว ที่มีสภาพแหล่งเรียนรู้ที่มีทรัพยากรธรรมชาติให้การคงรักษา แหล่งเรียนรู้นี้ จึงมีทั้งบุคลากรและงบประมาณ เป็นสถานที่ในการเผยแพร่ความรู้ ทางการประมงน้ำจืด สามารถเป็นแหล่ง

เรียนรู้ในนักเรียน ได้ศึกษา เช่น การวิจัยและการขยายพันธุ์สัตว์น้ำจืด การตรวจสอบคุณภาพของน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตร เป็นสถานที่ในการฝึกอบรมเกษตรกรและนักเรียน เป็นอย่างดี

จากการศึกษาสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ นางวิไลภักฐาดา จอมรวงศ์ หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์ ให้ความเห็นว่า เชื้อนลำปาวเป็นเชื้อมดดินขนาดใหญ่ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่หลากหลาย เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า เชื้อนลำปาว สายน้ำแห่งชีวิต เพราะเชื้อนลำปาวมีความอุดมสมบูรณ์ มีวิถีชีวิตแบบประมงพื้นบ้าน เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนและชุมชนท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่บริเวณรอบ ๆ เชื้อนลำปาว มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ มีหาดดอกเกดซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีสะพานเทพสุดาที่เป็นจุดชมวิวและจุดชมดวงอาทิตย์ตกที่สวยงาม นอกจากนี้ยังมีจุดแสดงสินค้าชุมชน

สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเชื้อนลำปาว ใช้ในการจัดการศึกษาสังคมศึกษาคือการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น การประมง วิธีการจับปลาสัตว์น้ำดั้งเดิม การใช้อุปกรณ์ท้องถิ่นและการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีพออย่างไม่ลำบาก

สำหรับแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ นางวิไลภักฐาดา จอมรวงศ์ กล่าวว่าควรพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากร สัตว์น้ำและการบริหารจัดการน้ำให้ชุมชน มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพัฒนาให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรน้ำเชื้อนลำปาว ให้ความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น ในเขตความรับผิดชอบเชื้อนลำปาว

2) วนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีลักษณะภูเขาล้อมรอบ มีหมู่บ้านที่อยู่ติดกับภูเขา คือบ้านโคกโก่ง อยู่ท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้าน จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความผูกพันกับป่าและภูเขา โดยวนอุทยานน้ำตกตาดสูง เป็นแหล่งอาหารหลัก และมีความสำคัญกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ของป่าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเห็ดหลายชนิด หน่อไม้ ไข่มดแดง หอย หวาย ปู ดอกไม้ และผักต่าง ๆ นอกจากนี้ ภายในหมู่บ้านยังมีพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งเป็นบริเวณดอนปู่ตา เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีป่าไผ่ขึ้นมาเองตามธรรมชาติรอบรอบ แหล่งน้ำที่เป็นลำห้วย ชาวบ้านจะสามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์ได้ เช่น ไม้ไผ่ ไม้กง เป็นต้น ชาวบ้าน

จะใช้เฉพาะเวลาที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวโคกโก่งวนอุทยานน้ำตกตาดสูง มีลักษณะดังนี้

2.1) ป่าไม้เป็นป่าเบญจพรรณ (เต็ง รัง) มีมากบริเวณแถบเชิงเขา ปัจจุบันยังมีความอุดมสมบูรณ์

2.2) สัตว์ป่า มีอยู่ตามเทือกเขา เช่น ไก่ป่า กระต่าย กระรอก กระแต นก หมูป่า

2.3) ลำห้วย มีลำห้วยแดงไหลผ่านเปรียบเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านโคกโก่ง และใกล้เคียง

2.4) น้ำตกตาดสูง เป็นธารน้ำไหลจากเทือกเขา ลัดเลาะตามหุบเขา และมีน้ำตกเป็นช่วง ๆ ชาวบ้านเรียกชื่อน้ำตกในแต่ละช่วงแตกต่างกันไป เช่น น้ำตกตาดยาว น้ำตกตาดก้อน น้ำตกตาดสูง

นายพร อัฐนาค กล่าวว่าให้สัมภาษณ์ว่าวนอุทยานน้ำตกตาดสูงมีการรณรงค์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ภายในหมู่บ้านให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์พันธุ์ไม้จากป่า และมีการประชาสัมพันธ์ไม่ให้ราษฎร จุดฟางเผาทุ่งนา หรือเผาป่า เพราะจะทำให้ขาดดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ผลผลิตที่เกิดจากธรรมชาติ ในป่าของหมู่บ้านโคกโก่งสามารถแยกตามฤดูกาล ได้ดังนี้

1. หน่อไม้ พฤษภาคม-เดือนตุลาคม
2. ไซมดแดง ผักหวาน ผักตั่ว ผักกระโดน ดอกฮัง ดอกสะแบง(เหียงกราด) ดอกชาด เดือนกุมภาพันธ์

3. เห็ดต่าง ๆ เดือนพฤษภาคม-เดือนพฤศจิกายน

4. หอย ปลา กบ ปู เดือนพฤษภาคม-เดือนพฤศจิกายน

5. ดอกกระเจียว (อาหาร) เดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคม

6. ดอกกระเจียว (ดอกไม้) เดือนธันวาคม-เดือนตุลาคม

7. หวาย มีตลอดทั้งปี และมีมากในหน้าฝน

8. สมุนไพร มีตลอดทั้งปี

พร อัฐนาค กล่าวว่า วนอุทยานน้ำตกตาดสูง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดำนแย้ มีเนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่ กรมป่าไม้ได้ประกาศจัดตั้งเป็นวนอุทยาน เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2539 ภูผาวัว เป็นเทือกเขา ซึ่งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 200-300 เมตร มีบริเวณหน้าผาหรือที่เรียกว่าสุดแผ่นดิน สามารถเห็นภูมิประเทศและทิวทัศน์ได้โดยรอบ มีภูถ้ำเม่น ภูมะตูม ซึ่งเป็นเขาสูง ประมาณ 300-400 เมตร ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำตกตาดยาว และน้ำตกตาดสูง และพื้นที่บริเวณใกล้น้ำตกเป็นหนองหินและลานหิน สภาพป่าภูผาวัว ภูถ้ำเม่น ภูมะตูม เป็นป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ เต็งรัง กระจับปี่ ประดู่ บริเวณน้ำตกตาดสูง น้ำตกเจ็ดสี เป็นป่าเบญจพรรณ สัตว์ป่าที่พบจะเป็นสัตว์ขนาดเล็ก ได้แก่ อีเหิน (ชะมด) กระต่าย งู แอ้งและนกชนิดต่าง ๆ ผู้คนในชุมชนมีลักษณะของภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมในชุมชน ทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน จากการสำรวจสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ชุมชน พบว่าบริเวณพื้นที่ของวนอุทยานน้ำตกตาดสูง ชุมชนตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา ทำให้เมื่อมองออกไปโดยรอบพื้นที่ชุมชนจะเห็นภูมิทัศน์เชิงเขาที่โอบล้อม พื้นที่โดยรอบชุมชนเอาไว้ ซึ่งเป็นลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนภูไทยบริเวณพื้นที่แห่งนี้ยังคงเป็นพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งผู้คนในชุมชนช่วยกันรักษาเอาไว้ และใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตป่าชุมชนอย่างเป็นทางการสำหรับพาสุนัขไพรที่มีตลอดทั้งปีเพื่อใช้ในการรักษาผู้เจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชน ในช่วงฤดูหนาวจะเห็นความสวยงามของดอกกระเจียวท่ามกลางความเขียวชอุ่มของพันธุ์ไม้ในป่าเบญจพรรณ ทั้ง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่า ไม้สัก นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของดอนปู่ตาที่คนในชุมชนเคารพนับถือว่าป้องกันคุ้มครองคนในชุมชนและป่าได้ด้วย ยังมีความผูกพันกับวนอุทยานภูผาวัวแห่งนี้เป็นอย่างมากในการดำรงชีวิตเช่นเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งของต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในชุมชน นอกจากนี้วนอุทยานภูผาวัวยังเป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากนอกชุมชนที่มีความสนใจในประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนภูไทย และเป็นเส้นทางสำหรับศึกษาธรรมชาติอีกด้วย โดยศักยภาพที่ลักษณะเด่นของชุมชนคือมีความหลากหลายของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชุมชน ภูไทยบ้านโคกโคงตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีภูเขาล้อมรอบ 3 ด้าน มีทุ่งนาที่เขียวขจี นอกจากนี้ยังมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ เช่น มีวนอุทยานภูผาวัว ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งภายในวนอุทยานมีน้ำตกตาดสูง น้ำตกตาดยาว ผานางแอ่น ผานางคอย และลำธารไหลผ่านหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรืออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหารป่าต่าง ๆ เห็ด หน่อไม้ หวาย แมลง ผักหวาน ผักติ้ว กะปอม ไช้ผดแดง สมุนไพร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ได้จากทรัพยากรทาง

ธรรมชาติที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือ ทำให้ชุมชนยังชีพได้ และยังเป็นองค์ประกอบเกื้อหนุนให้เกิดความสมบูรณ์ในชุมชนอีกด้วย แหล่งเรียนรู้แห่งนี้มีสภาพสมบูรณ์ เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอน

(พร อัฐนาถ, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2563)

4.3.1.3 สภาพแหล่งเรียนรู้ ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ในการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถาม พบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภทประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ พระธาตุยาคู (เมืองฟ้าแดดสงยาง) และพิพิธภัณฑสถาน

1) พระธาตุยาคู (เมืองฟ้าแดดสงยาง) ชาวฟ้าแดดสงยาง ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญกลุ่มหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ จากตำนานเมืองฟ้าแดดสงยาง ไม่มีหลักฐานที่กล่าวถึงชื่อเดิมของเมืองโบราณแห่งนี้ จึงเรียกชื่อเมืองตามชื่อในตำนานท้องถิ่น ประกอบกับลักษณะเด่นของหมู่บ้าน คือ มีกลุ่มต้นยางสูงใหญ่ เป็นเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งจากหลักฐานการขุดค้นพบทางโบราณคดีและตำนาน ระบุว่า เมืองฟ้าแดดสงยาง ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยทวารวดี ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 12 หรือช่วง พ.ศ. 1101 - 1600 เมืองฟ้าแดดสงยาง หรือที่บางแห่งเรียกว่า เมืองเสมา เนื่องจากแผนผังของเมืองมีรูปร่างคล้ายใบเสมา มีคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น มีคูน้ำอยู่กลางระหว่างคันดิน จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบว่ามีการอาศัยอยู่ในเมืองมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดี ดังหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏโดยทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมือง เช่น ใบเสมาหินทรายจำนวนมากที่เล่าเรื่องราวพุทธประวัติ โดยบางส่วนเก็บไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม บางส่วนอยู่ในตำแหน่งเดิมและมีบางส่วนได้นำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น ซึ่งใบเสมาที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดคือ ใบเสมาพิมพ์พิลาป

(เกษร แสนศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2563)

นอกจากนั้นยังมีซากโบราณสถานกระจายอยู่ทั่วเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งโบราณสถานที่สำคัญที่สุด คือ พระธาตุยาคู ที่ถือเป็นองค์พระเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ในเขตเมืองฟ้าแดดสงยาง เจดีย์นี้เป็นศิลปะการก่อสร้างแบบทวารวดี ทำด้วยอิฐดินเป็นรูป 8 เหลี่ยม ย่อมุมไม้สิบสอง รอบๆ องค์พระธาตุ พบใบ

เสมาแกะสลักภาพนูนต่ำ เชื่อกันว่า ในองค์พระธาตุนครจตุรพักตรพิมานของพระเถระผู้ใหญ่ ที่ชาวเมืองนครพนมนับถือ ซึ่งจะสังเกตได้จาก เมื่อเมืองเชียงโสมชนะสงคราม ได้ทำลายทุกอย่างในเมืองฟ้าแดดสงยางแต่ไม่ได้ทำลายพระธาตุนคร จึงถือเป็นโบราณสถานที่ค่อนข้างสมบูรณ์

(เกษร แสนศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2563)

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียน เมืองฟ้าแดดสงยางเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอนที่ 34 หลังจากนั้น พระธาตุนคร และเมืองฟ้าแดดสงยาง ก็ได้รับความสนใจจากประชาชนมากยิ่งขึ้น ในฐานะเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ มีประชาชนทั่ว ทุกสารทิศมากราบไหว้บูชาพระธาตุนคร และมีนักเรียน นักศึกษารวมถึงผู้ที่มีความสนใจ ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระธาตุนครอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2510 - 2511 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานในเมืองฟ้าแดดสงยาง กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้น และบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุนคร และโบราณสถานในเมืองฟ้าแดดสงยาง ทั้งสิ้น 18 แห่ง ทำให้พบว่า พระธาตุนครได้มีการสร้างศาสนสถานเพิ่มเติมในสมัยอยุธยา โดยสร้างฐานซ้อนทับบนฐานเดิม และส่วนองค์ระฆังและส่วนยอด ได้สร้างเพิ่มเติมในสมัยรัตนโกสินทร์ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2534 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการขุดสำรวจเมืองฟ้าแดดสงยางอีกครั้ง เพื่อศึกษาและสำรวจหาร่องรอยอารยธรรมของมนุษย์ที่ตั้งถิ่นอยู่ในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งจากข้อมูลการขุดค้นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถยืนยันได้ว่า ชาวฟ้าแดดสงยางมีการสร้างชุมชน และมีวิถีชีวิต รวมไปถึงวัฒนธรรมที่ยาวนาน

(เกษร แสนศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2563)

ดร.เกษร แสนศักดิ์ กล่าวว่า “ในปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา พระธาตุนคร และเมืองฟ้าแดดสงยาง ได้รับความนิยมนับอย่างสูง จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐทั้งในจังหวัดกาฬสินธุ์ และในระดับประเทศ รวมไปถึงหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ให้เป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ในการจัดงานสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย อาทิ งานมาฆปุรณิมา ทวารวดีมิ่งหล้าเมืองฟ้าแดดสงยาง และงานวิสาขปุณณมี ประเพณีสงกรานต์น้ำพระธาตุ ทำให้พระธาตุนครกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ และชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปถึงทุกวันนี้ ในยุคนี้ถือเป็นยุคทองของพระธาตุนคร หลังจากปี พ.ศ. 2557 พระธาตุนคร กับวิถีชีวิตชาวฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย

จังหวัดกาฬสินธุ์ จะอยู่ในแง่สร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นมากขึ้น ช่วยสร้างเศรษฐกิจและนำชื่อเสียงมาสู่ชาวกาฬสินธุ์เป็นอย่างมาก ปัจจุบัน พระธาตุยาคูมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น อาทิ การรวมกลุ่มผลิตและจำหน่ายธัญ กลุ่มโฮมสเตย์ เป็นต้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์เรื่องรายได้ของคนในท้องถิ่น พบว่า การรวมกลุ่มดังกล่าวข้างต้น สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกไม่ต่ำกว่า เดือนละ 4,000 บาท นอกจากนี้พระธาตุยาคู ยังสามารถสร้างรายได้เชิงท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำให้สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกด้วย”

นางศิริพร ประทุมพันธ์ ครูผู้สอนสังคมศึกษา โรงเรียนอนุกุลนารี กล่าวว่า เคยได้พานักเรียนไปโครงการประวัติศาสตร์ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จัดทำเป็นโครงการ เรื่อง “ย้อนรอยประวัติศาสตร์ พระธาตุยาคู กับวิถีชีวิตชาวฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่านักเรียนที่ได้ศึกษาเกิดการสร้างจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในมรดกของท้องถิ่นแก่ผู้ศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของมรดกท้องถิ่น และอยากอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่านี้ให้คงอยู่ นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้แห่งนี้ สามารถฝึกให้นักเรียน ได้ฝึกค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพระธาตุยาคู และวิถีชีวิตของชาวฟ้าแดดสงยาง ว่ามีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดกาฬสินธุ์ และทำให้คณะผู้ศึกษา ได้เกิดความปิติภูมิใจว่าจังหวัดของตน มีวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสมมาจากบรรพบุรุษสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นไม่ขาดสาย ยิ่งกว่านั้นผลการศึกษาในครั้งนี่ยังจะช่วยให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มองเห็นคุณค่าของมรดกในท้องถิ่น ที่เป็นดังรากเหง้าความเป็นมาของท้องถิ่นตน และช่วยกันสืบสานอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทย

การศึกษาของนักเรียนที่ทำโครงการประวัติศาสตร์ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในครั้งนี้นักเรียนได้ศึกษาเอกสาร หลักฐานที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุมรอบด้านและได้ลงพื้นที่เป้าหมาย เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกต ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระธาตุยาคูและวิถีชีวิตของชาวฟ้าแดดสงยาง นอกจากนี้ยังได้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้และได้บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไว้ เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่านี้ให้คงอยู่ ขณะเดียวกันทางคณะผู้ศึกษาก็ได้นำความรู้ที่ได้รับไปบอกต่อคนในครอบครัว และญาติพี่น้อง ทำให้เกิดการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมนี้อีกทางด้วย นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาได้นำมาเผยแพร่ขยายผลในโรงเรียนอนุกุลนารี และชุมชนในเขตตำบลกาฬสินธุ์ โดยการเผยแพร่ผลงานโครงการ โดยการจัดทำป้ายนิเทศ แสดงผลงานบริเวณหน้าห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน นำเสนอให้ความรู้ในห้องเรียน และในชุมชน จัดทำหนังสือเล่มเล็ก การรวบรวม เพลง วิดีโอ รูปภาพ

เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระธาตุยาคู และวิถีชีวิตชาวฟ้าแดดสงยาง ลงในสื่อมัลติมีเดียแล้วนำไปเปิดที่ห้องเรียนหรือห้องสื่อ การเรียนรู้พร้อมทั้งนำไปไว้ที่ห้องสมุดและตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ และเผยแพร่ข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้ผู้สนใจนำไปศึกษาต่อไป หลังจากนั้นได้มีนักเรียนและประชาชนที่ได้มาสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม และสนใจประวัติความเป็นมาของพระธาตุยาคูเป็นอย่างมาก พร้อมกันนั้นทั้งนักเรียนและประชาชนในท้องถิ่น หลายคน ต่างมีความรู้สึกภาคภูมิใจและอยากอนุรักษ์มรดกนี้ไว้ โดยการเข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของพระธาตุยาคูช่วยประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญของชาวอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์สืบไป ซึ่งนับเป็นการสืบสานมรดกของท้องถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์ให้มีความยั่งยืนยิ่งขึ้น

(พรเพ็ญ จันทสิทธิ์, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2563)

2) พิพิธภัณฑสถานสิรินธร (แหล่งขุดพบซากไดโนเสาร์ภูมู่ข้าว) จากการศึกษาพบว่า สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น พิพิธภัณฑสถานสิรินธร เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชื่อเสียง มีความสมบูรณ์ มีหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลอยู่ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่องค์ความรู้ อย่างสม่ำเสมอ และมีการพัฒนาแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ครูผู้สอนสังคมศึกษา แหล่งเรียนรู้แห่งนี้สังกัดกรมทรัพยากรธรณีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความพร้อมเป็นพิพิธภัณฑสถานที่เกี่ยวข้องทางด้านธรณีวิทยาไดโนเสาร์ที่สมบูรณ์ที่สุดในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นพิพิธภัณฑสถานสิรินธร ส่วนใหญ่จะเน้นเนื้อหาไปทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็สามารถเชื่อมโยงบูรณาการกับวิชาการทางสังคมศึกษา เช่น การมีส่วนร่วมกับการจัดการบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชนร่วมกับพิพิธภัณฑสถานสภาพของแหล่งเรียนรู้ปัจจุบัน โดยการกำกับดูแลของรัฐบาล พิพิธภัณฑสถานมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เรียนรู้ทางวิชาการมีความพร้อม ที่จะรับรองผู้มาศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพราะว่านิทรรศการ มีเนื้อหาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ถือว่ามีความพร้อมในระดับความยั่งยืน พิพิธภัณฑสถานสิรินธรเน้นการศึกษาทางธรณีวิทยา ซึ่งสัมพันธ์กับการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์การจัดการเรียนรู้เรื่องของการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของโลก การเปลี่ยนแปลงของแผ่นเปลือกโลก การเคลื่อนที่ของแผ่นเปลือกโลก การกำเนิดโลกและจักรวาล ระบบสุริยะจักรวาลของเรา การเกิดของมนุษย์

พรเพ็ญ จันทสิทธิ์ กล่าวว่าในด้านของสาระวิชาที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการ ทางธรณีวิทยา ทางทรัพยากรธรรมชาติ มีความสมบูรณ์ สาระการเรียนรู้ผู้ถ่ายทอดจะเน้นเป็นใน แนวทางของสาระวิชาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) พบว่า มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดสาระภูมิศาสตร์ มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกันกับการจัดการวิชาการ ที่พิพิธภัณฑสถานสิรินธร ได้ให้ข้อมูลแต่พบเพียงปัญหา การตีความ และการนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

พรเพ็ญ จันทสิทธิ์ การสำรวจปริมาณการใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ในช่วงปี 2560 - 2563 มีโรงเรียนที่มาศึกษาแหล่งเรียนรู้ จำนวน 30 ครั้ง ซึ่งพบว่ามีจำนวนของสถานศึกษาที่มีต่อเนื่อง เช่น โรงเรียนอนุกุลนารี เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึง โรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดด้วย การก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานสิรินธร ทำให้การท่องเที่ยว การส่งเสริมการพัฒนารายได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีผลิตภัณฑ์ ของชุมชนถนนไดโนโรด มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ตุ๊กตาหมอนอิง กล่องทิชชู ผ้าทอลาย ไดโนเสาร์ เสื้อไดโนเสาร์ ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งมีส่วนสำคัญทางอ้อมที่เป็นทรัพยากรใน ท้องถิ่นที่เป็นตัวเด่น “ในมุมมองของเราคิดว่าน้อยเกินไป การศึกษาหรือหน่วยงานควบคุมดูแลการ เรียนการสอนมัธยมจังหวัดกาฬสินธุ์ ควรส่งเสริมให้ใช้แหล่งเรียนรู้ศึกษาทั้งทางด้านสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ เป็นต้น จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ ให้คุ้มกับการลงทุนของรัฐ 400 กว่าล้าน” RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

(พรเพ็ญ จันทสิทธิ์, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2563)

4.3.1.4 สภาพแหล่งเรียนรู้ ประเภทกิจกรรมทางสังคม การศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถาม พบว่า แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมใช้ในการ จัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง และการละเล่นกลองเงี้ยว ร้องคำ

1) หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จากการศึกษาที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางสมบัติ สมสวย พบว่าลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมสภาพของชุมชนนั้น เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความ สมบูรณ์ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีบริบทด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความน่าสนใจ ผู้วิจัยเคยได้รับนักเรียนเข้าค่ายหนึ่งห้องเรียน หนึ่งวิถีชุมชน ซึ่งดำเนินงานโดยกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนอนุกุลนารี ได้สัมผัสถึงความเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

มีการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ชาวบ้านสามารถที่จะมีศักยภาพในการแบ่งปันปัจจัยในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้ออารีต่อกันเสมอ ทุกเช้าชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร ที่บริเวณหน้าบ้านของตนเอง เป็นกิจวัตร หรือหากเป็นวันพระก็จะมีการจัดกิจกรรมที่วัด ชาวบ้านมีศักยภาพในการรวมกลุ่มทางสังคม ในการจัดตั้งองค์กรสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มสตรีทอผ้า และเย็บผ้าด้วยมือ กลุ่มสหกรณ์การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 4.4 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจักสาน

ในแง่ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ศาสนาและความเชื่อ ชาวผู้ไทยมีการทอผ้าและทำงานฝีมือและจักสาน การดำรงชีวิตที่มีความเรียบง่าย บริโภคอาหารตามฤดูกาล และสำหรับด้านเชื่อที่น่าสนใจคือการสื่อสารกับหมอเหยา มีการผูกความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ากับวิถีชุมชน ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตน อันนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน

นางสมบัติ สมสวยกล่าวว่า หมู่บ้านวัฒนธรรมโคกโก่ง เกิดขึ้นในปี 2541 โดยนายประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ในขณะนั้น นำแนวคิดเพื่อมาพัฒนาตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อสร้างตัวตนให้เกิดขึ้นในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมุ่งเน้นที่

จะสืบสานวัฒนธรรมผู้ไทย เป็นที่รู้จักและได้รับการสืบทอดต่อไป โดยมีการศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีการรักษาวัฒนธรรมผู้ไทยไว้อย่างเข้มแข็งทางกายภาพและมีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยว โดยมีการทำประชาวิจารณ์ในหมู่บ้านและเป็นข้อตกลงตามที่กรรมการท่องเที่ยวเสนอ และพร้อมสนับสนุนการพัฒนาโฮมสเตย์ เกิดเป็นสหกรณ์การท่องเที่ยวโฮมสเตย์ซึ่งมีคณะกรรมการจากกลุ่มชาวบ้าน ได้รับการรอนักท่องเที่ยวตามมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากคุณสมบัติ 6 ประการ ดังนี้

1. เจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัว ต้องถือว่าการทำโฮมสเตย์เป็นเพียงรายได้เสริมนอกเหนือรายได้ จากอาชีพหลักของครอบครัวเท่านั้น
2. มีห้องพักหรือพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านเหลือและไม่ได้ใช้ประโยชน์สามารถนำมาดัดแปลงให้นักท่องเที่ยวเข้าพักได้
3. นักท่องเที่ยวต้องเข้าพักค้างแรมในชายคาเดียวกับที่เจ้าของบ้านอาศัยอยู่ โดยมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่างกัน
4. สมาชิกในครอบครัวต้องมีความยินดีและเต็มใจ ที่จะรับนักท่องเที่ยวให้เข้าพักค้างแรมในชายคาเดียวกับเจ้าของบ้าน พร้อมทั้ง ถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงานของท้องถิ่นนั้นแก่นักท่องเที่ยว
5. เจ้าของบ้านและสมาชิกในครอบครัวให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการโฮมสเตย์เป็นอย่างดี
6. บ้านนั้นต้องเป็นสมาชิกของกลุ่ม ชมรม หรือสหกรณ์ ที่ร่วมกันจัดการโฮมสเตย์ของชุมชนนั้น

ภาพที่ 4.5 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดำนาร่วมกับชาวบ้าน

นางสมบัติ สมสวย ให้สัมภาษณ์ว่า หมู่บ้านวัฒนธรรมไทยโคกโก่ง มีบริบทชุมชนของบ้านโคกโก่งนั้น เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ติดกับภูเขา มีน้ำตก จึงมีความสมบูรณ์ทางด้านกายภาพ มีความเป็นอยู่ที่ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตที่ดี มีหาอาหารป่า ที่สามารถหาได้จากป่าในหมู่บ้านตลอดทั้งปี แม้ปัจจุบันสภาพชุมชนโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้านอาคารบ้านเรือน ที่มีการก่อสร้างปรับปรุง เป็นบ้านปูน ครึ่งปูนครึ่งไม้ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น ที่ยังคงรักษาก่อสร้างบ้านเรือนให้คงเอกลักษณ์ท้องถิ่นไว้เหมือนเดิม เกิดจากสภาพของครอบครัวที่มีลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัด ก็มักจะส่งเงินมาให้ครอบครัวปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ชุมชนยังคงรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมในการเปิดให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี 2541 โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่คอยสนับสนุนงบประมาณ และการอบรมพัฒนาอาชีพ หมู่บ้านวัฒนธรรมแห่งนี้มีความเข้มแข็งในการพัฒนาตนเอง มีความร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านนวัตกรรม ซึ่งในปี 2561-ปัจจุบัน ทำรายได้ให้กับชุมชนกว่า 2,000,000 บาท และยังมีประชาชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา เข้ามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษา พบว่า มีการนำนักเรียนเข้ามาศึกษาแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียน ประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาส โรงเรียนมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย เข้ามาศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเข้าค่ายเชิงวัฒนธรรม การเรียนรู้ฐานกิจกรรมของชุมชน การทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ การศึกษาโครงการจัดทำรายงาน การทำหนังสือ เป็นต้น โรงเรียนที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ ในระดับมัธยมศึกษาของจังหวัดกาฬสินธุ์ยังพบว่า มีน้อย โดยมีโรงเรียนที่เคยมาศึกษา เช่น โรงเรียนอนุกุลนารี โรงเรียนภูนิหารายณ์ และโรงเรียนบัวขาว เป็นต้น

2) การละเล่นกลองเส็ง ร้องคำ จากการสัมภาษณ์ พระอาจารย์อุตล พบว่า สภาพแหล่งเรียนรู้การละเล่นกลองเส็ง ร้องคำ มีความสมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งผู้ถ่ายทอด บุคลากร ท้องถิ่น ภูมิปัญญา อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้ งบประมาณที่ได้จากหน่วยงานของรัฐที่ได้ให้การสนับสนุน คนในท้องถิ่นมีการเก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ สูญหาย แต่ปัจจุบันนั้นสถานศึกษาขาดความจริงจังกับการใช้แหล่งเรียนรู้ให้กับเด็กในท้องถิ่น มีเพียงหน่วยงานของจังหวัด คือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์เท่านั้น ที่เข้ามาจัดโครงการ เพื่อนำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้ จากแหล่งเรียนของชุมชน สถานศึกษาที่เข้ามาเรียนรู้ จะเป็นลักษณะของกลุ่มคนที่จะใช้ในการทำงานบางครั้ง เช่น การทำโครงการประวัติศาสตร์ การออกแบบการแสดง การเขียนบทละครเวที เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน

ยังขาดการการนำไปใช้ในสถานศึกษาสำหรับมัธยมศึกษา มีเพียงในระดับอุดมศึกษาที่เข้ามาศึกษาจากแหล่งเรียนรู้มากกว่า เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นต้น

พระอาจารย์อุตล ให้ความเห็นว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ด้านกลองเสียง ต้องเริ่มมีการขับเคลื่อนโดยเริ่มต้นจากคนในอำเภออย่างจริงจัง ในปัจจุบันพบว่าหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับอำเภอให้การสนับสนุนการจัดงานประเพณีกลองเสียง แม้จะมีแผนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ แต่ก็มีปัญหาเรื่องของงบประมาณของแต่ละปีที่จะมีความไม่แน่นอนของงบประมาณ ซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้ของท้องถิ่นด้วย อำเภอองค์เคเคยได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแต่ในปัจจุบัน พบว่าได้เปลี่ยนรูปแบบไปสนับสนุนกิจกรรมด้านอื่นแทน ซึ่งนับว่าเป็นจุดแข็งของการรักษาแหล่งเรียนรู้ แต่พบว่ายังมีจุดอ่อน คือประชาชนบางส่วนยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร

สำหรับการใช้แหล่งเรียนรู้ ของสถานศึกษาพบว่ายังไม่ได้ให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้เท่าที่ควร ขาดความกระตือรือร้น เช่น การสนับสนุนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังไม่พบว่ามี การดำเนินการในเรื่องนี้ พระอาจารย์มองว่า หากสถานศึกษาให้ความสำคัญเหมือนตั้งกิจกรรมด้านอื่นสามารถพัฒนาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ และสามารถเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นกว่านี้ แต่ในปัจจุบันพบว่า การสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ยังได้รับการนิ่งเฉยจากสถานศึกษา ขาดการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการสืบสานประเพณีท้องถิ่น แต่การมีส่วนร่วมในการจัดงานถึงกลองประจำปี ก็ยังพบว่าโรงเรียนยังเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะของการรำในพิธีเปิด ว่าแต่ยังขาดการเข้ามาศึกษาเรียนรู้และการอนุรักษ์ของตัวเอง โดยมองว่า กลองเสียงอาจเป็นการละเล่นที่อาจขาดแรงจูงใจเพราะกลองเสียงไม่มีความสนุกสนานไม่น่าเล่น ไม่น่าหัด ไม่น่าเรียนรู้

พระอาจารย์อุตล ยังให้ความเห็นว่า ช่วงยุคสมัยในปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นระยะห่างทางวัฒนธรรม ทุกวันนี้ ที่ยังคงรักษาและอยู่คงได้ เพราะคนรุ่นเก่าซึ่งเคยเป็นเด็กและผ่านช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้กลองเสียง จึงยังคงอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเรื่องนี้ไว้อยู่ในปัจจุบันจนถึง ณ วันนี้ คนวัยเด็กในอดีตก็คือคนอายุราว 60 - 70 ปีในปัจจุบัน วัฒนธรรมจึงกระจุกตัวอยู่ในคนกลุ่มนี้นั้นย่อมแสดงว่าของกลองเสียงมีความเจริญรุ่งเรือง มาตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี ในปัจจุบันพบว่า มีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่อายุประมาณ 30 - 40 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มคนกลุ่มที่ 2 ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนหน้านี้ แต่อายุที่ถัดจากนั้นแทบจะไม่มี กลองเสียงเป็นการละเล่นที่ไม่มีผลกำไรไม่เหมือนกับกลองยาว ซึ่งกลองเสียงนั้น รางวัลให้ขึ้นอยู่กับการแข่งขัน โดยท่านมองว่า กลองเสียงนั้นมีการลงทุนที่สูง ค่าตอบแทนต่ำ สำหรับการจัดการประกวดกลองเสียง พบว่าคนที่เข้าร่วมก็ยังคงเป็นคนเดิมที่เป็นกลุ่ม

ที่เข้าร่วมแข่งขันเท่านั้น ซึ่งมีกลุ่มเด็กแค่ประมาณ 5 - 10 เปอร์เซนต์ของผู้เข้าร่วมงานทั้งหมด

แนวทางของผู้จัดการแข่งขันกลองเสียง มีความคาดหวังที่จะให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จึงกำหนดไว้ในเกณฑ์การแข่งขัน โดยให้ทุกทีมที่จะเข้าร่วมการแข่งขันจะต้องมีเด็กและเยาวชน เข้าร่วมอยู่ในทีมด้วย เพื่อให้การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมนี้ลดความห่างของช่องว่างระหว่างวัยระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ แต่ปัญหาอุปสรรคก็คือเด็กมีผลกำลังไม่เพียงพอที่จะเข้าร่วมการแข่งขันในระดับความเป็นผู้ใหญ่ จึงทำหน้าที่เพียงการทดสอบกลอง รอบแรกของการแข่งขัน

พระอาจารย์อุดุล กล่าวว่า สถานศึกษาควรมีนโยบายในเรื่องของการศึกษา แนวทางการจัดการศึกษาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีความชัดเจน เช่นการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น หรือสถานศึกษา ควรตั้งกลุ่มตั้งชมรมแต่ไม่เห็นด้วยกับการตั้งพิพิธภัณฑ์เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต โดยมีความเห็นว่าไม่มีประโยชน์ แต่การตั้งกลุ่มหรือตั้งชมรม จะทำให้มีทิศทางนโยบายในการที่จะศึกษา สนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหลักสูตร ให้มีการใช้ท้องถิ่น เข้าไปใช้ในการจัดการการศึกษา อาจารย์ดูมองว่าการที่ครูผู้สอนไม่นำเอาความรู้ในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนทำให้เด็กขาดความเข้าใจความเป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งการสนับสนุนการจัดการศึกษาถือว่าสถานศึกษาจะต้องเป็นธุระ เป็นภาระในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน ส่งเสริมให้แหล่งเรียนรู้ สถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พระอาจารย์ยกตัวอย่างอำเภอคำม่วงในชุมชนบ้านโนน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชน โดยกลุ่มมีบทบาทในการรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ทำกิจกรรมเด็กและเยาวชนมีบทบาท ในการเข้าร่วมการประชุม สามารถที่มีการออกแบบในการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตน โดยสามารถให้เด็ก เยาวชนเป็นผู้ดำเนินงานกิจกรรมในท้องถิ่น โดยมอบหมายให้เยาวชนในท้องถิ่นมีบทบาทในการรับผิดชอบกิจกรรมที่สำคัญของชุมชน เช่นการกิจกรรมสอยดาว การถวายของให้กับพระ การทำหน้าที่ปฎิคม ทำงานเอกสาร การแสดงดนตรีพื้นบ้าน กระทั่งการจัดการแสดงวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมที่มีความน่าสนใจและมีการถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ด้านการละเล่นกลองเสียง ในอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ การสืบทอดและการเรียนรู้ เกิดจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ก่อให้เกิดการสนับสนุนสืบทอดภูมิปัญญาอย่างมีระบบแบบแผน ผู้ถ่ายทอดได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ

ความศรัทธา เฉพาะกลุ่ม ยังไม่ลงไปสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนเท่าที่ควร การถ่ายทอด ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้คนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วม สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เด็กและเยาวชนอย่างมีระบบ มีผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ ผู้มีหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ เข้ามาระดมความคิด แสวงหารูปแบบ วิธีการที่จะอนุรักษ์และถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง

กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาได้กำหนดนโยบายด้านการถ่ายทอด อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดเป็น ระเบียบแนวปฏิบัติ แต่สถานศึกษาควรดำเนินการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสามารถใช้เวลาเรียนของชุมชน เป็นฐานในการจัดการเรียนการสอนอย่างแท้จริง

4.4.2 การใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

4.4.2.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์ตามสถิติที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)

S.D. แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.4.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออก เป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 สอบถามสภาพแหล่งเรียนรู้การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-end)

4.4.2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นการวิเคราะห์สถานภาพของข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏผลดังตาราง 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ระดับการศึกษา		
1.1 ปริญญาตรี	115	60.53
1.2 สูงกว่าปริญญาตรี	75	39.47
2. สาขาวิชาที่จบ		
2.1 สาขาสังคมศึกษา	154	81.05
2.2 สาขาวิชาด้านอื่นๆ	36	18.95
3. ประสบการณ์ในการสอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ฯ		
3.1 ประสบการณ์ในการสอน ต่ำกว่า 1 ปี-5 ปี	52	27.37
3.2 ประสบการณ์ในการสอน 6-10 ปี	46	24.21
3.3 ประสบการณ์ในการสอน 11-15 ปี	41	21.58
3.4 ประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 15 ปี ขึ้นไป	51	26.84

ตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 190 คน เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษา เป็นครูผู้สอนสังคมศึกษา ที่จบปริญญาตรี จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 60.53 สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 39.47 เมื่อจำแนกตามสาขาวิชาที่จบพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจบสาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 81.05 ผู้ตอบแบบสอบถามจบจากสาขาวิชาอื่น จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 18.95 เมื่อจำแนกประสบการณ์ในการสอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีประสบการณ์ในการสอน ต่ำกว่า 1 ปี-5 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 27.37 ผู้ตอบแบบสอบถามมีประสบการณ์ในการสอน 6-10 ปี จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 24.21 ผู้ตอบแบบสอบถามมีประสบการณ์ในการสอน 11-15 ปี จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 21.58 ผู้ตอบแบบสอบถามมีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 15 ปี ขึ้นไป จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 26.84

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้
แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
ปรากฏผลดังตาราง 4.2-4.6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา
โดยรวมและรายด้าน

ด้าน	สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	อันดับที่
1	ประเภทบุคคล	3.56	0.61	มาก	3
2	ประเภททรัพยากรธรรมชาติ	3.35	0.86	ปานกลาง	4
3	ประเภทกิจกรรมทางสังคม	3.57	0.73	มาก	2
4	ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น	3.71	0.77	มาก	1
รวม		3.55	0.74	มาก	

จากตาราง 4.2 พบว่าสภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ของ
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมอยู่ใน
ระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ประเภท และ
อยู่ในระดับปานกลาง 1 ประเภท โดยเรียงลำดับจากประเภทที่มีค่าเฉลี่ยสูงไปหาต่ำ ได้ดังนี้ ประเภทสิ่งที่มี
มนุษย์สร้างขึ้น ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.77), ประเภทกิจกรรมทางสังคม ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.73), ประเภท
บุคคล ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.61), ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = 0.86) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา

ประเภทบุคคล

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้กับผู้นำท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน ศิลปิน พระสงฆ์ เกษตรกร	3.63	0.76	มาก
2. สถานศึกษาเชิญวิทยากรหรือผู้มีความรู้มาสอนหรือมาให้ความรู้แก่นักเรียน	3.93	0.87	มาก
3. สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ไปศึกษาการประกอบอาชีพของคนในชุมชน	3.35	0.97	ปานกลาง
4. สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ได้เข้าร่วมการอบรมจากวิทยากร ในค่ายวิชาการ/ค่ายพัฒนาทักษะต่างๆ	3.90	0.86	มาก
5. สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ได้เรียนรู้การเมืองการปกครอง จากผู้นำท้องถิ่น	3.34	1.00	ปานกลาง
6. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าประวัติและผลงานของบุคคลในท้องถิ่นหรือชุมชนที่นักเรียนชื่นชอบ	3.71	0.96	มาก
7. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในท้องถิ่น	3.33	0.86	ปานกลาง
8. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้งานหัตถกรรมท้องถิ่นจากคนในชุมชน	3.33	0.93	ปานกลาง
9. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาประวัติศาสตร์/วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น	3.56	1.05	มาก
เฉลี่ยรวม	3.56	0.61	มาก

จากตาราง 4.3 พบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ประเภทบุคคล ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเภทบุคคล โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก 5 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ โดยข้อที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

สถานศึกษาเชิงวิทยากรหรือผู้มีความรู้มาสอนหรือมาให้ความรู้แก่นักเรียน ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.87) รองลงมาคือ ข้อที่ 4 สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ได้เข้าร่วมการอบรมจากวิทยากร ในค่ายวิชาการ/ค่าย พัฒนาทักษะต่างๆ ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.86) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ 7 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.33$, S.D. = 0.86) และข้อที่ 8 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้งานหัตถกรรมท้องถิ่นจากคนในชุมชน ($\bar{X} = 3.33$, S.D. = 0.93)

ตารางที่ 4.4 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา

ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทัศนศึกษาและสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในท้องถิ่น	3.71	1.12	มาก
2. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้สำรวจพันธุ์ไม้และประโยชน์ของพันธุ์ไม้ในชุมชน	3.26	0.99	ปานกลาง
3. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมรณรงค์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3.87	1.06	มาก
4. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัว	3.09	1.16	ปานกลาง
5. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมปลูกผักสวนครัว	3.04	1.14	ปานกลาง
6. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ/ป่าชุมชนของที่มี	3.15	1.07	ปานกลาง
7. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนศึกษาสมุนไพร ที่สามารถนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน	3.33	1.07	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.35	0.86	ปานกลาง

จากตาราง 4.4 พบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเภททรัพยากรธรรมชาติ โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$,

S.D. = 0.86) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก 2 ข้อ และอยู่ในระดับปานกลาง 5 ข้อ โดยข้อที่ 2 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สถานศึกษาเชิญวิทยากรหรือผู้มีความรู้มาสอนหรือมาให้ความรู้แก่นักเรียน ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.87) รองลงมาคือ ข้อที่ 4 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เข้าร่วมการอบรมจากวิทยากรในค่ายวิชาการ/ค่ายพัฒนาทักษะต่างๆ ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.86) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ 7 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทำโครงการ/รายงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.33$, S.D. = 0.86) และข้อที่ 8 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้งานหัตถกรรมท้องถิ่นจากคนในชุมชน ($\bar{X} = 3.33$, S.D. = 0.93)

ตารางที่ 4.5 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา

ประเภทกิจกรรมทางสังคม

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น	3.75	1.04	มาก
2. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ชมการละเล่น/ศิลปะการแสดง/กีฬา ที่บ้าน ของคนในท้องถิ่น	3.57	1.15	มาก
3. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำพานบายศรีสู่ขวัญ	3.68	1.02	มาก
4. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ความเชื่อ/ประเพณี/พิธีกรรม ของคนในท้องถิ่น	3.93	0.91	มาก
5. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาภาษาถิ่น/คำผญา ในท้องถิ่น	3.72	1.00	มาก
6. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาการทอ/การตัดเย็บชุดประจำ ท้องถิ่น	3.09	1.21	ปานกลาง
7. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาดำเนินการ/วรรณกรรม/เรื่องเล่า/ นิทาน ดั้งเดิมจากคนในท้องถิ่น	3.33	1.02	ปานกลาง
8. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และเรียนรู้ การประดิษฐ์เครื่องดนตรีพื้นบ้าน	3.56	1.11	มาก
เฉลี่ยรวม	3.57	0.73	มาก

จากตาราง 4.5 พบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ประเภทกิจกรรมทางสังคม ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเภทกิจกรรมวัฒนธรรม โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.73) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก 6 ข้อ อยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ โดยข้อที่ 4 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ความเชื่อ/ประเพณี/พิธีกรรม คนในท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.91) รองลงมาคือ ข้อที่ 1 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = 1.04) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ 6 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาการทอ/การตัดเย็บชุดประจำท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.09$, S.D. = 1.21)

ตารางที่ 4.6 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์/ โบราณสถาน/พิพิธภัณฑ์	3.81	0.96	มาก
2. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนเข้าค่ายปฏิบัติธรรม	3.87	1.04	มาก
3. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาและฝึกประสบการณ์ในหน่วยงาน ภาครัฐและเอกชนหรือสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ตลาดสด ร้านค้า และอื่น ๆ	3.43	1.16	ปานกลาง
4. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	3.57	1.05	มาก
5. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางนันทนาการ	3.82	0.96	มาก
6. สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาเรื่อง ธนาคาร กองทุนและธุรกิจชุมชน	3.77	0.94	มาก
เฉลี่ยรวม	3.71	0.77	มาก

จากตาราง 4.6 พบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้แหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเภทกิจกรรมทางสังคม โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = 0.77) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมาก 5 ข้อ อยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ โดยข้อที่ 2 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนเข้าค่ายปฏิบัติธรรม ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 1.04) รองลงมาคือ ข้อที่ 5 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางนันทนาการ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.96) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อที่ 3 สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาและฝึกประสบการณ์ในหน่วยงานรัฐและเอกชน หรือสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ตลาดสด ร้านค้า และอื่น ๆ ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 1.16)

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาการจัดการการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้สังคมศึกษา ของสถานศึกษาผู้วิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 14 คน มีดังนี้

1.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางที่น่าสนใจว่า สถานศึกษานำบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านที่สามารถถ่ายทอดความรู้ แนวคิด หลักการ วิธีการปฏิบัติ และให้คำปรึกษามาใช้ในสถานศึกษา

1.1.1 การใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ควรยึดความสนใจ ใฝ่รู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.1.2 การเลือกแหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.1.3 บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรสร้างบรรยากาศ กระตุ้นความน่าสนใจ ระหว่างผู้เรียนรู้ และผู้ถ่ายทอดอย่างเป็นกันเอง

1.1.4 บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

1.1.5 บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรใช้รูปแบบการถ่ายทอด องค์ความรู้ที่หลากหลาย

(ชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา “กรป.กลางอุบลรัตน์” ได้เสนอแนวทางการพัฒนาว่า “สถานศึกษา ควรให้ความสำคัญ พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถได้เข้าถึงการจัดการเรียนรู้ จากบุคคลในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอด ประสบการณ์ ภาครัฐควรจัดสวัสดิการและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล...”

(ชูชัย ประทุมพันธ์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2561)

ในขณะที่ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ไว้ว่า “สถานศึกษาควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น และบริบทของสถานศึกษา สถานศึกษาควรเลือกบุคคลในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อลดค่าใช้จ่าย การเดินทาง เช่น ปราชญ์ชุมชน พ่อฮักแม่ฮัก พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สามารถที่จะให้ความรู้ในด้านที่ถนัดของตนเองได้...”

(นฤมล ธรรมประชา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

อนึ่ง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ประธานหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ว่า “แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านบุคคล สถานศึกษาต้องแสวงหาบุคคล ปราชญ์ ผู้นำท้องถิ่น และบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียน รวบรวมข้อมูล โดยครูสามารถที่จะให้เด็กศึกษาหาความรู้ทางแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้ในท้องถิ่นของตนเอง”

(ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี ได้ให้แนวทางการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “วิทยากร ประชาชน ชุมชน พระสงฆ์ ต้องมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับใช้เทคโนโลยี หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนานักเรียน โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา จึงควรให้ความสำคัญในการพัฒนาแหล่งเรียน และใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน...”

(ศิริพร ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

ประธานศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวถึงแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หลุมพอเพียงว่า “เริ่มมีโรงเรียนที่อยากให้เข้าไปบรรยาย ที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยเริ่มจะมีโรงเรียนที่มีความต้องการโรงทดลองจริง เช่น เรียนการตลาด คณิตศาสตร์ เรียนสังคม มาทดลองทำ หลุมพอเพียง หรือเรียนเกษตรก็จะเป็นเกษตรแบบหลุมพอเพียง เช่น โรงเรียนเหล่าประชาอุทิศ อำเภอน้ำโสม จังหวัดมุกดาหาร เมื่อปีที่แล้ว มาแล้วไม่ต้องมาบ่อยไม่ต้องมาอีก และไปทำสิ่งนั้นให้ดี นอกจากเรียนเรื่องหลุมพอเพียงแล้ว ก็จะมีโรงเรียนอื่นๆ ในจังหวัดกาฬสินธุ์ มาเรียนเรื่องคุณธรรม จริยธรรม...”

(พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2563)

ศิลปินแห่งชาติ กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ผ้าไหมแพรวาว่า “แหล่งเรียนรู้ มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน หลักสูตรท้องถิ่น เป็นสิ่งที่จำเป็นสามารถให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าใจและลงมือปฏิบัติ เช่น การทอผ้าไหมแพรวาก็จะสามารถทำให้เกิดการอนุรักษ์รักษาสমบัติของปู่ย่าตายายได้...”

(คำสอน สระทอง, สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2563)

ครูผู้สอนสังคมศึกษา ได้ให้แนวทางการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นผู้มีองค์ความรู้เฉพาะ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่าการหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ต เพราะสามารถทำให้นักเรียนได้พบกับบุคคลจริง ได้รับการถ่ายทอดจากประสบการณ์โดยตรง สถานศึกษาควรให้ความสำคัญและจัดการกับข้อจำกัดในการเรียนรู้ เช่น

ปัญหาด้านระยะเวลา ปัญหาด้านงบประมาณ ควรจัดโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อนักเรียน หากมีข้อจำกัดมากควรเลือกให้แหล่งเรียนรู้ภายในท้องถิ่น ใกล้หมู่บ้าน หรือ ณ ที่ตั้งของสถานศึกษา”

(ลภัสพร โคตรโสภา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2563)

1.2 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางให้สถานศึกษานำทรัพยากรธรรมชาติ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สถานศึกษาควรสนับสนุนให้มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและบริบทของสถานศึกษา (1) สถานศึกษาควรสนับสนุนกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา (2) สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้กับสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยสามารถค้นหาประสบการณ์ได้จากการเลือกเรียนรู้ โดยธรรมชาติ (3) สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้โดยการนำแหล่งเรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ผู้เรียนสามารถสรุปประเด็นต่อแหล่งเรียนรู้ เช่น สภาพปัญหา/สาเหตุของปัญหา/ผลกระทบของปัญหา/แนวทางการแก้ไข เป็นต้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (ชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา “กรป.กลางอุปลัมภ์” กล่าวว่า “สถานศึกษาควรมีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เส้นทางธรรมชาติ พันธุ์ไม้ พืชท้องถิ่น เป็นต้น...”

(ชูชัย ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2561)

ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ไว้ว่า “สถานศึกษาควรเลือกแหล่งเรียนรู้ทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ ปลอดภัย ใกล้กับสถานศึกษา หรือสามารถที่จะเรียนรู้ในโรงเรียนของตนเองได้ เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจาก พระราชดำริฯ หรือ “สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน”

(นฤมล ธรรมประชา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ประธานหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กล่าวว่า “แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สถานศึกษาต้องผลักดัน ส่งเสริม กระตุ้นให้หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น NGO ภาคเอกชน สถานศึกษา ต้องเห็นความสำคัญทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเป็นฐานการเรียนรู้...”

(ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี กล่าวว่า “สำหรับแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ค่อนข้างขาดแคลน ครูผู้สอนไม่ค่อยเลือกมาใช้เท่าที่ควร อาจเกิดจากที่ขาดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติที่สำคัญ ขาดคน ขาดงบประมาณ เฉพาะสถานศึกษาควรเลือกใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากสถานที่ภายในโรงเรียน เช่น ป่าชุมชนในท้องถิ่นใกล้บ้าน สวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน เป็นต้น...”

(ศิริพร ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

คณะกรรมการป่าชุมชน กล่าวว่า “สถานศึกษามีความจำเป็นและถือว่าเป็นประโยชน์โดยตรง สามารถสัมผัสได้กับแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ที่เป็นของจริง ชัดเจน ที่สามารถสัมผัสได้จากสังคมชนบท ป่าชุมชนสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยสามารถศึกษาพืชสมุนไพร ความหลากหลายของชีวภาพที่มีความสมบัติ เช่น พันธุ์ไม้ ของป่า น้ำตก สัตว์ป่า เป็นต้น...”

(พร อัฐนาค, สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2563)

สำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษา ได้ให้แนวทางการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “จังหวัดกาฬสินธุ์ มีแหล่งเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่น่าสนใจ สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ ในเรื่องของลักษณะทางภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำ ภูมิปัญญา เศรษฐกิจ การประมง ของป่า ซึ่งผู้สอนสามารถใช้เป็นสถานที่ในการเชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอน ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นได้...”

(ลภัสพร โคตรโสภา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

1.3 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ในการจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษา

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาไว้ว่า “เขตพื้นที่และสถานศึกษา ต้องจัดระบบการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนา ระบบข้อมูล ตลอดจนเรื่องงบประมาณ...”

(ชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ไว้ว่าสถานศึกษาควรเลือกแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาอยู่มากมาย เช่น พิพิธภัณฑ์สิรินธร พระธาตุยาคู ฮูปแต้ม เป็นต้น ครูผู้สอนสามารถสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ ในหลากหลายรูปแบบ เช่น รายงาน โครงการ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ...”

(นฤมล ธรรมประชา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา “กรป.กลางอุบลรัตน์” กล่าวว่า หน่วยงานของรัฐต้องมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น มีการพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืน ครูผู้สอนสังคมศึกษาสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พัฒนาเป็นโครงการการศึกษาของแหล่งเรียนรู้ได้...”

(ชูชัย ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2561)

ประธานสาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้สรุปว่าแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กรมศิลปากรต้องส่งเสริมและดูแลแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยการบูรณะ ฟื้นฟู เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง เน้นจิตใจ คุณค่า ที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม และสามารถที่จะให้นักเรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน...”

(ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี กล่าวว่า “กิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สร้างใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เช่น การเขียนเรียงความ โครงการประวัติศาสตร์ สมุดเล่มเล็ก เป็นต้น ฉะนั้นการศึกษาเรียนรู้ช่วยทำให้นักเรียน เห็นคุณค่าและความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจและสามารถถ่ายทอดความรู้สู่สังคมได้...”

(ศิริพร ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

นักธรณีวิทยาชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สิรินธร กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่า “ครูผู้สอนสามารถนำนักเรียนมาศึกษาแหล่งเรียนในท้องถิ่นของเราได้ ในมุมมองของเราปัจจุบันพบว่าน้อยเกินไป การศึกษาหรือหน่วยงานควบคุมดูแลการเรียนการสอนมัธยมจังหวัดกาฬสินธุ์ ควรส่งเสริมให้ใช้แหล่งเรียนรู้ศึกษาทั้งทางด้านสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ เป็นต้น จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ ให้คุ้มกับการลงทุนของรัฐ 400 กว่าล้าน ที่นี้มีความพร้อมที่จะสนับสนุนความรู้และวิชาการให้กับนักเรียน...”

(พรเพ็ญ จันทสิทธิ์, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2563)

สำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษา ได้ให้แนวทางการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “จังหวัดกาฬสินธุ์ มีแหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยเก่าและสมัยใหม่ สำหรับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน ควรได้รับการบูรณะหรือสร้างพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์การเรียนรู้ที่ครบวงจร สามารถเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลอย่างดี มีวิทยากรประจำที่มีองค์ความรู้ในการถ่ายทอด เป็นแหล่งข้อมูลที่นักเรียน นักศึกษา และประชาชน สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่าย...”

(ลภัสพร โคตรโสภา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2563)

1.4 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ทางสังคมแสดงถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ วิถีชุมชนที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีต ไว้ดังนี้

(1) สถานศึกษาควรสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม ที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้

และตรงกับมาตรฐานการเรียนรู้ (2) สถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดการเรียนรู้โดยการรวบรวมเอกสารจัดทำเอกสาร คู่มือสำหรับการเผยแพร่กิจกรรมทางสังคม (3) สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้สามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม (4) สถานศึกษาควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครู/นักเรียนใช้แหล่งเรียนรู้

(ชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ประธานสาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้สรุปว่าแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสังคม ครูและผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและให้ความสำคัญในแหล่งเรียนรู้ ประเภทกิจกรรมทางสังคมโดยสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเกิดนวัตกรรมในการใช้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นมาสร้างรายได้แก่นักเรียน เช่น ผ้าไหมแพรวา ผ้าขาวม้า...”

(ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคูพัฒนา “กรป.กลางอุบลรัตน์” สถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมทางสังคม ในวันสังคมของชุมชน เกิดเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ประชาสัมพันธ์ให้เกิดเป็นภาพลักษณ์ของชุมชน...”

(ชูชัย ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2561)

ศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ไว้ว่าสถานศึกษาควรเลือกแหล่งเรียนรู้ทางสังคม สามารถเกิดขึ้นได้ในท้องถิ่นของนักเรียนเอง เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การสู่ขวัญของบ้านต้อน ประเพณีการละเล่นต่างๆ ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับนักเรียน...”

(นฤมล ธรรมประชา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2561)

นางศิริพร ประทุมจันทร์ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี กล่าวว่า “กิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ถือได้ว่ามีความสมบูรณ์และเกิดการใช้ได้เสมอ

เช่นการเข้าร่วมกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ภาษา การละเล่น สามารถใช้วิธีการเรียนรู้ ด้วยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และช่วยการอนุรักษ์สืบสานประเพณีอันดีงาม...”

(ศิริพร ประทุมจันทร์, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

พระอาจารย์อุบล อคฺคธมฺโม ผู้เชี่ยวชาญด้านกลองเสียง กล่าวว่า “สถานศึกษาควรมีนโยบาย ในเรื่องของการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีความชัดเจน เช่น การกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นหรือสถานศึกษา ควรตั้งกลุ่มตั้งชมรมแต่ไม่เห็นด้วยกับการตั้งพิพิธภัณฑสถานเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต โดยมีความเห็นว่าไม่มีประโยชน์ แต่การตั้งกลุ่มหรือตั้งชมรม จะทำให้มีทิศทางนโยบายในการที่จะศึกษาสนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหลักสูตรให้มีการใช้ท้องถิ่น เข้าไปใช้ในการจัดการการศึกษา อาจารย์ดูมองว่าการที่ครูผู้สอนไม่ได้นำเอาความรู้ในท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนทำให้เด็กขาดความเข้าใจความเป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งการสนับสนุนการจัดการศึกษาถือว่าสถานศึกษาจะต้องเป็นธุระ เป็นภาระในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน ส่งเสริมให้แหล่งเรียนรู้สถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน...”

(พระอาจารย์อุบล อคฺคธมฺโม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2563)

ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่ง กล่าวว่า “อยากให้อาจารย์ พานักเรียนศึกษาเรียนรู้หมู่บ้าน และแหล่งท่องเที่ยว ป่าชุมชน ในชุมชนบ้านโคกโก่งมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย นักเรียนจะได้เห็นมุมมองหลาย ๆ อย่าง เช่น เรื่องต้นไม้ พันธุ์พืช พันธุ์ไม้ ก็จะได้ความรู้เพิ่มเข้าไปอีก หากเรียนเฉพาะในห้องเรียนก็จะไม่รู้เท่ากับการมาเห็นด้วยตา มาสัมผัสด้วยมือ...”

(สมบัติ สมสวย, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2563)

สำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษา ได้ให้แนวทางการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่า “วัฒนธรรมคือสิ่งที่เจริญงอกงามของมนุษย์ ไม่ว่าจะภาษา การแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะสามารถทำให้นักเรียนเกิดทักษะ กระบวนการในการเรียนรู้ การนำไปใช้และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี เพราะการเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง”

(ลภัสพร โคตรโสภา, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2563)

ตารางที่ 4.7 สรุปแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาของสถานศึกษา

ประเภทแหล่งเรียนรู้	กลุ่มบุคคล	แนวทางการจัดการเรียนรู้
บุคคล บุคคล	กลุ่มสาย การศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ควรยึดความสนใจ ใฝ่รู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ 2. การเลือกใช้แหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3. บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรสร้างบรรยากาศ กระตุ้นความน่าสนใจ ระหว่างผู้เรียนรู้ และผู้ถ่ายทอด อย่างเป็นกันเอง 4. บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ 5. บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรใช้รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลาย และมีพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เข้าถึงนักเรียนมากขึ้น 6. ส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถได้เข้าถึงการจัดการเรียนรู้ จากบุคคลในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ภาคีรัฐควรจัดสวัสดิการและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล 7. เลือกแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น และบริบทของสถานศึกษา สถานศึกษาควรเลือกบุคคลในท้องถิ่นของตัวเอง เพื่อลดค่าใช้จ่ายการเดินทาง เช่น ปราชญ์ชุมชน พ่อฮักแม่ฮัก พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สามารถที่จะให้ความรู้ในด้านที่ถนัดของตนเองได้
	กลุ่มผู้บริหาร แหล่งเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบรรยายจากแหล่งเรียนรู้จริง ที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้ เช่น เศรษฐศาสตร์ คณิตศาสตร์ เรียนสังคม มาทดลองทำหลุมพองเพียงหรือเรียนเกษตรก็จะเป็นเกษตรแบบหลุมพองเพียงและการนำหลักธรรมทางศาสนา ไปช่วยในการเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

(ต่อ)

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเภทแหล่ง เรียนรู้	กลุ่มบุคคล	แนวทางการจัดการเรียนรู้
บุคคล บุคคล	กลุ่มผู้บริหาร แหล่งเรียนรู้	2. แหล่งเรียนรู้ มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน หลักสูตรท่องถิ่น เป็นสิ่งที่จำเป็น สามารถให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าใจและลงมือปฏิบัติ เช่น การทอผ้าไหมแพรวา ก็จะสามารถทำให้เกิดการอนุรักษ์รักษาสมบัติของปูย่าตายายได้
ทรัพยากรธรรมชาติ	กลุ่มสาย การศึกษา	1. สถานศึกษาควรสนับสนุนและกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา 2. สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้กับสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยสามารถค้นหาประสบการณ์ได้จากการเลือกเรียนรู้ โดยธรรมชาติ 3. สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้โดยการนำแหล่งเรียนรู้จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ผู้เรียนสามารถสรุปประเด็นต่อแหล่งเรียนรู้ เช่น สภาพปัญหา/สาเหตุของปัญหา/ผลกระทบของปัญหา/แนวทางการแก้ไข เป็นต้น 4. สถานศึกษาต้องผลักดัน ส่งเสริม กระตุ้นให้หน่วยงานราชการ องค์กรส่วนท้องถิ่น NGO ภาคเอกชน สถานศึกษา ต้องเห็นความสำคัญทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเป็นฐานการเรียนรู้
	กลุ่มผู้บริหาร แหล่งเรียนรู้	1. สถานศึกษามีความจำเป็นและถือว่าเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถสัมผัสได้กับแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ที่เป็นของจริง ชัดเจน ที่สามารถสัมผัสได้จากสังคมชนบท ป่าชุมชน สามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยสามารถศึกษาพืชสมุนไพรและความหลากหลายของชีวภาพที่มีความสมบัติ เช่น พันธุ์ไม้ ของป่า น้ำตก สัตว์ป่า เป็นต้น

(ต่อ)

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเภทแหล่งเรียนรู้	กลุ่มบุคคล	แนวทางการจัดการเรียนรู้
สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น	กลุ่มสายการศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ต้องจัดระบบการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนา ระบบข้อมูล ตลอดจนเรื่องงบประมาณ 2. ควรเลือกแหล่งเรียนรู้และครูผู้สอนสามารถสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ ในหลากหลายรูปแบบ เช่น รายงาน โครงการงาน ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ 3. หน่วยงานของรัฐต้องมีบทบาทสำคัญ ในการอนุรักษ์และดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น มีการพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืน ครูผู้สอนสังคมศึกษาสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ เช่น กรมศิลปากรต้องส่งเสริมและดูแลแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยการบูรณะ ฟื้นฟู เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง เน้นจิตใจ คุณค่าที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม และสามารถที่จะให้นักเรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
กิจกรรมทางสังคม	กลุ่มผู้บริหารแหล่งเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> 1. การศึกษาหรือหน่วยงานควบคุมดูแลการเรียนการสอนมัธยมจังหวัดกาฬสินธุ์ ควรส่งเสริมให้ใช้แหล่งเรียนรู้ศึกษาทั้งทางด้านสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ เป็นต้น ให้ค้ำกับการสร้างของรัฐบาล
	กลุ่มสายการศึกษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. สถานศึกษาควรสำรวจและเลือกแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคม ที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ และตรงกับมาตรฐานการเรียนรู้ 2. สถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดการเรียนรู้โดยการรวบรวมเอกสารจัดทำเอกสาร คู่มือสำหรับการเผยแพร่กิจกรรมทางสังคม 3. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้สามารถ เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเกิดนวัตกรรมในการใช้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นมาสร้างรายได้แก่นักเรียน เช่น ผ้าไหมแพรวา ผ้าขาวม้า เป็นต้น

(ต่อ)

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ประเภทแหล่ง เรียนรู้	กลุ่มบุคคล	แนวทางการจัดการเรียนรู้
กิจกรรมทางสังคม (ต่อ)	กลุ่มผู้บริหาร แหล่งเรียนรู้	<p>4. สถานศึกษาควรส่งเสริมสนับสนุน ให้ครู/นักเรียนใช้แหล่งเรียนรู้หรือ สร้างพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้</p> <p>5. สนับสนุนการใช้แหล่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา โครงการประวัติศาสตร์ สมุดเล่มเล็ก เป็นต้น ฉะนั้นการศึกษาเรียนรู้ช่วยทำให้นักเรียน เห็น คุณค่าและความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจและ สามารถถ่ายทอดความรู้สู่สังคมได้”</p> <p>1. สถานศึกษาควรมีนโยบาย ในเรื่องของการศึกษาแนวทางการจัด การศึกษาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีความชัดเจน เช่นการกำหนดเป็น หลักสูตรท้องถิ่นหรือสถานศึกษา ควรตั้งกลุ่มตั้งชมรมสนับสนุนการ เรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ กำหนดหลักสูตรให้มีการใช้ท้องถิ่น เข้าไปใช้ในการจัดการการศึกษา 2. ครูผู้สอน ควรพานักเรียนศึกษาเรียนรู้หมู่บ้าน และแหล่งท่องเที่ยว ป่าชุมชน ในชุมชนบ้านโคกโก่งมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย นักเรียนจะ ได้เห็นมุมมองหลายอย่าง เช่น วัฒนธรรมเรื่องต้นไม้ พันธุ์พืช พันธุ์ ไม้ ก็จะได้ความรู้เพิ่มเข้าไปอีก หากเรียนเฉพาะในห้องเรียนก็จะไม่รู้ เท่ากับการมาเห็นด้วยตา มาสัมผัสด้วยมือ</p>

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. สรุป
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

5.1.1 สภาพและการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 (จังหวัดกาฬสินธุ์)

จากการศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจ ดังนี้

5.1.1.1 สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทบุคคล

1) สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย เจ้าอาวาสวัดป่านาจา ตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง ศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ สภาพแหล่งเรียนรู้ มีจุดเด่นคือ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์มีความมั่นคง สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านคุณธรรมจริยธรรม และสร้างนวัตกรรมหลุมพอเพียง ที่ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการบรรยาย จนฝึกปฏิบัติ มีอาคารฝึกอบรม

แปลงสาธิต ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการกระตุ้นในการเรียน แหล่งเรียนมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง มีทรัพยากร และมีการพัฒนาแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างมีคุณ

2) สภาพแหล่งเรียนรู้ นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ สาขาประณีตศิลป์-ทอผ้า จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างแพร่หลาย สามารถสร้างผู้สืบสานครุภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าให้แก่นักเรียน นิสิตนักศึกษาผู้สนใจ ทั้งในรูปแบบการบรรยาย การทำโครงงานประวัติศาสตร์ การทำรายงาน ลักษณะเด่นของแหล่งเรียนรู้นี้ ผู้ศึกษาสามารถที่จะเรียนรู้โดยตรงกับวิทยากร ซึ่งถือเป็นผู้ผลักดันให้เรื่องผ้าไหมแพรวา เป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่นักเรียน ได้ฝึกประสบการณ์ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เป็นหนึ่งในหลักสูตรสาระท้องถิ่น นอกจากนี้บริบทของชุมชนยังมีสถานที่ให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะได้รับความประสบการณ์ตรงจากการจัดการเรียนรู้

5.1.1.2 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

1) สภาพแหล่งเรียนรู้ เชื้อนลำปาวจากการศึกษาพบว่าเชื้อนลำปาว เป็นแหล่งเรียนรู้มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน สามารถสร้างเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่นำมาใช้ เช่น ลอบ ไซ สุ่ม และเบ็ด ชุมชนที่อยู่โดยรอบเชื้อนลำปาว จุดเด่นแหล่งเรียนรู้แห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อม เพราะเป็นแหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีหน่วยงานของรัฐกำกับติดตามการทำงาน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในบริบทของเชื้อนลำปาว จึงมีหน่วยงานที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น สถานีพัฒนาการส่งเสริม การอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ สร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม ทั้งด้านวิถีชีวิต การประมง สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ เป็นต้น

2) สภาพแหล่งเรียนรู้วนอุทยานน้ำตกตาดสูง ตั้งอยู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ กำกับดูแลโดยสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 8 (ขอนแก่น) อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงดำนแย้ เนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่ กรมป่าไม้ได้ประกาศจัดตั้งเป็นวนอุทยานเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2539 สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ จุดเด่นของวนอุทยานน้ำตกตาดสูง ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรและชีวภาพ

พันธุ์ไม้ พันธุ์สมุนไพร มีหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลรวมกับคณะกรรมการชุมชน มีเจ้าหน้าที่วนอุทยาน หมอสมุนไพร ปรากฏชาวบ้าน เป็นผู้คอยสนับสนุนข้อมูล ซึ่งสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่ องค์ความรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และมีการพัฒนาแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างต่อเนื่อง

5.1.1.3 สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของ สถานศึกษา ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

1) สภาพแหล่งเรียนรู้ พระธาตุยาคู และเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นโบราณสถาน ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ได้รับความนิยม เป็นอย่างสูง จนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐทั้งในจังหวัดกาฬสินธุ์ และในระดับประเทศ รวมไปถึงหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ให้เป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ในการจัดงานสำคัญทาง พระพุทธศาสนาอีกด้วย อาทิ งานมาฆปุรณิมา ทวารวดีมิ่งกล้า เมืองฟ้าแดดสงยาง และงานวิสาขปุณณมี ประเพณีสงกรานต์ พระธาตุยาคูเป็นสถาปัตยกรรมก่อสร้างแบบทวารวดี จุดเด่นแหล่งเรียนรู้ เป็นโบราณสถานที่มีความสมบูรณ์มีการบูรณะอยู่ตลอดมีหน่วยงานราชการส่งเสริมบำรุงรักษามีประชาชน ในท้องถิ่นสร้างแหล่งเรียนรู้โดยชุมชน แหล่งเรียนรู้จึงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่ องค์ความรู้ อย่างสม่ำเสมอ

2) สภาพแหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานและแหล่งชูดพบซากไดโนเสาร์ ตั้งอยู่เลขที่ 200 หมู่ที่ 11 ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภท สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น พิพิธภัณฑสถาน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชื่อเสียง มีความสมบูรณ์ มีหน่วยงานของรัฐ กำกับดูแลอยู่ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่ องค์ความรู้ อย่างสม่ำเสมอ และมีการพัฒนา แนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ อย่างต่อเนื่อง แหล่งเรียนรู้แห่งนี้ สังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความพร้อมมีจุดเด่นเป็นพิพิธภัณฑสถานเกี่ยวกับทางด้านธรณีวิทยา ไดโนเสาร์ที่สมบูรณ์ที่สุดในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พิพิธภัณฑสถาน ส่วนใหญ่จะเน้นเนื้อหาไป ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็สามารถเชื่อมโยงบูรณาการกับวิชาการทางสังคมศึกษา เช่น การมีส่วนร่วม กับชุมชน การจัดการบริหารจัดการในการพัฒนาชุมชนร่วมกับพิพิธภัณฑสถาน สภาพของแหล่งเรียนรู้ปัจจุบัน โดยการ กำกับดูแลของรัฐบาล พิพิธภัณฑสถานมีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเรียนรู้ทางวิชาการที่มี ความพร้อม ที่จะรับรอง ผู้มาศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเพราะว่านิทรรศการ มีเนื้อหาทั้ง ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ถือว่ามีความพร้อมในระดับความยั่งยืน

5.1.1.4 สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ประเภทกิจกรรมทางสังคม

1) สภาพแหล่งเรียนรู้ หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้เคลื่อนลงมาผ่านเวียดนามและลาวฝั่งแม่น้ำเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางภาคอีสานของไทย ช่วง พ.ศ. 2379 - 2388 บ้านโคกโก่ง ตั้งชื่อตาม ภูมิประเทศที่มีภูเขา โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือนางสมบัติสมสวยบ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านที่ผลงานดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผู้ไทย (โฮมสเตย์) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมการพัฒนาชุมชน จุดเด่นแหล่งเรียนรู้แหล่งนี้เป็นฐานการเรียนรู้ชุมชน ที่มีความพร้อมในการเรียนรู้ ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ป่าชุมชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทัศนียภาพทิวทัศน์ วิถีชีวิตธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูด การแต่งกาย การทอผ้าพื้นถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน การจักสานไม้ไผ่ มีพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ บายศรีสู่ขวัญ พิธีเหยา พิธีเลี้ยงผีบ้าน และพิธีเลี้ยงเจ้าปู่ตา

2) สภาพแหล่งเรียนรู้การละเล่นกลองเต็ง ร้องคำ มีความสมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งผู้ถ่ายทอด บุคลากรท้องถิ่น ภูมิปัญญา อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้ งบประมาณที่ได้จากหน่วยงานของรัฐที่ได้ให้การสนับสนุนมีการจัดงานประจำปีในปัจจุบันสภาพแวดล้อมที่มีความน่าสนใจ และมีการถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ด้านการละเล่นกลองเต็ง ในอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ การสืบทอดและการเรียนรู้ เกิดจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ก่อให้เกิดการสนับสนุน สืบทอดภูมิปัญญาอย่างมีระบบแบบแผน ผู้ถ่ายทอดได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความศรัทธา เฉพาะกลุ่ม ยังไม่ลงไปสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนเท่าที่ควร การถ่ายทอด ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้คนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วม จุดเด่นของแหล่งเรียนรู้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เด็กและเยาวชนอย่างมีระบบ มีผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้ ผู้มีหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ เข้ามาระดมความคิด แสวงหารูปแบบ วิธีการที่จะอนุรักษ์และถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่น ส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม คนในท้องถิ่นมีการเก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย

จากการศึกษาสภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจ ดังนี้

5.1.1.5 สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 พบว่าโดยภาพรวมมีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา พบว่าอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับการใช้จากน้อยไปหามากพบได้ดังนี้ ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาครูผู้สอนสังคมศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.71$), ประเภทกิจกรรมทางสังคม สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาครูผู้สอนสังคมศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57$), ประเภทบุคคล สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาครูผู้สอนสังคมศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.56$), และประเภททรัพยากรธรรมชาติ สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาครูผู้สอนสังคมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$)

5.1.2 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

5.1.2.1 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในประเภททรัพยากรธรรมชาติ ประเภทบุคคล พบว่า ให้สถานศึกษานำบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ เฉพาะด้านที่สามารถถ่ายทอดความรู้ แนวคิด หลักการ วิธีการปฏิบัติ ให้คำปรึกษามาใช้ในสถานศึกษา สถานศึกษาต้องแสวงหาบุคคล ปราชญ์ ผู้นำท้องถิ่น และบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับนักเรียน รวบรวมข้อมูล โดยครูสามารถที่จะให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ทางแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้ในท้องถิ่นของตนเอง

การใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ควรยึดความสนใจ ใฝ่รู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ การเลือกใช้แหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อให้นักเรียนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิต บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรสร้างบรรยากาศ กระตุ้นความน่าสนใจ ระหว่างผู้เรียนรู้ และผู้ถ่ายทอดอย่างเป็นกันเอง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียนควรส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน

ควรใช้รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลาย สถานศึกษาควรให้ความสำคัญ พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถได้เข้าถึงการจัดการเรียนรู้ จากบุคคลในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอด ประสบการณ์ ภาครัฐควรจัดสวัสดิการและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ประเภทบุคคล การพัฒนาการจัดการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ไว้ว่าสถานศึกษาควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น และบริบทของสถานศึกษา สถานศึกษาควรเลือกบุคคลในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อลดค่าใช้จ่าย การเดินทาง เช่น ปราชญ์ชุมชน พ่ออัยแม่อัยก พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สามารถที่จะให้ความรู้ในด้านที่ถนัดของตนเองได้

5.1.2.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในประเภททรัพยากรธรรมชาติ สถานศึกษาควรสนับสนุนให้มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและบริบทของสถานศึกษา สถานศึกษาควรสนับสนุนและกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้กับสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยสามารถค้นหาประสบการณ์ได้จากการเลือกเรียนรู้ โดยธรรมชาติ แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สถานศึกษาต้องผลักดัน ส่งเสริม กระตุ้นให้หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น NGO ภาคเอกชน สถานศึกษา ต้องเห็นความสำคัญทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเป็นฐานการเรียนรู้

5.1.2.3 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในประเภทกิจกรรมทางสังคม สถานศึกษาควรสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้และตรงกับมาตรฐานการเรียนรู้ สถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ โดยการรวบรวมเอกสาร จัดทำเอกสาร คู่มือสำหรับการเผยแพร่กิจกรรมทางสังคม ควรจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้สามารถ เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสังคม ครูและผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและให้ความสนใจ ในแหล่งเรียนรู้ ประเภทกิจกรรมทางสังคมโดยสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเกิดนวัตกรรมในการใช้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นมาสร้างรายได้แก่นักเรียน เช่น ผ้าไหมแพรวา ผ้าขาม้า

5.1.2.4 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน จัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เขตพื้นที่และสถานศึกษา ต้องจัดระบบการบริหาร

และการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนาระบบข้อมูล ตลอดจนเรื่องงบประมาณแนวทาง ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กรมศิลปากรต้องส่งเสริมและดูแลแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยการบูรณะ ฟื้นฟู เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง เน้นจิตใจ คุณค่า ที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมและสามารถที่จะให้นักเรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 สภาพแหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 เป็นรายด้าน มีประเด็นที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

5.2.1.1 แหล่งเรียนรู้ ประเภทบุคคล โดยภาพรวมครูสังคมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.56 จัดอยู่ในอันดับที่ 3 ของประเภทของแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด โดยพบว่าสถานศึกษาใช้รูปแบบการเชิญวิทยากรหรือผู้มีความรู้มาสอนหรือมาให้ความรู้กับนักเรียนมากที่สุด อยู่ในค่าเฉลี่ย 3.93 อยู่ในระดับมาก เช่น พระสงฆ์ ประชาชน โดยสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและมีความพร้อมที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ได้แก่ พระสงฆ์ (พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูประโชติธรรมวงศ์ (เอกพงษ์ ทิธิธมโม) ได้ศึกษา เรื่อง รูปแบบพุทธพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ วัดป่านาจาคำ ตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย ท่านได้นำเอาหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นหลัก เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ชาวบ้านดำเนินตามหลักธรรม ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เมื่อนำหลักธรรมมาปฏิบัติแล้วสามารถที่จะอุ้มชูตัวเองได้ มีความเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีกินพอใจ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารกินพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีความสุขเป็นปกติสุขพ้นจากหนี้สิน

แหล่งเรียนรู้ประเทศบุคคล นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณี สวนเพลง (2560) ที่ได้ศึกษาเรื่อง โครงการการท่องเที่ยวตามรอยโครงการพระราชดำริแม่ของแผ่นดิน มิ่งขวัญชาวไทย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา 12 สิงหาคม 2559 ผลการวิจัยพบว่า แม่คำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์-ทอผ้า) ประจำปี 2559 วัย 81 ปี เล่าว่า ทุกบ้านจะต้องมี “ผ้าแซ่ว” เป็นต้นแบบลายดั้งเดิมโบราณสืบต่อมาจากบรรพบุรุษ เด็กสาวทุกคนจะต้องเรียนทอผ้าตัดเสื้อใส่เอง ใครทำไม่เป็นก็จะออก เรือนยาก ในปี 2520 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตรเห็นผ้าที่ตนทอใส่ จึงตรัสชมว่าสวยและรับสั่งถามว่าทอให้ได้หรือไม่ ตนจึงทอผ้าสำหรับตัดชุดฉลองพระองค์ถวาย ณ วังไกลกังวล ในปี 2521 พระองค์รับสั่งว่า “งานของปู่ย่าตายาย อย่าให้สูญหาย” จึงได้ทอผ้ามาเรื่อย และเป็นครูสอนตามพระราชประสงค์แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่สนใจ แม้ทุกวันนี้ก็ยังมีคนมาขอเรียนและศึกษาดูงานอยู่ตลอด

5.2.1.2 แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ โดยภาพรวมครูสังคัมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.35 จัดอยู่ในอันดับที่ 4 ของประเภทของแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด โดยพบว่าสถานศึกษาใช้รูปแบบการจัดให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมรณรงค์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด อยู่ในค่าเฉลี่ย 3.87 อยู่ในระดับมาก เช่น เชื้อนลำปาว วนอุทยานน้ำตกตาดสูง โดยสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและมีความพร้อมที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคัมศึกษา ได้แก่

1) เชื้อนลำปาว แหล่งเรียนรู้มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้อสังคัมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิรวิษณุ เพชรจุล (2557) ได้ศึกษา เรื่อง ความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำเชื้อนลำปาว ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำและการอนุรักษ์ เป็นกระบวนการบริหารจัดการของชุมชนการอนุรักษ์ พื้นฟู และ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณเชื้อนลำปาว ให้มีอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไปเพื่อการดำรงชีวิต และการประกอบกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชนที่จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนและแบบแผนอันดีงามของแต่ละชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชุมชนในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละภูมิเนเวศย่อมมีความแตกต่างกันไปตามตำแหน่งที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ชุมชน และทุนทางสังคม

2) วนอุทยานน้ำตกตาดสูง แหล่งเรียนรู้มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยะนุช บุญเย็น (2559) ศึกษา เรื่องปรากฏการณ์และบริบทของชุมชนหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า วนอุทยาน แห่งชาติภูวาว (วนอุทยานน้ำตกตาดสูง) ในเขตสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 8 (ขอนแก่น) ซึ่งอยู่ในบริเวณ ทิศทางใต้ของเขตที่ดินป่าสงวนแห่งชาติป่าดงด้านแย้ ภายในวนอุทยานแห่งชาติมีพรรณไม้หลายชนิด เช่น ต้นพยอม ต้นมะหาด ต้นยาง ต้นมะเดื่อ ต้นมะกอก ต้นบอระเพ็ด ต้นตัวขน ต้นหวาย ข้าว ทั้งข้าว เหนียว ข้าวหอม ต้นนุ่น ต้นยาง มะหาด มะม่วง มะยม มะม่วงหิมพานต์ และต้นยาง เป็นต้น มีน้ำตก ตาดสูง น้ำตกตาดยาว ในบริเวณใกล้เคียง มีฝายสำหรับกักเก็บน้ำภายในเป็นป่าโปร่งที่อนุญาตให้ชาวบ้าน เข้าไปเก็บของป่าได้ เพื่อประโยชน์ในการบริโภค

5.2.1.3 แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยภาพรวมครูสังคมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์ สร้างขึ้น อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.71 จัดอยู่ในอันดับที่ 1 ของประเภทของแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด โดยพบว่าสถานศึกษาจัดให้นักเรียนเข้าค่ายปฏิบัติธรรม สูงที่สุด อยู่ในค่าเฉลี่ย 3.87 อยู่ในระดับมาก เช่น พระธาตุยาคู (เมืองฟ้าแดดสงยาง) พิพิธภัณฑสถานสิรินธร โดยสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและมีความพร้อม ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ได้แก่

1) พระธาตุยาคู (เมืองฟ้าแดดสงยาง) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ที่ม ีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของเอกรินทร์ สังขศิลา (2551) การศึกษาเรื่องอนุรักษและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชน : กรณีศึกษา โบราณสถานเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเสมาสามัคคี จัดทำเป็น หลักสูตรท้องถิ่น ในการเรียนการสอน การใช้ทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชน ณ โบราณสถานเมือง ฟ้าแดดสงยาง 4 ด้าน คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา, ด้านสังคม, การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตและด้านเศรษฐกิจ สรุปได้ว่าประชาชนมีการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรโบราณคดี โบราณสถานเมืองฟ้าแดดสงยาง ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากและมีการใช้ ประโยชน์อีก 3 ด้าน อยู่ในระดับ ปานกลาง คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต และการศึกษา เรียงตามอันดับ

2) พิพิธภัณฑ์สิรินธร เป็นแหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของธนาสิริ สุธีธร (2554) ศึกษาเรื่องการจัดทำคู่มือการเรียนรู้ นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายประกอบการชมนิทรรศการถาวรภายในพิพิธภัณฑ์สิรินธร ผลการวิจัยพบว่า คู่มือการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้อื่นอีก 7 สาระได้แก่สาระการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาไทย ในสาระการอ่าน เขียน ฟัง พูด สาระการเรียนรู้กลุ่มคณิตศาสตร์ในสาระการวัด ในการวาดวัดขนาดซากดึกดำบรรพ์ สาระการเรียนรู้ศิลปะ ในสาระทัศนศิลป์ การสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ ในกิจกรรมการหล่อแบบจำลอง ไดโนเสาร์ สาระการเรียนรู้ กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี ในสาระการทำงานอาชีพ จากการทำความรู้จัดอาชีพนักบรรพชีวินวิทยา สาระการเรียนรู้กลุ่มสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยง เรื่อง การสูญพันธุ์ไดโนเสาร์กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เรื่องไตรลักษณ์ อันได้แก่นิจจัง ทุกขัง อนัตตา

5.2.1.4 แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ภาพรวมครูสังคมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.57 จัดอยู่ในอันดับที่ 2 ของประเภทของแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด โดยพบว่าสถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ความเชื่อ/ประเพณี/พิธีกรรมของคนบนท้องถิ่น สูงที่สุด อยู่ในค่าเฉลี่ย 3.93 อยู่ในระดับมาก เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง การละเล่นเส็งกลอง โดยสภาพแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและมีความพร้อมที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ได้แก่

1) หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมที่มีความสมบูรณ์เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎ์ศิริ เกื้อนมูลละ (2553) ศึกษา เรื่อง การศึกษาองค์ประกอบทางภูมิวัฒนธรรม กรณีศึกษา : ชุมชนภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า การที่ชุมชนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ดึงดูดคนจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนแล้ว การให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี แก่ผู้ที่สนใจของคนในชุมชนเองแล้ว ยังเป็นการช่วยให้คนเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งจะส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจ การมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ และมีปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การชมชุมชนภูไทบ้านโคกโก่ง มีการจัดการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน และชุมชนยังสามารถนำภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นนำไปใช้กับการพัฒนาโดยยังคงพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรและดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและยังคงไว้ ซึ่งเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของชุมชนได้อีกด้วย

2) การละเล่นกลองเต็ง เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ที่มีความสมบูรณ์ เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรพงษ์ เลิศล้ำหวาน (2555) ศึกษาเรื่องกลองเต็ง : องค์ประกอบและแนวทางพัฒนา ผลการศึกษาพบว่า สภาพการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานด้านการละเล่นกลองเต็งในอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านการสืบทอดการละเล่นกลองเต็งให้ดำรงอยู่มาถึงปัจจุบันมีมูลเหตุจากความสัมพันธ์ คือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดและเครือญาติ และความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตใจ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลองเต็งส่วนใหญ่เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลอื่น ผู้ตีกลองเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ นิสัยร่าเริง รู้จักการให้อภัย ช่างทำกลองเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาใช้ความสามารถและใช้เทคนิคต่าง ๆ สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ตกแต่งวัสดุ ทำให้เกิดเสียง เพื่อเป็นสัญญาณในการเตือนกระตุ้นให้ชาวโลกได้รู้ว่านั้นคือ สัญลักษณ์อันเป็นมรดกของคนอีสาน

5.2.2 แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

5.2.2.1 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล พบว่า ให้สถานศึกษานำบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านที่สามารถถ่ายทอดความรู้ แนวคิด หลักการ วิธีการปฏิบัติ และให้คำปรึกษามาใช้ในสถานศึกษา ต้องแสวงหาบุคคล ปราชญ์ ผู้นำท้องถิ่น และบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียน รวบรวมข้อมูล โดยครูสามารถที่จะให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ทางแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้ในท้องถิ่นของตนเอง การใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา ควรยึดความสนใจ ใฝ่รู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ การเลือกใช้แหล่งเรียนรู้ ควรเลือกแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อให้ให้นักเรียนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิต บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรสร้างบรรยากาศ กระตุ้นความน่าสนใจ ระหว่างผู้เรียนรู้ และผู้ถ่ายทอดอย่างเป็นกันเอง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ บุคคลที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้แก่ผู้เรียน ควรใช้รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่หลากหลาย สถานศึกษาควรให้ความสำคัญพร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถได้เข้าถึงการจัดการเรียนรู้ จากบุคคลในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอด ประสบการณ์ ภาครัฐควรจัดสวัสดิการและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า

ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถนำเอาแหล่งเรียน ประเภทบุคคล พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโย ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1) สาระการเรียนรู้ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ครูผู้สอนสามารถใช้กระบวนการที่หลากหลายในการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ มาสู่การจัดการเรียนรู้ภายในห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ ถือเป็นกระบวนการเรียนหนึ่ง ที่เน้นการใช้สติปัญญาในการจัดจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะตามธรรมชาติ เน้นคิดอย่างแยกคอก แยกอย่างถูกวิธีเป็นระบบต่อเนื่องและเป็นอันดับขั้นตอน กำหนดเป้าหมายที่มีความชัดเจน ซึ่งมีวิธีการคิดทั้งหมด 10 วิธี ดังนี้

1.1) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย โดยให้เรียนรู้พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ให้รู้สภาวะที่เป็นจริงด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันทำให้เกิดผลเช่นนั้น หรือการตั้งคำถามแล้วหาคำตอบ

1.2) การคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ ผู้เรียนแยกแยะสิ่งทั้งหลายออกเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ และจัดประเภทหรือจัดหมวดหมู่ขององค์ประกอบย่อย ๆ นั้นอย่างชัดเจน วิธีคิดแบบนี้เรียกว่า วิธีคิดแบบวิเคราะห์

1.3) การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์) ให้ผู้เรียนมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในฐานะที่สิ่งนั้น ๆ เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ประจักษ์ชัดและต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ (1) รู้เท่าทันและยอมรับความจริง (2) แก้ไขด้วยความรู้ และแก้ที่ตัวเหตุปัจจัยวิธีคิดนี้ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์อย่างมาก

1.4) การคิดแบบอริยสัจ (วิธีคิดแบบแก้ปัญหา) ให้ผู้เรียนคิดตามเหตุและผลมุ่งตรงต่อสิ่งที่ต้องทำเกี่ยวข้องกับชีวิต โดยหลักการของวิธีคิดแบบอริยสัจ ประกอบด้วย

1.4.1) ทุกข์หรือสภาพปัญหา ให้ผู้เรียนทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตปัญหาให้ชัด

1.4.2) สมุทัยหรือสาเหตุของปัญหา ให้ผู้เรียนพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งส่งผลให้เป็นปัญหา

1.4.3) นิโรธหรือภาวะปราศจากจากปัญหา ซึ่งเป็นจุดหมายที่ต้องการ ให้ผู้เรียนกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร จุดหมายนี้เป็นไปได้หรือไม่ มีหลักการในการเข้าถึงอย่างไร มีจุดหมายรองที่ลดกลั่นเป็นขั้นตอนในระหว่างได้อย่างไร

1.4.4) มรรคหรือวิธีแก้ไขปัญหาลงให้ผู้เรียนกำหนดวิธีการ แผนการและรายการสิ่งที่ต้องทำ เพื่อกำจัดสาเหตุของปัญหาและเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการ

1.4.5) การคิดตามหลักการ ความมุ่งหมาย (วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์) ให้ผู้เรียนคิดและปฏิบัติตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายเป็นกระบวนการของเหตุและผลที่สัมพันธ์กันตลอดเวลา

1.4.6) การคิดแบบคุณโทษและทางออกให้ผู้เรียนวิเคราะห์สิ่งทั้งหลายตามความจริงใจมีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

1.4.6.1) ผู้เรียนมองเห็นและยอมรับความจริงว่า ทุกสิ่งมีทั้งด้านดี (คุณ) และด้านเสีย (โทษ)

1.4.6.2) ผู้เรียนมองเห็นทางออกที่ดีที่สุดเมื่อแก้ปัญหา คือรู้ว่าจุดหมายที่ไปนั้นคืออะไร คืออย่างไร วิธีคิดแบบนี้ทำให้ปฏิบัติได้ถูกต้องที่สุด มีความไม่ประมาท

1.4.7) การคิดแบบคิดคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม ให้ผู้เรียนคิดแบบสกัต์หรือบรรเทาอันตราย ไม่ให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับ การบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยให้ไตร่ตรองประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ และเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แท้จริงของชีวิต

1.4.8) การคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนคิดแบบสกัต์หรือบรรเทาอันตรายและเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ คือ การนำเอาประสบการณ์มาปรับปรุง ชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ ไม่ประมาททำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม มีจิตใจสะอาด

1.4.9) การคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์หาสาเหตุเชื่อมโยงสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ จนเกิดความรู้จักคิดที่ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ไม่คิดอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว หรือคิดเลื่อนลอยฟุ้งซ่านกับภาพวาดฝัน จึงเป็นวิธีคิดที่ช่วยให้การปฏิบัติงานในปัจจุบันถูกต้องได้ ผลดียิ่งขึ้น เพราะมีการเตรียมการและวางแผนล่วงหน้า

1.4.10) การคิดวิเคราะห์ในลักษณะต่าง ๆ (วิธีคิดแบบวิภาษวาท) ให้ผู้เรียนพูดหรือการแสดงหลักการแห่งคำสอน เป็นการสื่อความหมายตามความคิดที่จำแนกแยกแยะประเด็นและแง่มุมต่างๆ อย่างครบถ้วน ตรงตามความจริง เช่น ด้านความจริงของสิ่งนั้น ด้านส่วนประกอบด้านสืบทอดของเหตุปัจจัย ด้านเงื่อนไขและสภาพการณ์

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ที่คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น จำเป็นต้องอาศัยวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย การใช้แหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเป็นการคำนึงถึงสภาพของผู้เรียน ความถนัด ความสนใจ สิ่งแวดล้อม และความต้องการเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมให้มีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ศาสนาและวัฒนธรรม ได้ดังนี้

1. กิจกรรมการบรรยายหรืออธิบาย โดยพระอาจารย์ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมจริยธรรม หรือหลักการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระพุทธศาสนา
2. กิจกรรมการใช้หลักธรรมบูรณาการกับการจัดการเรียนของแหล่งเรียนรู้
3. กิจกรรมการค้นคว้า รายงาน ให้ผู้เรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริง โดยวิธีการทำงานกลุ่ม หรือศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคล
4. กิจกรรมการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้เล่า
5. กิจกรรมการเรียงความปากเปล่า คือการแต่งหรือเล่าเรื่อง ในลักษณะของความเรียง

2) สารการเรียนรู้เศรษฐกิจศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้เศรษฐกิจศาสตร์ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน โดยเน้นฝึกใช้ทักษะชีวิตผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการแก้ปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมตลอดจน ฝึกทักษะในการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม โดยสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้ดังนี้

2.1) กิจกรรมการสำรวจสินค้าเกษตรในท้องถิ่น คือให้ผู้เรียนฝึกการสังเกตและตรวจสอบแหล่งที่มาของพืชชนิดต่าง ๆ ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ ที่จะออกสู่ตลาด หรือสามารถสัมภาษณ์ สอบถามพ่อค้าและแม่ค้าเกี่ยวกับสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ขายดีที่สุดในพื้นที่ได้ ความต้องการของอุปสงค์มากหรืออุปสงค์น้อย นักเรียนสามารถที่จะเรียนรู้ว่า พ่อค้าแม่ค้าควรจะทำอย่างไรในทางกลับกัน หากมีความต้องการของอุปทานมากหรืออุปทานน้อย พ่อค้าและแม่ค้าจะทำอย่างไร เป็นต้น

2.2) กิจกรรมการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย คือการให้ผู้เรียนรู้จัดคุณค่าของเงินและการบริหารเงิน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตอย่างประหยัด และรู้จักออม ทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นการเรียนรู้อันในแหล่งเรียนรู้ สามารถทำให้นักเรียนนำเอาหลักธรรมเพื่อฝึกลดความอยากในตัวเองได้ และตัดสินใจที่จะเลือกซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ลดละสิ่งที่ไม่พุ่มพวย และรู้จักการฝึกพาตนเอง เช่น การฝึกทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตัวเอง รายสัปดาห์หรือรายเดือนก็ได้ กิจกรรมนี้สามารถให้นักเรียนเริ่มรู้จักออมมากขึ้น รวบรวมเงินฝากไปฝากธนาคารหรือหารายได้จากการจำหน่ายผัก ที่เกิดจากการเรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า สภาพแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ของนางคำสอน สระทอง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่องค์ความรู้อย่างสม่ำเสมอ มีทรัพยากร และมีการพัฒนาแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ครูผู้สอน สังคมศึกษา จึงสามารถนำเอาแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

3) สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม กระบวนการจัดการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ควรเน้นกระบวนการกลุ่มที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับความหลากหลายทางสังคมมีการคิดวิเคราะห์และเชื่อมโยงปัญหา สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นได้ โดยสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการทำงานเป็นกลุ่ม เรียนรู้ในการลงมือทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบร่วมกันในฐานะพลเมืองของสมาชิกในสังคมแหล่งเรียนรู้แห่งนี้สามารถออกแบบขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับรู้ประสบการณ์ (Receiving experience: R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้รูปแบบการทอผ้าไหมแพรวา ถือเป็นสร้างแรงจูงใจผ่านกิจกรรมการรับฟังข้อมูล บรรยาย การสนทนา หรือสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล (Analyzing Data: A) เป็นขั้นตอนที่จัดให้ผู้เรียนได้ร่วมแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับการเรียนรู้ผ่านการบรรยาย การเล่าเรื่อง ครูผู้สอนสามารถที่จะให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ด้วยการใช้คำถาม ฝึกให้ผู้เรียนสร้างคำถามเพื่อแสวงหาข้อมูลในการคิดแยกแยะ

ขั้นที่ 3 การใคร่ครวญเหตุผล (Contemplating the Reasons: C) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้รับมาพิจารณาสถานการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เพื่อให้เห็นปัญหาและแนวทางในการแก้ไขพัฒนาองค์ความรู้ ประสบการณ์กับการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 4 การสร้างนิสัย (Building Characters: B) เป็นขั้นตอนที่จัดให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์ที่ตนได้ แล้วมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นนิสัย เสริมสร้างอุปนิสัยในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมและการทำงานร่วมกันของผู้เรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ครูผู้สอนสังคมศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการสร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อฝึกทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อผู้เรียน ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เน้นการอยู่ร่วมกันในสังคม จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้นี้ สามารถจัดการเรียนรู้สรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมการเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ แหล่งเรียนรู้นี้สามารถเชื่อมโยงและสื่อให้ผู้เรียนแสดงความจงรักภักดี สามารถเรื่องราวความประทับใจ เมื่อได้เข้าเฝ้ารับเสด็จและมีโอกาสถวายงานผ้าไหมแพรวา เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมเยือนราษฎรจังหวัดกาฬสินธุ์ และ พ.ศ. 2537 คุณยายคำสอนได้พากลุ่มทอผ้าไหมแพรวายาวที่สุดในโลก 99 เมตร 60 ลาย ไปทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์จังหวัดสกลนคร

2. กิจกรรมการเน้นการอยู่ร่วมกับในสังคม แหล่งเรียนรู้นี้ตั้งอยู่ที่บ้านโนนอำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงเป็นหมู่บ้านของชาวไทยซึ่งมีวัฒนธรรมที่เจริญมานาน ชาวไทยไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนจะมีชีวิตที่สงบสุข สวยงาม บ้านโนนเหมือนหมู่บ้านย้อนยุคเก็บอดีตที่ชัดเจนไว้จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านโนนมีวัฒนธรรมเป็นพี่น้องกันทั้งหมู่บ้าน ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก พี่น้องที่มาจากสายเลือดเดียวกันและครอบครัวที่เป็นลูกหลาน ลูกที่ผูกพันกันของพ่อแม่ที่ไม่ใช่พ่อแม่ที่ให้กำเนิด แต่เป็นผู้ที่ทำหน้าที่มาสู่ขอและเป็นประธานทำพิธีแต่งงานให้ พ่อแม่ที่เป็นผู้สู่ขอคู่แต่งงานนี้ จะทำหน้าที่เป็นล่ามให้คู่แต่งงานตลอดชีวิต กรณีที่คู่แต่งงานมีปัญหา พ่อแม่ล่ามจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแก้ปัญหาแทนพ่อแม่ที่ให้กำเนิด แหล่งเรียนรู้นี้จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียน สามารถเข้าใจความหลากหลาย ความแตกต่าง

ทางวัฒนธรรม และการดำรงอยู่ของคนในสังคม สามารถที่จะวิเคราะห์และเปรียบเทียบสังคม วัฒนธรรม ที่แตกต่างกันได้เป็นอย่างดี สะท้อนกับตัวชี้วัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ และเลือกรับ วัฒนธรรม ของตนและของต่างชาติได้

4) สาระการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียน สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน แหล่งเรียนรู้ผ้าไหมแพรวา ที่มีนางคำสอน สระทอง เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่จะถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลานแล้ว ยังสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่มีการร่วมมือและส่งเสริมภายในในชุมชน ให้เกิดการร่วมกลุ่มสังคม ทางเศรษฐกิจ ที่ส่งเสริมอาชีพให้กับท้องถิ่น จากแหล่งเรียนรู้ สามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรม การเรียนรู้ ดังนี้

4.1) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพในชุมชนกิจกรรมที่มีความสำคัญที่จะสามารถ ทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของระบบสหกรณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชนและ ประเทศ วิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชนและแนวทางการแก้ไข ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน สร้าง โอกาสในการแข่งขัน ที่สามารถจะพัฒนาทักษะความสามารถในอาชีพเดิมของตนหรือเรียนรู้ที่จะเกิด นวัตกรรมพัฒนาอาชีพใหม่ เพื่อเพิ่มพูนรายได้

4.2) กิจกรรมจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียน สามารถศึกษาประชาชนในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น ร้านค้า หรือศูนย์จำหน่าย ผลิตภัณฑ์ในชุมชน ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ สร้างตลาดการแข่งขันออนไลน์ เพื่อโอกาสในการพัฒนา อาชีพ เป็นต้น

5) สาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้เหตุการณ์หรือ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ทำให้มนุษย์สามารถที่จะรู้จักกับชาติพันธุ์ของตน จนเกิดเป็นสามัคคีและ จงรักภักดี สอนให้รู้จักความเป็นมาของชาติ และเกิดความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์มรดกที่บรรพบุรุษ สะสมไว้ ทั้งทางด้าน ศิลปะ วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ซึ่งผู้สอนสังคมศึกษา สามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านแหล่งเรียนรู้ นี้ ได้ดังนี้

5.1) กิจกรรมการทำโครงการประวัติศาสตร์ คือกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะ สามารถให้ผู้เรียนสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้า สัมภาษณ์ประวัติศาสตร์และเรื่องราวความ เป็นมาของชุมชน การก่อตั้งสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถ

เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านโพน งานหัตถกรรม (ผ้าไหมแพรวา) การทอผ้า ภูมิปัญญาการย้อมผ้า (การให้สีของเปลือกไม้) เป็นต้น

5.2) กิจกรรมการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียน ใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐานข้อมูล เป็นเครื่องมือในการสร้างแหล่งเรียนรู้ และเสริมพลังคนในชุมชนผ่านการทำเครื่องมือชุมชน เช่น การศึกษาประวัติชีวิตบุคคล การทำแผนที่เดินดิน การทำผังเครือญาติ การทำโครงสร้างองค์กรชุมชน การทำการศึกษาศาสตร์ชุมชน เป็นต้น

5.2.2.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ สถานศึกษาควรสนับสนุนให้มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและบริบทของสถานศึกษา สถานศึกษาควรสนับสนุนและกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้กับสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยสามารถค้นหาประสบการณ์ได้จากการเลือกเรียนรู้ โดยธรรมชาติ แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สถานศึกษาต้องผลักดัน ส่งเสริม กระตุ้นให้หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น NGO ภาคเอกชน สถานศึกษา ต้องเห็นความสำคัญทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเป็นฐานการเรียนรู้

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าสภาพแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่นลำปาว แหล่งเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ มีความหลากหลาย มีหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลอยู่ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการเผยแพร่องค์ความรู้อย่างสม่ำเสมอ มีทรัพยากร และมีการพัฒนาแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ครูผู้สอนสังคมศึกษา จึงสามารถนำเอาแหล่งเรียนรู้นี้ ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

1) สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ครูผู้สอนสังคมศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งควรให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ อำนาจหน้าที่ของรัฐบาล บทบาทสำคัญของรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนี้

1.1) กิจกรรมวิถีชีวิตของสายน้ำ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น ลอบ ไซ สุ่ม และเบ็ด ที่จัดเป็นวัฒนธรรมวัตถุที่ใช้ในการทำมาหากิน ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ นอกจากนี้ครูผู้สอนยังสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วิถีชุมชนที่อยู่โดยรอบเขื่อนลำปาว ต่อการดำเนินชีวิตแบบชาวประมงน้ำจืด มีทัศนคติที่ดีในการอนุรักษ์ และบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ ผ่านกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น เรื่องเล่าจากชุมชนการประดิษฐ์เครื่องมือหาปลา เป็นต้น

1.2) กิจกรรมการเกษตรกับการบริหารจัดการน้ำครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนศึกษาระบบการจัดการน้ำ ผ่านแหล่งเรียนรู้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเมืองการปกครองได้ เพราะโครงการดังกล่าว อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถือเป็นองค์กรภายในการกำกับของรัฐบาลในการบริการราชการแผ่นดิน มีภารกิจในการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้เกิดความสมดุล บริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการให้เพียงพอ ท่วถึง และเป็นธรรม ดำเนินงานป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำและบริหารจัดการน้ำ แหล่งเรียนรู้สามารถจะให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ระบบราชการและระบบการบริหารจัดการน้ำ ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายเช่น การบรรยายให้ความรู้ ตลอดจนร่วมกันอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แนะนำอาชีพให้กับผู้เรียน

2) สารการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ ครูผู้สอนสังคัมศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เรียนสามารถอธิบายบทบาทของผู้ผลิตที่มีความรับผิดชอบ สามารถบอกวิธีการและประโยชน์ของการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ครูผู้สอนสังคัมศึกษาสามารถนำเอาแหล่งเรียนรู้นี้ ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้

2.1) กิจกรรมตลาดปลา จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่ทางกรมประมงมีโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่มาตั้งแต่ปี 2558 จนถึงปัจจุบัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น ลดต้นทุนการผลิต การวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อป้องกันมิให้สินค้าปลานิลล้นตลาด กระทบต่อราคาปลานิลตกต่ำ รวมถึงการแปรรูปสินค้า

ปลานิลเพื่อเพิ่มมูลค่า ครูผู้สอนจึงควรใช้แหล่งเรียนรู้ของตลาดปลา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจในการวางแผนการใช้ทรัพยากร โดยประยุกต์เทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ที่ช่วยเหลือเกษตรกรกรรม โดยการผลักดันให้เกิดการรวมจัดตั้งสหกรณ์ เพื่อให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันซื้อปัจจัยการผลิตในราคาที่ถูกลง โดยเฉพาะค่าอาหารปลา เพื่อให้เกษตรกรหาตลาด หรือแหล่งจำหน่ายผลผลิตของตนเอง เพื่อลดการพึ่งพิงระบบเกษตรพันธสัญญา แหล่งเรียนรู้ที่ครูผู้สอนสามารถให้ผู้เรียน ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ เชิงเสวนา โต้วาทิ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชนและเสนอแนวทางแก้ปัญหา

2.2) กิจกรรมธนาคารปลา ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนศึกษาระบบการจัดการน้ำ ผ่านแหล่งเรียนรู้ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ธนาคารปลา ที่มีการวิจัยและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืดให้กับเกษตรกร ครูผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตในภาคการเกษตร ผู้เรียนสามารถยกตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันและการแข่งขันทางเศรษฐกิจในประเทศ

3) สาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ครูผู้สอนสังคมศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1) กิจกรรมโมเดล แผนที่ทางภูมิศาสตร์ โดยครูผู้สอนใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐานในการศึกษาของผู้เรียน โดยเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพจริง ใช้แผนที่ทางภูมิศาสตร์ ภาพถ่ายทางดาวเทียม แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ Google Map ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักที่ตั้งของสถานที่และเข้าใจลักษณะภูมิประเทศ สามารถทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ที่จะใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุปรูปข้อมูลตามกระบวนการทางภูมิศาสตร์และนำภูมิสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

3.2) กิจกรรมสำรวจและตรวจสอบคุณภาพน้ำ โดยครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยบูรณาการการเรียนรู้กับสาระวิชาวิทยาศาสตร์ ศึกษาเรียนรู้การสำรวจและวัดคุณภาพของน้ำ เพื่อนำข้อมูลมาจัดกิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์ สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ และภัยพิบัติ เพื่อฝึกให้นักเรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ นี้ เตรียมความพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษา จึงสามารถนำเอาแหล่งเรียนรู้ที่ วนอุทยานน้ำตกตาดสูง ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

4) สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อธิบายและปฏิบัติตนตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ ปฏิบัติตนและมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติเพื่อพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก ดังนี้

4.1) กิจกรรมอาสาสร้างฝาย ชะลอรักรักษ์ ชะลอน้ำผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพแหล่งเรียนรู้ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างฝายเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อปิดกั้นทางน้ำ ที่อาจเป็นการกัดเซาะลำห้วย ลำธารขนาดเล็ก เพื่อทำหน้าที่ควบคุมความเร็วการไหลของน้ำให้ช้าลง ในช่วงฤดูฝน ช่วยให้การกัดเซาะ ชะล้าง และการพังทลายของดินฝั่งสายน้ำลดลง ช่วยเพิ่มปริมาณน้ำในฤดูแล้ง กักเก็บตะกอนดิน ไม่ให้พัดพาสู่การตื้นเขินของแหล่งน้ำชั้นล่าง และยังช่วยส่งเสริมการกักเก็บอินทรีย์วัตถุ ไว้ในแหล่งน้ำให้เพิ่มปริมาณมากขึ้น รวมทั้งช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับดินของป่าต้นน้ำที่ทุกสายน้ำไหลผ่าน กิจกรรมการเรียนรู้นี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในการรักษาต้นไม้ ลำน้ำได้เป็นอย่างดี ในการเรียนรู้จากตำรา ภูมิปัญญาลงสู่การปฏิบัติจริง

4.2) กิจกรรมป้ายนิทรรศการ กฎหมายสิ่งแวดล้อม ผู้สอนสามารถที่จะนำแหล่งเรียนรู้ มาสร้างกระบวนการคิดที่อาศัยกฎหมาย ซึ่งถือเป็นระบบการจัดระเบียบทางสังคม เข้ามาช่วยในการบูรณาการจากจัดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้นี้ได้ เมื่อนักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้แล้ว ต้องสามารถอธิบายและปฏิบัติตนตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและประเทศ คือ กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การติดป้ายนิเทศ ตามแหล่งเรียนรู้ ๆ การนำเสนอรูปแบบละครหรือบทบาทสมมุติ การนำเสนอเป็นสื่อความรู้เกี่ยวกับกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

5) สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยนำเอาแนวทางพระพุทธศาสนาใช้ในการในการจัดการเรียนรู้ ในสอดคล้องกับตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลาง วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือที่มีต่อสภาพแวดล้อมในสังคมไทย รวมทั้งการพัฒนาตนและครอบครัวใช้

หลักธรรมในการวิเคราะห์และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ ในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ดังนี้

5.1) กิจกรรมบวชป่า เถลิงพระเกียรติ เป็นกิจกรรมจัดการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถสอดแทรกหลักธรรมทางศาสนา พิธีบวชต้นไม้หรือพิธีบวชป่า เป็นกุศโลบายในการรักษาป่าของชุมชน การบวชป่า มาจากวิธีการห่มจีวรให้กับต้นไม้เช่นเดียวกับการบวชพระ ส่งผลให้สถานภาพของคนและต้นไม้เปลี่ยนไป นับเป็นการนำความเชื่อทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ขั้นตอนและวิธีการบวชต้นไม้ นิยมทำกันเหมือนกับบุญทั่วไป โดยเจ้าพิธีจะใช้สายสิญจน์ล้อมอาณาบริเวณที่ต้นไม้แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชาวบ้านและต้นไม้ที่จะทำพิธี เจ้าพิธีจะนำจีวรที่เตรียมไว้ไปห่มให้กับต้นไม้ เป็นอันเสร็จพิธี ครูผู้สอนสามารถให้นักเรียนเกิดการตระหนักและปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และปฏิบัติตนต่อศาสนิกชนอื่น อย่างเหมาะสมนั้นจำเป็นที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ศาสนาอื่น ๆ

5.2) กิจกรรมการเผยแพร่พุทธศาสนสุภาษิต เป็นกิจกรรมจัดการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถสอดแทรกหลักธรรมทางศาสนา โดยให้ผู้เรียนนำพุทธศาสนสุภาษิตที่สอดคล้องกับการดูแลรักษาต้นไม้ ติดไว้ตามป้ายนำทางเส้นทางธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรู้จักการอ่านและเขียน ภาษาบาลีที่ถูกต้อง สามารถอธิบายและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของตนเองได้ หลักธรรมในการวิเคราะห์และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ ในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

6) สาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพแหล่งเรียนรู้ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม ทางกายภาพกับกิจกรรมของมนุษย์ ในการสร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการสร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นในประเทศไทยและเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

6.1) กิจกรรมเสวนาสีสิ่งแวดล้อมกับวิถีชีวิต ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยการอาศัยการมีส่วนร่วมของนักเรียน ที่ได้รับจากประสบการณ์ความรู้ของแหล่งเรียน เพื่อให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับกิจกรรมของมนุษย์ภายในกระแสโลกาภิวัตน์ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของนักเรียน ในประเด็นเรื่อง

ของสิ่งแวดล้อม เช่น การกระจายและการเปลี่ยนแปลง ชุมชนเมืองและชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับวิถีชีวิต การกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว

6.2) กิจกรรมศึกษาเรียนรู้เชิงนิเวศ ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การศึกษาต้นไม้ พันธุ์ไม้ พืชหายาก พืชสมุนไพร น้ำตก สัตว์น้ำจืด เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำเสนอความรู้ที่ได้รับจากธรรมชาติ และใช้กระบวนการเผยแพร่อย่างหลากหลาย เช่น การถ่ายภาพธรรมชาติ คลิปแนะนำสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์แนวทางและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการดำเนินชีวิตตามแนวทางการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.2.2.3 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในประเภทกิจกรรมทางสังคมสถานศึกษาควรสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ และตรงกับมาตรฐานการเรียนรู้ สถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ โดยการรวบรวมเอกสาร จัดทำเอกสาร คู่มือสำหรับการเผยแพร่กิจกรรมทางสังคม ควรจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้สามารถ เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสังคม ครูและผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ และให้ความสนใจ ในแหล่งเรียนรู้ ประเภทกิจกรรมทางสังคมโดยสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเกิดนวัตกรรมในการใช้ผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นมาสร้าง รายได้แก่นักเรียน เช่น ผ้าไหมแพรวา ผ้าขาม้า เป็นต้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถนำเอาหมู่บ้านวัฒนธรรมโคกโก่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่นำไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

1) สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม การจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนสามารถที่ใช้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นนี้ มาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะต้องสามารถรับรู้ความเข้าใจตามที่หลักสูตร กำหนด โดยสามารถทำให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทยและการเลือกรับวัฒนธรรมสากล ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการ เรียนรู้ ดังนี้

1.1) กิจกรรมสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญ เห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ก่อให้เกิดความรักและภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น สามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย จากแหล่งเรียนรู้แห่งนี้ มีการส่งเสริมและคงอยู่ของวัฒนธรรม อาหารพื้นบ้าน การแต่งกายชุดวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เครื่องดนตรีพื้นบ้าน นาฏศิลป์พื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

1.2) กิจกรรมค่ายหนึ่งห้องเรียน หนึ่งวิถีชุมชน กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ในฐาน กิจกรรมนี้สามารถที่จะให้ผู้เรียนได้เข้าใจและปฏิบัติตนอยู่ร่วมกันในสังคมท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น การสัมภาษณ์วิถีชีวิต ชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ อาหาร ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงวัฒนธรรม เคารพในความแตกต่าง เข้าใจการก่อเกิดของวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2) สาระการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ที่ใช้แหล่งเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตทางการพัฒนาอาชีพ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการปฏิบัติ ใช้กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ เกิดการตั้งคำถาม แสวงหาความร่วมมือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะตามมาตรฐานการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

2.1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อใช้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่น สัมภาษณ์คนในชุมชนโฮมสเตย์ ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน สร้างความน่าสนใจ ประชาสัมพันธ์ เป็นสถานที่ที่ใช้ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์ของชุมชน สร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้ประชาชนที่รายได้และตระหนักในคุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม

2.2) กิจกรรมศาสตร์พระราชา เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาใช้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มาเป็นกระบวนการคิดที่ใช้ในการเรียนรู้ โดยอาศัยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ผู้เรียนเกิดความพอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ผู้เรียนสามารถที่จะ

ถ่ายทอดผ่านกระบวนกลุ่มและนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย อาศัยเทคโนโลยีการจัดระบบสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ

3) สารระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถสร้างกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การอภิปราย การตั้งคำถาม การเสวนา โต้เถียง การอภิปรายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถแสวงหาข้อมูล จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ต่อยอดองค์ความรู้ สามารถใช้เครื่องมือทางประวัติศาสตร์ และรวบรวมผลงานได้อย่างเป็นระบบ ได้ดังนี้

3.1) กิจกรรมตามรอยเส้นทางประวัติศาสตร์ คือกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะสามารถให้ผู้เรียนสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งเป็นประสบการณ์โดยตรง ศึกษา ค้นคว้า สัมภาษณ์ ประวัติศาสตร์และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน สำรวจ สังเกต เชื่อมโยงการก่อตั้งหมู่บ้านโคกโก่งชาติพันธุ์ ภาษาความเป็นอยู่ อาหาร

3.2) กิจกรรมการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียน ใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐานข้อมูล เป็นเครื่องมือในการสร้างแหล่งเรียนรู้ และเสริมพลังคนในชุมชนผ่านการทำเครื่องมือชุมชน เช่น การศึกษาประวัติชีวิตบุคคล การทำแผนที่เดินดิน การทำผังเครือญาติ การทำโครงสร้างองค์กรชุมชน การทำการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นต้น

4) สารระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ครูผู้สอนสังคมศึกษาควรเน้นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด สามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอดีตกับปัจจุบันส่งเสริมให้ผู้เรียน สืบค้นข้อมูล เอกสาร แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการ หรือสามารถออกแบบกิจกรรมสำรวจภาคสนามถึงสภาพภูมิศาสตร์ทางกายภาพและสภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมิน ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

4.1) กิจกรรมชีวิตสัมพันธ์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีมโนทัศน์ที่สำคัญในการเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นทั้งในประเทศไทย ให้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับกิจกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตอีกด้วย กิจกรรมนี้สามารถนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาจัดกิจกรรมที่การเรียนรู้ ฝึกความสามารถ เพิ่มความเข้าใจในระบบธรรมชาติของมนุษย์ การใช้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และการตัดสินใจอย่างระบอบ โดยครูสอนสามารถเชื่อมโยงกระบวนการและทักษะทางภูมิศาสตร์ เช่น การตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ การรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

การสรุปเพื่อตอบคำถาม โดยใช้ทักษะทางภูมิศาสตร์ เช่นการสังเกต การแปลความข้อมูลภูมิศาสตร์ การใช้เทคนิคและเครื่องมือทางภูมิศาสตร์

4.2) กิจกรรมแผนที่สายน้ำ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีมีโนทัศน์ที่สำคัญ โดยครูผู้สอนกำหนดให้นักเรียนฝึกตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ สืบค้นข้อมูล เพื่อตอบคำถามเชิงภูมิศาสตร์ ที่ร่วมกันกำหนดขึ้น และหารูปถ่ายทางอากาศหรือภาพจากดาวเทียม จากแหล่งเรียนรู้ แสดงการไหลของเขตต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปเพื่อตอบคำถาม นำเสนอการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพว่าการเพิ่มระดับ (การทับถม) หรือการลดระดับ (การกัดเซาะ) สภาพจริงกับถ่ายทางอากาศ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้การละเล่นกลองเส็ง ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถโดยการนำเอาแหล่งเรียนรู้ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

5) สาระการเรียนรู้ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม การจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนสามารถที่ใช้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม มาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะต้องสามารถรับรู้ความเข้าใจตามที่หลักสูตรกำหนด โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จำต้องอาศัยวิธีการจัดการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย การใช้แหล่งเรียนรู้สามารถสร้างให้ผู้เรียน เกิดความสนใจ สิ่งแวดล้อมและความต้องการเป็นหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการทัศนในการจัดการเรียนรู้ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

5.1) กิจกรรมธรรมะ ศิลปะทางวัฒนธรรม ครูผู้สอนสามารถนำกิจกรรมการละเล่นกลองเส็งที่พระวิทยากรถ่ายทอดผ่านเรื่องราวทางธรรมะใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้ผู้เรียนศึกษาสภาพแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ ด้วยบริบทที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นถ่ายทอดเป็นเรื่องราว การเล่าเรื่อง การใช้หนังสือเล่มเล็ก การใช้กรณีศึกษาจากที่นักเรียนค้นพบในแหล่งเรียนรู้ ถ่ายทอดเป็นเรื่องราว ผ่านการเสวนามากขึ้น

5.2) กิจกรรมสัมมนาศาสนากับวิถีชุมชนที่ยั่งยืน ครูผู้สอนสามารถที่จะนำความรู้ ประสบการณ์นอกห้องเรียน ผ่านแหล่งเรียนรู้ชุมชน จัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ด้วยกิจกรรมสัมมนาและเสนอแนะแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือ

อันจะส่งผลถึงการพัฒนาดน พัฒนาชาติและโลก และนำเสนอแนวทางการในการดำรงรักษาศาสนาของตน ด้วยการใช้บริบทวิถีชุมชนของคนในท้องถิ่น

6) สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมการจัดการ การเรียนรู้ครูผู้สอนสามารถที่ใช้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ เข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมือง มีค่านิยมที่ดีงาม และดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรม ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างมีความสุข ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัด กิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

6.1) กิจกรรมลานวัฒนธรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ที่ใช้แหล่งเรียนรู้เชิงการละเล่นกลองเส็ง โดยใช้การแสดงโชว์กลองเส็ง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงของกลองเส็งที่ถูกถ่ายทอดผ่าน ชุมชน จนสามารถอภิปรายเกี่ยวกับคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของ คนในท้องถิ่น ผ่านรูปแบบวงสนทnalานวัฒนธรรม

6.2) กิจกรรมรัฐกับการส่งเสริมวัฒนธรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ใช้ แหล่งเรียนรู้ในฐานะครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ใช้กระบวนการสร้างความตระหนัก เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดความสนใจ เอาใจใส่รับรู้และเห็นคุณค่าของสิ่งที่กำหนดและสิ่งที่กำหนดศึกษา จัดกิจกรรม ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดในการหาวิธีแก้ปัญหา สังเกต วิเคราะห์วิจารณ์ และสรุปเพื่อให้นักเรียนได้ ศึกษาบทบาทหน้าที่การส่งเสริมวัฒนธรรม ของหน่วยงานของรัฐ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ในการเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

5.2.2.4 แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้ใน ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีมนุษย์สร้าง ขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน จัดการเรียนรู้สังคมศึกษา เขตพื้นที่และสถานศึกษา ต้องจัดระบบการบริหาร และการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนา ระบบข้อมูล ตลอดจนเรื่องงบประมาณ

แนวทาในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านกิจกรรมทางสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง กรมศิลปากร ต้องส่งเสริมและดูแลแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยการบูรณะ ฟื้นฟู เพื่อเป็นแหล่ง เรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง เน้นจิตใจ คุณค่า ที่เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม และสามารถที่จะให้นักเรียน เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าครูผู้สอนสังคมศึกษาสามารถนำพระธาตุยาคุ เมืองฟ้าแดดสงยาง เอาแหล่งเรียนรู้นี้ ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

1) สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ สภาพของแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยแหล่งเรียนรู้ของพระธาตุยาคุ สามารถนำเอา แนวทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความสำคัญของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและสงบแก่โลก ครูผู้สอน สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ของชุมชนเป็นฐานได้ดังนี้

1.1) กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถ ใช้แหล่งเรียนรู้ ศึกษาวันงานมาฆปุริ ทวารวดีมิ่งหล้า เมืองฟ้าแดดสงยาง และงานวิสาขปุณณมี ประเพณี สรงน้ำพระธาตุ มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง กับพระรัตนตรัย พุทธประวัติ หลักธรรม สถานะแลภารกิจของสงฆ์ ศาสนพิธีในวัฒนธรรมประเพณีไทย

1.2) กิจกรรมการใช้กรณีศึกษาทางจริยธรรม เป็นกิจกรรมจัดการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถจัดให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้หลักการทฤษฎีข้อคิดเพื่อนำแนวทางไป ปฏิบัติ โดยการใช้สถานการณ์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และสภาพปัญหาในกรณีศึกษา เน้นความประพฤติ จนเป็นคนดีทั้งทางกายทางใจ ทางวาจาปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอนทางศาสนา

2) สาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ผู้สอนควรจัดให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สภาพ ของแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยแหล่งเรียนรู้ของพระธาตุยาคุ เพื่อสร้างความตระหนัก ให้การกระตุ้นความคิดด้วยการอภิปราย การเสวนา การอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง การอ่าน และการเขียนประวัติศาสตร์ให้เกิดการแสวงหาข้อมูล รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถ ยืดหยุ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกกิจกรรมได้ตามความสามารถ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอก ชั้นเรียน ให้ผู้เรียนดังนี้

2.1) กิจกรรมโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ครูผู้สอนสังคมศึกษา สามารถ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะในการศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองตาม ความสามารถ ความถนัดและความสนใจ โดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือกระบวนการอื่นใด ในการศึกษาคำตอบในเรื่องนั้นๆ ดำเนินงานตามขั้นตอนวิธีทางประวัติศาสตร์เริ่มต้นจากการตั้ง

ประเด็นศึกษา รวบรวมข้อมูลจากหลักฐาน วิเคราะห์ตรวจสอบหลักฐาน การตีความหลักฐาน การประมวลสังเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการศึกษา

2.2) กิจกรรมเล่าผ่านการสืบค้นด้วยตนเอง ครูผู้สอนสังคมศึกษา โดยให้เรียนรู้ศึกษาอธิบายความแตกต่างระหว่างความจริงกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวในท้องถิ่น เป็นการฝึกให้นักเรียนได้รู้จักและใช้ข้อมูลที่สืบค้นมาได้ เป็นการฝึกฝนวิธีการทางประวัติศาสตร์ ชั้นที่ 3 อย่างง่าย ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์ ตรวจสอบ และประเมินค่าข้อมูล เพื่อสร้างความตระหนัก เรียนรู้และเตือนตนเองว่าทุกสิ่งที่ได้ อ่าน ได้ฟัง จากผู้ใดผู้หนึ่งจากการอ่านหนังสือหรือจากการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ตนั้น เรียกว่าเป็น “เป็นข้อเท็จจริง” กล่าวคือมีข้อเท็จจริง ข้อจริง และความคิดเห็นข้อสันนิษฐาน คำโกหก คำหลอกลวง อาจมีเจตนาหรือไม่เจตนาปะปนรวมอยู่ด้วย ซึ่งในข้อเท็จจริงนั้นย่อมมี “ความจริง” รวมอยู่ด้วย จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ครูผู้สอนสังคมศึกษาสามารถนำเอาพิพิธภัณฑสถานสิรินธร แหล่งเรียนรู้ไปใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดังนี้

3) สาระการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะเรียนรู้วิธีการใช้และจัดการทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดได้อย่างคุ้มค่าในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค รู้ทันการบริโภคและเผื่อระวัง ปกป้องสิทธิผู้บริโภค เข้าใจระบบและความสัมพันธ์ของสถาบันทางเศรษฐกิจและการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ เข้าใจระบบราคาในตลาดที่แตกต่างกัน เพื่อจะได้รู้จักหะผลิตและการบริโภคที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

3.1) กิจกรรมยุวมัคคุเทศก์ เป็นกิจกรรมที่สามารถอธิบายและบูรณาการกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างไร แหล่งเรียนรู้ชากตึกดำบรรพ์ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโอกาสที่ชุมชนมีทรัพยากร ที่มีศักยภาพและความพร้อม การพัฒนาศักยภาพของนักเรียน สามารถนำกระบวนการยุวมัคคุเทศก์ มาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ฝึกให้ผู้เรียนสำรวจสภาพปัจจุบันของปัญหาท้องถิ่นทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2) กิจกรรมสำรวจตลาด เป็นกิจกรรมที่สามารถนักเรียนสามารถที่จะสำรวจตลาด วิเคราะห์ความต้องการของอุปสงค์และอุปทานต่อสินค้า ในการสร้างสินค้าของท้องถิ่นที่จะผลิตของที่ระลึกที่ส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน สำรวจรับฟังความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว วิเคราะห์

ปัญหาการผลิตสินค้าและบริการในท้องถิ่น และเสนอแนวทางการพัฒนาการผลิตในท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมโยงการนำเทคโนโลยีที่มีผลต่อการผลิตสินค้าและบริการ

4) สารระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ การจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องเน้นให้ให้นักเรียนวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับกิจกรรมของมนุษย์ในการสร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นในประเทศไทยและภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ในการตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ การรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปเพื่อตอบคำถาม ครูผู้สอนสามารถที่จะให้นักเรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

4.1) กิจกรรมตามรอยเส้นทางไดโนเสาร์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญผู้สอนต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตของท้องถิ่นโดยรอบเขตค้นพบซากไดโนเสาร์ เพื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกิจกรรมของมนุษย์ประชากรและการตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพกับวิถีชีวิต การกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (เกษตรกรรม การบริการและการท่องเที่ยว โดยสามารถนำเสนอรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายเช่น การเสวนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางกายภาพของสังคมที่เกิดขึ้นบริเวณแหล่งเรียนรู้

4.2) กิจกรรมนันทรมินิวิธาน้อย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แหล่งค้นพบซากไดโนเสาร์ โดยการสัมผัสนสถานที่ขุดค้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพประกอบด้วยธรณีภาค บรรยากาศภาค อุทกภาค ชีวภาคของพื้นที่ในประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์และอธิบายความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ส่งผลต่อภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยครูผู้สอนสามารถที่จะให้ผู้เรียน นำเสนอความรู้ แลกเปลี่ยนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

5.3.1.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นมาใช้อย่างจริงจัง หรือผลักดันให้สถานศึกษาเขียนหลักสูตรสถานศึกษา การเขียนแผนการสอน/การวางแผนการสอนให้แก่ครูผู้สอน โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน

5.3.1.2 ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐบาล, องค์กรเอกชน รัฐสภากิจ และชุมชนในท้องถิ่น เช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านศีล 5 หมู่บ้านนวัตวิถี หมู่บ้านวัฒนธรรม ให้มีส่วนร่วมให้ในเป็นฐานความรู้ให้กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

5.3.1.3 ควรมีหน่วยงานหลักในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

5.3.1.4 สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอสำหรับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ภาครัฐควรใช้โครงการเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพ เป็นฐานในการศึกษาแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น

5.3.1.5 สถานศึกษาควรมีการฝึกอบรมหรือจัดกิจกรรมในรูปแบบค่าย เพื่อให้นักเรียน ลงไปศึกษาแหล่งเรียนรู้จากสภาพจริง และฝึกฝนให้นักเรียนสามารถผลิตสื่อการเรียนการสอน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนและชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อการเรียนการสอน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อสภาพการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ สังกศศึกษา

5.3.2.2 ควรศึกษาสภาพของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น แยกเป็นรายสาระวิชา

5.3.2.3 ควรศึกษาผลการจัดการเรียนรู้สังกัดศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 โดยใช้แหล่ง เรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กนก จันทร์ทอง. (2560). การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่21. วารสารวิทยบริการ, 28(2), 227-241.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). คู่มือการจัดการสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กีรวิชญ์ เพชรจุล. (2557). ความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำเขื่อนลำปาว. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. สืบค้นจาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc>
- เกษร แสนศักดิ์. (2563). ที่ปรึกษาผู้ตรวจราชการภาคประชาชน ด้านวิชาการ สำนักงานกฤษฎามนตรี. ผู้สัมภาษณ์, (16 เมษายน 2563).
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑสถานและแหล่งเรียนรู้. (2560). งานจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยพัฒนามาตรฐานแหล่งเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา.
- คำสอน สระทอง. (2563). ศิลปินแห่งชาติ สาขาประณีตศิลป์-ทอผ้า. ผู้สัมภาษณ์, (10 กุมภาพันธ์ 2563).
- จิรพงษ์ เลิศล้ำหวาน. (2555). กลองเสียง : องค์ประกอบและแนวทางการพัฒนา (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เจษฎ์ศิริ เกื้อนมูลละ. (2553). การศึกษาองค์ประกอบทางภูมิวัฒนธรรม กรณีศึกษา : ชุมชนภูไท บ้านโคกไก่อ่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชนิดา วิสะมิตนันท์. (2541). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.
- ชม ภาควงศ์. (2534). เทคโนโลยีการสอนสังคมศึกษา. กรุงเทพฯ: ประสานมิตร.

- ชัยวัฒน์ ตั้งพงษ์. (2561). *ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24*.
 นายวันเฉลิม ศรีฤตา ผู้สัมภาษณ์, (18 ธันวาคม 2561).
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2553). *สอนประวัติศาสตร์ ให้เด็กมีความสุข สนุกคิด*. นนทบุรี: สหมิตรพรีน
 ตั้งแอนด์ลิซซิง.
- ชุตินา ศิริวงศ์. (2551). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์
 และหลักฐานทางประวัติศาสตร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). สงขลา:
 มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ชูชัย ประทุมจันทร์. (2561). *ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาคู “กรป.กลางอุปถัมภ์”*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา
 ผู้สัมภาษณ์, (20 ธันวาคม 2561).
- เดชา แสงจันทร์. (2557). *สภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
 การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
 การศึกษาหนองคาย เขต 3* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัย
 ราชภัฏสกลนคร.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2555). *พลังเพิ่มพลเมืองเพื่อขับเคลื่อนประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2557). *พลเมือง : การสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ. (2561). *ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 มหาสารคาม*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา ผู้สัมภาษณ์, (18 ธันวาคม 2561).
- ทีศนา แคมมณี. (2542). *การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL*.
วารสารครุศาสตร์, 27 (3), 1-17.
- ธนาสิริ สุธีธร. (2554). *การจัดทำคู่มือการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย
 ประกอบกิจกรรมนิทรรศการถาวรภายในพิพิธภัณฑ์สิรินธร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นฤมล คำปัญญา. (2556). *การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และ
 วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน สำหรับนักเรียนโรงเรียนเทศบาลวัดเกตการาม อำเภอเมือง
 เชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นฤมล ธรรมประชา. (2561). ศึกษาวิเคราะห์ สำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24.

นายวันเฉลิม ศรีฤตา ผู้สัมภาษณ์, (18 ธันวาคม 2561).

นิคม ทาแดง. (2545). เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักปฏิรูปการศึกษา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

นิพนธ์ สุขปรีดี. (2533). เอกสารการสอนการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐธา. (2544). “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง”. วารสารวิชาการ, 78(5), 73.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น

บุญชู ศรีเวียงยา. (2553). ผลการเรียนรู้และพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านศิลปกรรม ตามแนวคอนสเตรคทีวิสต์ เรื่อง เครื่องจักสานพื้นบ้านอีสาน สถาบันศิลปะ
และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บุญนาค ติวกุล. (2532). แนวทางการสอนวิชาสังคมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประณาท เทียนศรี. (2556). การสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาการคิดของนักเรียนระดับประถมศึกษา.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประนอม เดชชัย. (2536). เสริมทักษะการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา. เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปิยะนุช บุญเย็น. (2559). ปรากฏการณ์และบริบทของชุมชนหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พนัส หันนาคินทร์. (2518). เอกสารประกอบคำอธิบายเรื่องวิธีสอนสังคมศึกษา. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

พนิจดา วีระชาติ. (2542). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พร อัฐนาค. (2563). คณะกรรมการป่าชุมชนนอุทยานน้ำตกตาดสูง. นายวันเฉลิม ศรีฤตา

ผู้สัมภาษณ์, (18 เมษายน 2563).

พรเพ็ญ จันทสิทธิ์. (2563). นวัตกรรมวิทยาชำนาญการ พิพิธภัณฑ์สิรินธร. นายวันเฉลิม ศรีฤตา

ผู้สัมภาษณ์, (15 เมษายน 2563).

- พรรณิ สวนเพลง. (2559). *โครงการการท่องเที่ยวตามรอยโครงการพระราชดำริ “แม่ของแผ่นดิน มิ่งขวัญชาวไทย” เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา 12 สิงหาคม 2559*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. สืบค้นจาก <https://dric.nrct.go.th/>
- พระครูประโชติธรรมวงศ์. (2561). *รูปแบบพุทธพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ วัดป่านาจาคำ ตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สืบค้นจาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc>
- พระประดิษฐ์ คำมุงคุณ. (2551). *การพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนต้นตาล (ต้นตาลประชาสฤคณ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- พระมหาสุภาพ พุทธิวิริโย. (2563). *ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ วัดป่านาจาคำ*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (9 กุมภาพันธ์ 2563).
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542). *ราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา*. เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก, 10-46 สิงหาคม.
- พระอาจารย์อุตล อคฺคธมฺโม. วัดป่าดงเมือง. (2563). นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (12 เมษายน 2563).
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2548). *ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (2542). *ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ*. สถาบันราชภัฏเชียงราย: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- รัชนิกร ทองสุคติ. (2545). *เอกสารประกอบการสอนวิชาสารสนเทศ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). *ปฏิวัติการศึกษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ภัสพร โคตรโสภา. (2563). *ครูชำนาญการ โรงเรียนอนุกุลนารี*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (23 เมษายน 2563).
- วรลักษณ์ รัตติกาลขลากร. (2535). *การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วรุฬห์ ลีลาพฤทธิ. (2531). *เทคโนโลยีทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2545). *การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544*. กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- วันชัย พงษา. (2544). *การพัฒนาการคิดในระดับสูงโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: โรงเรียนท่านครูญาณวโรภาสอุทิศ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2542). *การศึกษาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- วิชัย ต้นศรี. (2547). *โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต: แนวคิดสู่การปฏิรูปในพระราชบัญญัติ การศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิภาพรรณ พินลา. (2560). *แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิด อย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียน ในศตวรรษที่ 21*. *วารสารปาริชาติ*, 30(1), 13-34.
- วิภาพรรณ พินลา และวิภาดา พินลา. (2561). *การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลศรี อุปรมัย. (2542). *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญผล.
- วีไลร์กฐาตา จอมรวงศ์. (2563). *หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (10 เมษายน 2563).
- ศิริกาญจน์ โกลสุมภ์ และดารณี คำวังนัง. (2545). *แหล่งการเรียนรู้: เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และ หลักสูตรสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: บริษัท เมธีทีปส์.
- ศิริพร ประทุมพันธ์. (2563). *ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (22 เมษายน 2563).
- ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์. (2553). *การบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดุทรธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. *ดุทรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏดุทรธานี*.
- สมบัติ สมสวย. (2563). *ผู้ใหญ่บ้านโคกโก่ง*. นายวันเฉลิม ศรีฤตา. ผู้สัมภาษณ์, (22 เมษายน 2563).
- สิริวรรณ ศรีพหล. (2552). *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุพิน บุญชูวงศ์. (2554). *เทคนิคการสอน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

- สุมน อมรวิวัฒน์. (2544). *กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *การจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- อัศวิน วอยผลา. (2552). *สภาพและปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากลนคร เขต 1 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท)*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- เอกรินทร์ สังขศิลา. (2551). *การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชน: กรณีศึกษาโบราณสถานเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท)*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Broen, W.B. and Moberg, D.J. (1980). *Organization Theory and Management: A Macro Approach*. New York: John Wiley and Sons.
- Giles, Francis H. (1934). An account of the hunting of the wild ox on horseback in the province of Ubol Rajadhani and Kalaindu, and the rite and ceremonies which have to be observed. *Journal of Siam Society*, 11(1), 39–59.
- Giles, Margaret Hannah. (1975). Learning Center: Design for Learning and Living. *Dissertation Abstracts International*, 6 : 3382-A.
- Good, Carter v. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book, co., inc.
- Jarolimek, John. (1967). *Social Studies in Elementary Education*. New York: The Macmillan Company.
- Maxim, George W. (2010). *Dynamic social studies for constructivist classrooms: inspiring tomorrow's social scientists*. Boston: Allyn & Bacon.
- Schuncke, George M. (1988). *Elementary social studies: Knowing, doing, doing, caring*. New York: Macmillan.
- Shores, Louis. (1960). *Instructional Materials: An introduction for Teachers*. New York: Ronald Press.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

สำหรับการวิจัยเรื่อง สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ .....เบอร์โทรศัพท์ .....

ตำแหน่ง ..... วุฒิการศึกษา .....

ประเภทแหล่งเรียนรู้..... ชื่อแหล่งเรียนรู้ .....

ที่อยู่/ที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ .....

ผู้รับสัมภาษณ์ : นายวันเฉลิม ศรีกุดา ผู้วิจัย วันที่สัมภาษณ์ .....

ประเด็นคำถามหลักในการสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. สภาพแหล่งเรียนรู้และการใช้แหล่งเรียนท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
  - 1.1 บริบท/ประวัติ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น จังหวัดกาฬสินธุ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

- 1.2 สภาพแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

1.3 การใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

.....

.....

.....

.....

2. แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ในการจัดการเรียนรู้ของ
สถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอขอบคุณที่ท่านให้ความอนุเคราะห์

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

*****

คำชี้แจง

1. ผู้ตอบแบบสอบถามนี้ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และ ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24
2. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
3. แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้
  - ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
  - ตอนที่ 2 สอบถามระดับสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
  - ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-Ended Questionnaire)
4. โปรดตอบแบบสอบถามและแสดงความคิดเห็นตามสภาพความจริง โดยตอบทุกตอน ทุกข้อ เพื่อสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ข้อมูลจากแบบสอบถามจะเก็บเป็นความลับและใช้เฉพาะในขอบเขตทางวิชาการเพื่อวิจัยในครั้งนี้นี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบหรือก่อให้เกิดความเสียหายใดๆ ต่อตำแหน่งหน้าที่การงานของผู้ตอบ
5. ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 ทุกแห่ง ได้รวบรวมแบบสอบถามส่งผู้วิจัยตามหนังสือที่แนบมานี้

ขอขอบคุณที่ท่านให้ความอนุเคราะห์

นายวันเฉลิม ศรีฤตา

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตอนที่ 1

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง

โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงและสถานภาพของท่าน

1. ระดับการศึกษา

ปริญญาตรี   สูงกว่าปริญญาตรี

2. สาขาวิชาที่จบ

สาขาวิชาทางสังคมศึกษา

สาขาวิชาด้านอื่นๆ (ระบุ) .....

3. ประสบการณ์ในการสอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ประสบการณ์ในการสอน ต่ำกว่า 1 - 5 ปี

ประสบการณ์ในการสอน 6 - 10 ปี

ประสบการณ์ในการสอน 11 - 15 ปี

ประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 15 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2

สอบถามสภาพแหล่งเรียนรู้การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามมีทั้งหมด 30 ข้อ โดยแยกสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ที่สามารถใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา 4 ประเภท คือ ประเภทบุคคล ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ประเภททรัพยากรธรรมชาติและประเภทกิจกรรมทางสังคม

2. โปรดอ่านข้อความคำถาม และพิจารณาภาครื่องหมาย ลงในช่องระดับการปฏิบัติ ที่ตรงกับสภาพการปฏิบัติของท่านมากที่สุด โดยกำหนดระดับการปฏิบัติดังนี้

5 หมายถึง มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับมาก

3 หมายถึง มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับปานกลาง

2 หมายถึง มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อย

1 หมายถึง มีสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ในระดับน้อยที่สุด

หมายเหตุ ถ้าไม่มีการใช้แหล่งเรียนรู้ด้านนั้นๆ ให้กาเครื่องหมาย ในช่อง ไม่ใช่

ข้อ	กิจกรรม/รูปแบบสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้	ระดับสภาพการใช้					ไม่ใช่
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล							
1	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้กับผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน ศิลปิน พระสงฆ์ เกษตรกร						
2	สถานศึกษาเชิญวิทยากรหรือผู้มีความรู้มาสอนหรือ มาให้ความรู้แก่นักเรียน						
3	สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ไปศึกษาการประกอบ อาชีพของคนในชุมชน						
4	สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ได้เข้าร่วมการอบรมจาก วิทยากร ในค่ายวิชาการ/ค่ายพัฒนาทักษะต่างๆ						

ข้อ	กิจกรรม/รูปแบบสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้	ระดับสภาพการใช้					ไม่ใช้
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
5	สถานศึกษาจัดให้นักเรียน ได้เรียนรู้การเมืองการปกครอง จากผู้นำท้องถิ่น						
6	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าประวัติและผลงานของบุคคลในท้องถิ่นหรือชุมชนที่นักเรียนชื่นชอบ						
7	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทำโครงการ/รายงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในท้องถิ่น						
8	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้งานหัตถกรรมท้องถิ่นจากคนในชุมชน						
9	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาประวัติศาสตร์/วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น						
สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ							
10	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ทัศนศึกษาและสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในท้องถิ่น						
11	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้สำรวจพันธุ์ไม้และประโยชน์ของพันธุ์ไม้ในชุมชน						
12	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมรณรงค์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						
13	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัว						
14	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมปลูกผักสวนครัว						
15	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนทำโครงการ/รายงาน ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ/ป่าชุมชนของท้องถิ่น						
16	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนศึกษาสมุนไพร ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน						

ข้อ	กิจกรรม/รูปแบบสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้	ระดับสภาพการใช้					ไม่ใช้
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม							
17	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนทำโครงการ/รายงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น						
18	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ชมการละเล่น/ศิลปะการแสดง/กีฬาพื้นบ้าน ของคนในท้องถิ่น						
19	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำพานบายศรีสู่ขวัญ						
20	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ความเชื่อ/ประเพณี/พิธีกรรมของคนในท้องถิ่น						
21	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาภาษาถิ่น/คำผญา ในท้องถิ่น						
22	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาการทอ/การตัดเย็บชุดประจำท้องถิ่น						
23	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาดำเนินการ/วรรณกรรม/เรื่องเล่า/นิทาน ดั้งเดิมจากคนในท้องถิ่น						
24	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และเรียนรู้การประดิษฐ์เครื่องดนตรีพื้นบ้าน						
สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น							
25	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์/โบราณสถาน/พิพิธภัณฑ์						
26	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนเข้าค่ายปฏิบัติธรรม						

ข้อ	กิจกรรม/รูปแบบสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้	ระดับสภาพการใช้					ไม่ใช้
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
		(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
27	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ศึกษาและฝึกประสบการณ์ในหน่วยงานรัฐและเอกชนหรือสถานที่ต่างๆในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ตลาดสด ร้านค้า และอื่นๆ						
28	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง						
29	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางนันทนาการ						
30	สถานศึกษาจัดให้นักเรียนได้ไปศึกษาเรื่อง ธนาคารกองทุนและธุรกิจชุมชน						

ตอนที่ 3

โปรดแสดงความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา
ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์

.....

1. ด้านสภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล

1.1 โปรดระบุแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลที่สถานศึกษาของท่านใช้บ่อยที่สุด

.....
.....
.....
.....
.....

1.2 สถานศึกษาของท่าน ได้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล มาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1.3 แนวทางการพัฒนา/ข้อเสนอแนะ ต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

.....
.....
.....
.....
.....

2. สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ

2.1 โปรดระบุแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่สถานศึกษาของท่านใช้บ่อยที่สุด

.....

.....

.....

2.2 สถานศึกษาของท่าน ได้นำแหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

2.3 แนวทางการพัฒนา/ข้อเสนอแนะ ต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

.....

.....

.....

3. สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม

3.1 โปรดระบุแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมที่สถานศึกษาของท่านใช้บ่อยที่สุด

.....

.....

.....

3.2 สถานศึกษาของท่าน ได้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม มาใช้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 แนวทางการพัฒนา/ข้อเสนอแนะ ต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

.....

.....

.....

.....

.....

4. สภาพการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

4.1 โปรดระบุแหล่งเรียนรู้ประเภทกิจกรรมสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นที่สถานศึกษาของท่านใช้บ่อยที่สุด

.....

.....

.....

.....

.....

4.2 สถานศึกษาของท่านได้นำแหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ สังคมศึกษาหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.3 แนวทางการพัฒนา/ข้อเสนอแนะ ต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา

.....

.....

.....

.....

.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอขอบคุณที่ท่านให้ความอนุเคราะห์

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน นางคำสอน สระทอง ศิลปินแห่งชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีภูตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๓๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดกาฬสินธุ์

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน นายพร อัฐนาค คณะกรรมการป่าชุมชนอุทยานน้ำตกตาดสูง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีกฤตา รหัสประจำตัว ๕๔๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภูษชัย จันทชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.พิชิตวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาระณ

เรียน หัวหน้าหน่วยงานนำตกตาดสูง

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาระณผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภูษชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน ดร.เกษร แสนศักดิ์ ที่ปรึกษาผู้ตรวจราชการภาคประชาชน ด้านวิชาการสำนักนายกรัฐมนตรี

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญาชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.พิชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน ดร.พรเพ็ญ จันทสิทธิ์   นักธรณีวิทยาชำนาญการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติ

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภูษชัย จันทชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน นางสมบัติ สมสวย ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโคกโก่ง

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน พระอาจารย์อุตล อคคธมโม

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๔๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชววัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน นางศิริพร ประทุมพันธ์ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุกุลนารี

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๔๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญญาชัย จันทร์ชุม)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

ที่ ศธ ๐๕๔๐.๐๒/ว๖๗๒๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อ.เมือง จ.มหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์

เรียน นางสาวลภัสพร โคตรโสภ

ด้วย นายวันเฉลิม ศรีฤตา รหัสประจำตัว ๕๙๘๒๑๐๕๗๐๑๓๐ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชา
สังคมศึกษา รูปแบบการศึกษานอกเวลาราชการ ศูนย์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๒๔ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุตามวัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงใคร่ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้มีความรู้และ
ประสบการณ์ในการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้สังคมของสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลไปทำการวิจัย
ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ขอแสดงความนับถือ

ว่าที่ร้อยโท

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธีรวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

คณบดีคณะครุศาสตร์ ปฏิบัติราชการแทน

อธิการบดี

สาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา

โทรศัพท์. ๐๘๖-๒๐๗๖๒๒๙ (อาจารย์ ดร. ธีรวัฒน์ เหล่าสุวรรณ ประธานบริหารหลักสูตร)

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

- (1) วันเฉลิม ศรีฤตา, ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ อีรชัย บุญมาธรรม. (2564). *สภาพแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์. การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3. “วิจัยและนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์สู่ชุมชนเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน” ในวันที่ 12 กรกฎาคม 2563 มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.*

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายวันเฉลิม ศรีฤตา
วันเกิด	5 ธันวาคม 2535
สถานที่เกิด	จังหวัดกาฬสินธุ์
ที่อยู่ปัจจุบัน	39/1 ถนนชัยสุนทรสงเปือย ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนอนุกุลนารี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 24 จังหวัดกาฬสินธุ์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2557	รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2563	ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม